

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**ARAP BAHARI: ORTADOĞU'DA SOSYAL MEDYA
DESTEKLİ TOPLUMSAL HAREKETLER – TUNUS,
MISIR VE LİBYA ÖRNEKLERİ**

Doktora Tezi

Ankara, 2023

ARAP BAHARI: ORTADOĞU'DA SOSYAL MEDYA DESTEKLİ TOPLUMSAL
HAREKETLER – TUNUS, MISIR VE LİBYA ÖRNEKLERİ

Tanzer Polat YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Tanzer Polat YILMAZ tarafından hazırlanan ARAP BAHARI:ORTADOĞU'DA SOSYAL MEDYA DESTEKLİ TOPLUMSAL HAREKETLER – TUNUS, MISIR VE LİBYA ÖRNEKLERİ" başlıklı bu çalışma, 23.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Serdar SAĞLAM (Başkan)

Prof. Dr. Esra Burcu SAĞLAM (Danışman)

Prof. Dr. Aslıhan Öğün BOYACIOĞLU (Üye)

Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Üye)

Dr. Sevgi ÇOBAN (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

23/01/2023

Tanzer Polat YILMAZ

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Esra Burcu SAĞLAM** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Tanzer Polat YILMAZ

TEŞEKKÜR

Araştırmanın tamamlanabilmesi için göstermiş olduğu eşsiz çabanın yanı sıra paylaştığı engin bilgi ve tecrübelerinden dolayı çok değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Esra Burcu Sağlam'a gönül dolusu teşekkür ederim. Sabrı ve ilgisiyle bu araştırmanın neticelenmesindeki en büyük pay hiç şüphesiz kendisine aittir. Süreç boyunca sundukları katkılarla araştırmanın zenginleşmesini sağlayan tez izleme komitesi ve tez sınav jürisi üyeleri Sayın Prof. Dr. Serdar Sağlam ve Prof. Dr. Tefik Erdem'e de teşekkürü bir borç bilirim. Görüş ve düşünceleriyle teze katkı sunan diğer jüri üyelerimiz Sayın Prof. Dr. Aslıhan Öğün Boyacıoğlu ve Dr. Öğretim Üyesi Sevgi Çoban'a da ayrıca teşekkür etmek isterim.

Akademik çalışmalar zor ve meşakkatli süreçlerdir. Bu sürecin başarıyla nihayete erebilmesi için moral destekler büyük önem taşır. Verdikleri moral ve enerjiyle ümitsizliğe her kapıldığımda beni tekrar araştırmanın başına geçmeye ikna eden sevgili aileme, kızlarıma ve değerli dostlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Son ve en özel teşekkürüm ise merhum babama. Eğitimime verdiği önem ve hassasiyet nedeniyle iş ve akademik kariyerim boyunca kendisine hissettiğim gönül borcu benim en güçlü motivasyonum oldu. Aramızda olmasa dahi elini hala omuzumda hissettiğim geleneksel entelektüel rahmetli babam Aydın Yılmaz'a en içten minnet ve şükran duygularıyla teşekkür ediyorum.

ÖZET

YILMAZ, Tanzer Polat. Arap Baharı:Ortadoğu'da Sosyal Medya Destekli Toplumsal Hareketler – Tunus, Mısır Ve Libya Örnekleri, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan ve Arap Baharı olarak nitelenen yeni toplumsal hareketlerin sona ermesinin üzerinden 12 yıllık bir süre geçmiş olmasına karşın, bu vaka küresel ilgi ve dikkati hala üzerinde toplamaktadır. Araştırma konusu ülkeler olan Tunus, Mısır ve Libya'da yeni toplumsal hareketlerin meydana gelişindeki sosyal medya rolünü anlamak ve açıklamak ise sosyolojik olarak önem taşımaktadır. Zira bu olaylar, benzer otoriter rejimlerin varlığını devam ettirdiği hemen her toplum için yeniden gündeme gelebilir. Castells'in (2012) "Ağ Toplumu Kuramı"nda değindiği, zaman ve mekânı aşan kullanıcıların içerik üreterek bağlantı kurduğu ve pratiklerini birleştirdiği platformlar şeklinde yapmış olduğu sosyal ağ tanımında yer aldığı üzere toplumsal etkileşimler sonucunda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin en çarpıcı örneklerinden biri olan Arap Baharı olayları, sosyal medyanın "Kaynak Seferberliği Kuramı" açısından değerlendirilmesinde de model bir sosyolojik vaka olmuştur. Bu çalışmada "Ağ Toplumu" ve "Kaynak Seferberliği Kuramları" bağlamında Tunus, Mısır ve Libya ülkelerinde meydana gelen yeni toplumsal hareketler, ilgili ülkelerdeki sosyal medya platformlarında protestolar süresince yapılan paylaşımlar ışığında nitel içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek Arap Baharı olarak nitelendirilen yeni toplumsal hareketlerin oluşması ve yaygınlaşması üzerindeki sosyal medya işlevi ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Medya, Arap Baharı, Yeni Toplumsal Hareketler, Sosyal Ağlar, Kaynak Seferberliği.

ABSTRACT

YILMAZ, Tanzer Polat. Arab Spring: Social Movements Supported by Social Media in the Middle East - Examples of Tunisia, Egypt and Libya, Doctoral Thesis, Ankara, 2023.

Although it has been 12 years since the end of the new social movements in the Middle East and North African countries, which are described as the Arab Spring, this case still attracts global interest and attention. It is sociologically important to understand and explain the role of social media in the emergence of new social movements in Tunisia, Egypt and Libya, which are the research subjects because these events may come up again for almost any society where similar authoritarian regimes continue to exist. The Arab Spring, which is one of the most striking examples of the new social movements that emerged as a result of social interactions have also been a model sociological case in the evaluation of social media in terms of "Resource Mobilization Theory" which is included in the definition of social networks that Castells (2012) referred to in his "Network Society Theory", as platforms where users who transcend time and space connect by producing content and unite their practices. In this research, in the context of "Network Society" and "Resource Mobilization Theories", the new social movements that took place in Tunisia, Egypt and Libya were analyzed with the qualitative content analysis method in the light of the posts made on the social media platforms in the relevant countries during the protests aimed to reveal the social media function on the formation and spread of the new social movements that are described as the Arab Spring.

Keywords: Social Media, Arab Spring, New Social Movements, Social Networks, Resource Mobilization.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	7
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	7
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	8
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	10
1.4. ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ	11
1.5. LİTERATÜR TARAMASI VE TANITIMI	12
1.5.1. Arap Baharı Öncesi Tunus, Mısır ve Libya'nın Toplumsal Yapılarına Yönelik Akademik Çalışmalar	12
1.5.2. Arap Baharı - Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler- Yeni Toplumsal Hareketler Üzerine Yapılmış Çalışmalar	14
1.6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	21

1.6.1. Veri Toplama Teknikleri ve Süreci.....	24
1.6.2 Araştırma Sahası Olarak Belirlenen Sosyal Medya Hesaplarının Genel Özellikleri.....	31
1.6.3. Yeni Toplumsal Hareketler Döneminde MENA Ülkelerinde Sosyal Medya - Kullanım Oranları.....	34
1.6.4. Verilerin Analizi.....	36
1.6.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	39
2. BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	41
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	41
2.1.1. Sosyal Medya.....	41
2.1.2. Sosyal Ağlar.....	46
2.1.3. Toplumsal Hareketler Kavramı.....	49
2.1.4. Yeni Toplumsal Hareketler Kavramı.....	52
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	55
2.2.1. Toplumsal Hareketler Kuramları.....	55
2.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramları.....	60
2.2.3. Ağ Toplumu Kuramı.....	64
2.2.4. Kaynak Seferberliği Kuramı.....	66
2.3. Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler.....	74
2.4. MENA Ülkelerinin Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Yapıları Hakkında: Tunus, Mısır ve Libya.....	77
3. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	84

3.1. ARAŞTIRMA KONUSU ÜLKELERDE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER SÜRESİNCE YAPILAN SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ GENEL ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.85

3.1.1. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımlarının Genel Özellikleri: “Tunus; Ortadoğu’da Yeni Toplumsal Hareketlerin Doğuşu”	85
3.1.2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımları: “Mısır; Deneyimle Hızlanan Gelişim”	88
3.1.3. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımları: “Libya; Sosyal Medya ve Silahlı Mücadelenin İş Birliği”	91
3.1.4. Yeni Toplumsal Hareketler Süresince Sosyal Medya Paylaşımlarında Tunus-Mısır ve Libya’nın Sosyoekonomik Yapılarına İlişkin Bulgular: “İşsizlik, Adalet, Yolsuzluk-Yozlaşma ve İnsan Hakları”	94

3.2. ARAŞTIRMA KONUSU ÜLKELERDE REJİM UYGULAMALARININ VE BU UYGULAMALARA YÖNELİK TOPLUMSAL TEPKİ VE TALEPLERİN SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARINA YANSIMALARI..... 107

3.3. TUNUS, MISIR VE LİBYA’DA YAŞANAN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDE SOSYAL MEDYANIN AĞ TOPLUMU VE KAYNAK SEFERBERLİĞİ KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE ÜSTLENDİĞİ ROLE İLİŞKİN BULGULAR: “İNANÇ, DESTEK VE ÇAĞRI”

SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA.....	161
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	177
EK 1. A ORJİNALLİK RAPORU (İNGİLİZCE).....	178

EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	179
EK 2. A ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU (İNGİLİZCE).....	180

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Arap Ülkelerinde Sosyal Medyanın Kullanım Oranları.....	35
Şekil 2: Komşu Arap Ülkelerinde Twitter-Hashtag Kullanım İstatistikleri.....	36

GİRİŞ

İletişim olanaklarının giderek geliştiği ve medyanın küreselleştiği günümüz dünyasında, birey modernliğin soyutlanmışlığından kurtularak tekrar özne haline gelmiştir. *Sosyal medya* olarak nitelendirilen paylaşım siteleri aracılığıyla insanlar, kendi sosyal alanının çok ötesindeki kişilerle iletişime geçebilmektedir.

Sosyal medya Manuel Castells'in (2013) ifadesiyle, insanların dünya üzerinde paylaşım olanaklarının en üst seviyesine ulaşmasının ardından biz olabilmeyen icat ettikleri yeni biçimdir. *Sosyal medyanın* sunmuş olduğu iletişimin hızı ve etkisi, kitlelerin değişik amaçlar etrafında bir araya gelebilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu olanaklar, *toplumsal hoşnutsuzlukların* etkisiyle, siyasal hedefler doğrultusunda kullanıldığında, siyasal rejimlerin devrim yoluyla sonlandırılması gibi büyük *toplumsal hareketleri* doğurabilmektedir. Davit Chokoshvili'nin, 2011 yılında, Merkez Avrupa Üniversitesi bünyesinde, *Arap Baharı* üzerine yaptığı örnek olay çalışmasında da değindiği üzere, internetin *kolektif hareketlerle* ilişkili sorunları yok etme yeteneği, bu ayaklanmaları başarıya götüren en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Yeni toplumsal hareketler, yayılmacı bir nitelik kazanarak, otoriter-demokratik ayrımı gözetmeksizin tüm rejimleri tehdit eder hale gelebilmektedir. Birçok toplumda örnekleri görülebileceği üzere, farklı motivasyon ve gerekçelerle, içinde şiddet, mizah, sanat ve ideoloji gibi farklı öğeleri barındıran *yeni toplumsal hareketler*, daha önce farklı ülkelerde birbiri ardına yaşanan hareketler sırasında kurumsallaşan ve belirli bir sosyolojik tekniğe kavuşan *sosyal medya* kullanma gücünü arkasına alarak kısa sürede etkili olmuşlardır. Literatürde *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler* üzerindeki etkisini ele alan ulusal ve uluslararası birçok çalışma bulunmaktadır. Nitekim, Dewey, Kaden, Marks, Matsushima, Zhu (2012) çalışmalarında bu konuya değinmiş, MENA (Kuzey Afrika ve Ortadoğu) bölgesinde *sosyal medyanın* kolaylaştırdığı *Arap Baharından* önceki son kitlesel seferberlik örneği niteliğinde değerli bir tarihsel perspektif sağlayan İran'daki "*Yeşil Devrim*"i *sosyal medya* kullanımının deneyimlendiği bir

toplumsal hareket olarak ele almışlardır. Dewey ve diğerlerine (2012) göre, İran'da "*Yeşil Hareket*" adıyla gelişen olayları tüm dünya izlerken, *sosyal medya* aracılığıyla bilginin ne ölçüde hızla yayılabileceği giderek daha belirgin hale gelmiştir. Jones (2011) ise çalışmasında, Facebook, Twitter ve Youtube gibi kullanıcı tarafından yaratılan içeriğin yaratılması ve değiş tokuşunun kolaylaştırılmasını sağlayan *sosyal-medya-internet* uygulamalarını, 2010'un sonunda İngiltere'de öğrenci protestolarının yükselişi ve Arap dünyasında devrimin patlak vermesi gibi çeşitli olayların anahtarı olarak tanımlamıştır.

Korkmaz (2012), *sosyal medya* ve yeni teknoloji ürünü iletişim araçlarının siyasi hedeflere ulaşma yolunda etkin bir şekilde kullanıldığına vurgu yaparak *sosyal medyanın* devrimlere taraftar kazandığını, kitleleri harekete geçirdiğini ve büyük toplumsal olaylara zemin hazırladığını belirtmektedir.

2010 – 2012 yılları arasında, Tunus'ta başlayarak çok kısa süre içinde birçok MENA ülkesine sıçrayan ve *Arap Baharı* olarak adlandırılan *yeni toplumsal hareketlerin*, oldukça etkili ve yayılcı bir hal almasının kökeninde, medya aracılığıyla yaratılan *toplumsal bilinç* ve etkileşimin yattığını ileri sürmek iddialı bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim Castells'e göre (2013), yönetimlerin kontrolündeki iletişim aygıtlarının dışında kalan bir özerklik alanı olan internette bireyler bu özerkliği kullanarak şikâyet ve taleplerini dile getirebilmektedirler. Kullanıcılar kurumsal aidiyetlerinden bağımsız olarak ağlar oluşturmakta ve korkunun üstesinden gelmektedirler (Castells, 2013, s.18). Bu ağlar üzerinden devrimler süresince, her ülkede kendine özgü olmak üzere, sanal başkaldırı alanları yaratılmış ve bu platformlar cılız sokak gösterileriyle filizlenen isyanları sanal ortamda geliştirmek suretiyle, kitleleri harekete geçirmek amacıyla kullanılmıştır. Castells'in de (2013) ifade ettiği gibi *yeni toplumsal hareketler*, siyasal rejimlerin kontrol alanının dışındaki bir iletişim aygıtıyla kendi karşı iktidarını kurmaktadır ve *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince karşı iktidarın kurulduğu zemin *sosyal medyadır*.

Böylelikle, *sosyal medya*, *yeni toplumsal hareketleri* çok daha etkili ve özet şekilde pazarlayabilmiş, isyan ve protesto düşüncesi toplumların en etkisiz kesimlerine bile kolaylıkla etkili hale gelebilmiştir. Şiddet görüntüleri, sloganlar,

karikatür, yorum ve görseller hem isyanları alevlendirmek hem de komşu ülke toplumlarını cesaretlendirmek amacıyla yoğun şekilde kullanılmıştır. Özellikle rejimlerin yıkılışını haber veren şiddet içerikli görseller, infiale hazırlanan toplumlar için önemli bir motivasyon unsuru olmuştur.

Bu çalışmanın ana odağı, *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketler* ve *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler* üzerindeki itici-organize edici rolüdür. Bu bağlamda çalışmanın önemli kavramsal dayanağı olan “*Kaynak Seferberliği*” modelini McCarthy ve Zald (1977), kaynakların mevcudiyeti, öncelikli yapıların var olan organizasyonları ve öncelikli talepleri karşılamaya yönelik girişimci aksiyonlar arasındaki etkileşim olarak tanımlar. *Arap Baharı* olarak adlandırılan *yeni toplumsal hareketler* öncesindeki gönüllüler ve internet alt yapısını hazır kaynaklar olarak değerlendirdiğimizde *sosyal medya* aracılığıyla kullanıcılar ve gönüllüler arasındaki etkileşimi “*Kaynak Seferberliği Kuramı*” çerçevesinde ele almak mümkündür. *Kaynak seferberliği* yaklaşımı hem toplumsal desteği hem de *toplumsal hareket* fenomenindeki kısıtlılığını vurgular. Bu yaklaşım seferber edilmesi gereken kaynakların çeşitliliğini, *toplumsal hareketlerin* diğer gruplarla olan bağlantılarını, hareketlerin başarı için dış desteğe olan bağımlılığını ve yetkililerin hareketleri kontrol etmek veya birleştirmek için kullandığı taktikleri inceler (McCarthy ve Zald, 1977, s.1213). Diğer tarafta bu çalışmanın, *yeni toplumsal hareketler* ve *sosyal medya* kavramları üzerinden *Arap Baharı* ve *sosyal medyanın* ilgililiğini ortaya çıkarıcı yönde çabası olmuştur.

MENA ülkelerinde yaşanan ve değişik sonuçlarla neticelenen *yeni toplumsal hareketler*, üzerinden 12 yıllık bir süre geçmiş olmasına karşın günümüzde de gerek söz konusu ülkelerde gerekse çevre ülkelerdeki etkilerini sürdürmektedir. Devrimler, çıkış noktaları aynı olmamakla birlikte *sosyal medya* kullanımı ve organizasyon anlamında büyük benzerlik taşıyan *yeni toplumsal hareketlere* ilham verebilmektedir. Bu çerçevede literatürde konuyu bu yönüyle ele alan uluslararası ve yerli birçok çalışmadan (Akbiyık ve Öztürk 2012, Allagui ve Kubler 2011, Bhuiyan 2011, Breuer, Landman ve Farquhar 2012, Chokoshvili 2011, Dewey ve Diğerleri 2012, Eltantawy ve Wiest 2011, Wilson ve Dunn 2011,

Gürson ve Karaarslan 2012, Hermida, Lewis ve Zamith 2012, Jones 2011, Korkmaz 2012, Kök ve Tekerek 2012, Sereghy, Bunk ve Preiss 2012, Tusa 2013, Tüfekçi ve Wilson 2012) söz edilebilir. Breuer ve diğerlerinin (2012), Tunus ayaklanması üzerinden “*Sosyal Medya ve Protesto Seferberliğini*” inceledikleri makalelerinde ifade ettikleri gibi, *yeni medya* ve katılım, seferberlik ve otoriter kurallar karşısında protesto arasındaki ilişki bilimsel olarak çalışılması gereken bir alandır. *Arap Baharı* sonrası yaşanan diğer *yeni toplumsal hareketler*, bu bilimsel merakı daha da dikkat çekici kılmıştır.

Sosyoloji bilimi açısından önemli ve güncel verileri içermesi açısından *yeni toplumsal hareketleri* ele alan çalışmaların öneminin yanı sıra farklı sosyolojik koşullara sahip ülkelerde *yeni toplumsal hareketlerin* kaynakları, gelişim süreçleri, sonuçları ve etkileri farklı olabilir. Dolayısıyla bir toplumsal hareket olarak *Arap Baharı* olarak nitelendirilen bu organize hareketleri ülkelere göre kaynakları gelişim süreci sonuçları ve etkileri açısından ele almak önemlidir. Ortaya çıktığı ülkelerin yapısal özellikleri dikkate alınarak değişik neticelerle sonuçlanan ve *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* gelişim süreçleri de farklı olmuştur. Buna karşın yaşanan tüm *yeni toplumsal hareketlerin* ortak paydası yoğun şekilde *sosyal medya* kullanımınıdır. Belirtilen bu noktada üzerinden 12 yıl geçmiş olsa da günümüzdeki toplumsal değişimleri anlamak ve açıklamak adına *Arap Baharı'nın* özellikle *sosyal medyanın* itici-organize edici rolüyle ilişkilendirerek yeniden değerlendirilmesi bu çalışmanın ana odağı olmuştur.

Bu çalışmada, tüm dünyada yankı uyandıran, yakın tarihe dair *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketler* zinciri, *sosyal medya* odaklı bir bakış açısıyla incelenecektir. Çalışmanın kuramsal desteği Castells'in (2013) “*Ağ Toplumu Kuramı*” ile McCarthy ve Zald'ın (1977) “*Kaynak Seferberliği Kuramı*” ile şekillendirilmiştir. Bu çerçevede *Ağ Toplumu* ve *Kaynak Seferberliği Kuramları* dikkate alınarak Tunus, Mısır ve Libya ülkelerinde meydana gelen *yeni toplumsal hareketler*, ilgili ülkelerdeki *sosyal medya* platformlarında gösteriler süresince yapılan paylaşımlar ışığında değerlendirilmiş ve *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* oluşmasında ve yaygınlaşmasında bir *sosyal ağ*

olarak *sosyal medyanın* üstlendiği rol ortaya çıkarılmak istenmiştir. Geleneksel medyada sadece tüketici konumunda oldukları düşünülen bireylerin, aslında günümüzde artık daha aktif ve üretici olarak konumlanabildiğini “*Arap Baharı-Sosyal Medya*” ilgililiği üzerinden göstermeye çalışmak ve *sosyal medyanın Arap Baharı* olarak tanımlanan *yeni toplumsal hareketlerin* doğuşu ve gelişimindeki gerçek rolünü ortaya çıkarmak temel hedef olarak benimsenmiştir.

Bu bağlamda bu tez çalışması, araştırmanın sonuç bölümü dahil olmak üzere 4 ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırmanın ana sorunsalı problem cümleleri kapsamında açıklanırken konu ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür taraması ile nitel veri analizi yöntemi yer almakta ve araştırmanın genel çerçevesi açıklanmaktadır.

İkinci bölümde *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* üzerinde *sosyal medyanın* rolünü açıklığa kavuşturabilmesi için gerekli olan araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi incelenmiştir. Araştırmanın temel kavramları olan *sosyal medya*, *sosyal ağlar*, *toplumsal hareketler* ve *yeni toplumsal hareketler* kavramlarına ilişkin tartışmalar araştırmanın kavramsal çerçevesi olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Yine araştırmanın sahası olarak belirlenen *sosyal medya ağları* bu bölümde incelenerek platformların kullanıcı sayıları ve ağırlıklı kullanım şekil ve alanları hakkında bilgiler verilmiştir. Böylelikle araştırma konusu olan Tunus, Mısır ve Libya’da meydana gelen ve *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan paylaşımların yer aldığı *sosyal medya* platformlarının özellikleri detaylarıyla ele alınmıştır. Kuramsal çerçeveyi oluşturan “*Toplumsal Hareketler*”, “*Yeni Toplumsal Hareketler*” ve “*Kaynak Seferberliği*” kuramları da bu bölümde açıklanarak araştırmanın kuramsal alt yapısı sunulmuştur.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise problem cümleleri bağlamında ulaşılan bulgu ve bu bulgulara ilişkin kanıtlar temalar üzerinden yorumlanmıştır. Problem cümlelerimiz araştırma konusu ülkelerde *yeni toplumsal hareketlerin* cereyan ettiği dönem içerisinde yapılan paylaşımların genel özellikleri ile başlayarak bu mesajlarda betimlenen ülkelerin sosyoekonomik durumu ve toplumsal yapısının yanı sıra siyasal rejimlerin uygulamaları ve bu uygulamalara yönelik olarak *sosyal*

medyaya yansıyan tepki ve talepleri de içermektedir. Ayrıca araştırmanın kavramsal ve kuramsal alt yapısını oluşturan Castells'in (2013) "*Ağ Toplumu Kuramı*" ile McCarthy ve Zald'ın (1977) "*Kaynak Seferberliği Kuramı*" çerçevesinde araştırma konusu ülkelerde *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan *sosyal medya* paylaşımlarının *yeni toplumsal hareketlerin* gelişiminde üstlendiği role ilişkin problem cümlemize yanıtlar bulunmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise araştırmanın sorunsalına ilişkin bulgular bölümünde ulaşılan temalar bağlamında araştırma konusu ülkelerde meydana gelen *yeni toplumsal hareketler*, bu ülkelere ilişkin *sosyal medya* platformlarında yapılan paylaşımlar üzerinden incelenerek kavramsal ve kuramsal çerçevede bu paylaşımların üstlendiği düşünülen rol değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırma konusu ülkelerde cereyan eden ve *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan paylaşımlardan elde edilen bulgular, tezin sonuç bölümünde, *sosyal medya* kullanımı bağlamında güncel *yeni toplumsal hareketler* ile ilişkilendirilmiştir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

2010 yılında Tunus'ta patlak veren hadiselerin ardından, diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine sıçrayarak devam eden *yeni toplumsal hareketler*, kamuoyu ve literatürde *Arap Baharı* olarak nitelendirilmektedir (Howard ve Hussain, 2013). Bu hadiseler sonrasında, etkilenen ülkelerin hemen hemen hepsinde, siyasal rejimler değişikliğe uğramıştır. Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali yönetimi yerini Nahda Hareketine bırakmış, Libya'da Muammer Kaddafi dönemi sona ererken iç karışıklıklarla dolu yeni bir süreç başlamış, Mısır'da ise Hüsnü Mübarek'in istifasının ardından "*Müslüman Kardeşler*" hareketi iktidara gelmiştir. Tunus, Mısır ve Libya'da olaylar patlak verdiğinde, otoriter yönetimlerce *toplumsal yaşama* dair özgürlükler kısıtlanmıştır. Bu nedenle *toplumsal hareketliliğin*, kendine yeni ve görece özerk bir alan yaratarak *sosyal medyada* güçlendiği söylenebilir.

Steponava (2011), *Arap Baharını*, örgütsel ve iletişimsel yönleriyle *sosyal medya* tarafından harekete geçirilen yeni bir *kitleysel sosyo-politik gösteri formu* olarak tanımlarken diğer ülkelerde de benzer etkileri yaratma potansiyeli açısından önemli çekinceler taşıdığını da ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Mısır ve Tunus'taki *yeni toplumsal hareketleri* Twitter paylaşımları üzerinden inceleyen Lotan, Graeff, Ananny, Gaffney, Pearce ve Boyd (2011), özellikle Mısır'daki *yeni toplumsal hareketlerin*, gerek *geleneksel medya* gerekse *yeni medya* olarak adlandırılan *sosyal medya* tarafından çok iyi organize edildiğine ve *yeni medya* aktivistlerinin paylaşımları, "*6 Nisan Gençlik Hareketi*" gibi *yeni medya* grupları üzerinden yapılan yazışmalar ve video paylaşımları ile toplumun protestolar için cesaretlendirildiğine vurgu yapmaktadır. Yine Skinner (2011), *sosyal medyanın*, insanların haber, sempati ve desteği paylaşabilecekleri bir topluluk yaratarak *yeni toplumsal hareketleri* etkilediğini belirtmektedir. Skinner (2011)'a göre *sosyal*

medya üzerinden örgütlenmenin yanı sıra, diğer protestocularla yaklaşımların paylaşılarak deneyimlerinden faydalanma olanağının bulunması *yeni toplumsal hareketlerin* kitlesel gösterilere dönüşmesini kolaylaştırmaktadır.

Bu çerçevede *Arap Baharı* süresince, Facebook, Twitter ve Youtube *sosyal medya* platformlarında yer verilen görüş, yorum ve görseller, *sosyal medya* ve *yeni toplumsal hareketler* ilişkisini sosyolojik olarak sergileme hedefiyle sosyal medya ve *yeni toplumsal hareketler* kuramları ışığında incelenmiştir. *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* kronolojisi dikkate alınarak, *sosyal medyanın* devreye girdiği aşamalar ve üstlendiği fonksiyonlar Castells'in "Ağ Kuramı" ve John McCarthy ve Mayer Zald'ın öncüsü olduğu "Kaynak Seferberliği Kuramı" üzerinden tartışmaya açılmıştır.

Yabancı literatürde *Arap Baharı* ve *sosyal medya* ilişkisini inceleyen çok sayıda araştırma bulunmasına karşın Türkiye'de bu konuyu ilişkin sosyolojik değerlendirmeleri konu alan çalışmalar az sayıdadır. Bu araştırma Türkiye'nin bu konuya daha yüksek bilimsel bir katkı sunabilmesi adına ortaya konulmuş bir çabadır. Çalışmada *Arap Baharı* sırasındaki *sosyal medya* paylaşımlardan elde edilecek bulgular ışığında, *yeni toplumsal hareketlerde sosyal medyanın* organize edici gücü sosyolojik olarak kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca *Arap Baharı'nın* Dünya'daki diğer ülke ve toplumlara olan etkileri konuya ilişkin literatür üzerinden sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışma öncelikli olarak, konu kısmında da vurgulandığı gibi, Tunus, Mısır ve Libya'da, 2010-2012 tarihleri arasında meydana gelen *yeni toplumsal hareketler* ile *sosyal medya* ilişkisini, *Arap Baharı* vakası üzerinden sosyolojik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Hiç şüphesiz, dünya genelinde önemli etkiler yaratan bu vaka üzerinden belirli bir sürenin geçmiş olması, konuya objektif bir mesafeden bakma olanağını vermektedir. Ayrıca *Arap Baharı* süresince yaşanan

yeni toplumsal hareketlerin, birbiri ardına meydana gelerek değişik toplumsal sonuçlar doğurmuş olması, bugünkü perspektifi sosyolojik açıdan daha zengin ve değerli kılmaktadır.

Facebook, Youtube ve Twitter aracılığıyla paylaşılan, şiddet, mizah ve sosyal içerikli görsel materyaller aracılığıyla, ayaklanmaların toplum geneline yayılması ve etkisini arttırmasının, Castells'in "*Ağ Kuramı*" ve McCarthy ve Zald'ın "*Kaynak Seferberliği Kuramından*" destek alarak ilişkilendirilmesi, araştırmanın öncelikli amacıdır.

Araştırmada, Tunus, Mısır ve Libya'nın sosyoekonomik yapıları, *toplumsal tabakalaşma* biçimleri, siyasal rejimlerin sosyal yaşamın hangi alanlarına müdahale ettikleri ile siyasal rejimlere yönelik tepki ve taleplere ilişkin ülkeler bazındaki veriler ışığında *yeni toplumsal hareketler* üzerinde etkili olan sosyal faktörlerin rolünün betimlenmesi amaçlanmaktadır.

Dolayısıyla, betimleme ve anlama odaklı *nitel araştırmayı* hedefleyen bu çalışmada, Tunus, Mısır ve Libya'da yaşanan toplumsal değişimlerin, o ülkelerin sosyo-siyasal yapısını nasıl değiştirdiğini, daha açık ifadeyle *yeni toplumsal hareketlerin* mevcut rejimlerce yürütölen politikaları belirlemedeki rolünü anlamak araştırmanın amaçları arasındadır.

Ayrıca bu betimlemeler üzerinden, Tunus, Libya ve Mısır'ın yaşamış olduğu sosyal değişim süreçleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Yine araştırmanın konusunda da belirtildiği üzere, *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketler* sonucunda gerçekleşen toplumsal değişimin Dünyaya yansımaları konuya ilişkin araştırmalar üzerinden değerlendirilmiştir. Özellikle *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* zincirinde *sosyal medyanın* kullanımı açısından benzer özelliklerin neler olduğu, *yeni toplumsal hareketlerin* gelişiminde siyasal rejimin baskıcı yönetimine yönelik hangi tepkilerin yer aldığı, ülkenin sosyoekonomik durumuna ilişkin itiraz ve taleplerin neler olduğu ve tüm bunların *sosyal medya* üzerinden hangi paylaşımlarla şekillendiği *sosyal medyanın yeni toplumsal*

hareketlere kaynak sağlaması odağında kanıtlanmaya çalışılarak sosyolojik olarak tartışılmak istenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Arap Baharı olarak kabul edilen *yeni toplumsal hareketlerin* ortaya çıkmasında *sosyal medyanın* rolünü anlamak ve açıklamak önemlidir. Bu vaka, benzer otoriter rejimlerin varlığını devam ettirdiği hemen her toplum için yeniden gündeme gelebilir. Buradan hareketle *sosyal medyanın* potansiyel gücü ve etkisi anlaşılabilir. Dolayısıyla benzer konular hakkında bütünsel anlamda bir kavrayışın sağlanabilmesi için, farklı sosyolojik çalışmaların önemi açıktır. Bu bağlamda çalışma, *Arap Baharı* odağında *sosyal medyanın* rolünü göstermek ve *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketleri* nasıl organize ettiğini göstermek adına önemlidir.

Arap Baharının meydana geldiği dönem ve bu vakayla ilgili dünya akademisyenlerinin çalışmalarına daha sık rastlanılırken, bu konu Türkiyeli araştırmacılar tarafından sınırlı şekilde ele alınmıştır. Özellikle *Arap Baharı* sonlandıktan sonra, sosyolojik perspektifle vakanın yeniden gözden geçirilmesi ve *sosyal medyanın* rolünün vurgulanması ile bu alandaki kısıtlılığın zenginleştirilmesi bağlamında çalışmayı önemli kılmaktadır. *Arap Baharının*, 12 yıllık bir sürenin ardından, yaşanan *yeni toplumsal hareketlerin* netleşen sonuçları ve günümüze yansıyan etkileriyle ele alınıyor olması, araştırmanın dikkat çekici yönlerinden biridir.

Arap Baharı vakasının, Dünya'da meydana gelen diğer *yeni toplumsal hareketlerle* ilişkilendirilmesi sosyolojik açıdan önemlidir çünkü *yeni toplumsal hareketler* çıkış noktaları açısından farklı özellikler taşımasına rağmen, *sosyal medya* faktörünün etkisi yönünden benzerliklere sahip olabilir. Bu vakaları literatür üzerinden ele alıp araştırma bulgularıyla literatür bulgularını karşılaştırmak aralarındaki olası ilişkiyi anlamak açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan günümüzde yaşanan yeni toplumsal hareketlerin *Arap Baharı*

üzerinden elde edilen bulguların ışığında sonuç bölümünde tartışmaya açılması da bu tez çalışmasını güncel kılmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN PROBLEM CÜMLELERİ

Araştırmanın ana problemi, sosyal medyanın Arap Baharını oluşturan yeni toplumsal hareketlere nasıl yön verdiğini Tunus, Mısır ve Libya örnekleri üzerinden anlamaktır.

Bu ana nokta üzerinden araştırmanın ana sorunsalı, öncelikli olarak *sosyal medya* platformlarındaki paylaşımların ilgili ülkelerin yapısal özellikleri hakkında nasıl ipuçları verdiğini anlamak, diğer taraftan ise yine *sosyal medya* paylaşımları üzerinden *yeni toplumsal hareketlerin* nasıl örgütlendiğine ilişkin oluşumu betimlemeye çalışmaktır. Bu bağlamda aşağıdaki 3 ana problem cümlesine ve ilgili alt problem cümlesine yanıt aranacaktır.

1. *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır'da *sosyal medya* platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube üzerinden gerçekleştirilen paylaşımların genel özellikleri nelerdir?

1.1. *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, *sosyal medya* platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarda, Tunus, Libya ve Mısır'daki sosyoekonomik özellikler ve toplumsal tabakalaşma nasıl betimlenmiştir?

2. Facebook, Youtube ve Twitter üzerinden yapılan *sosyal medya* paylaşımlarında, *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır rejimlerinin sosyal yaşama müdahaleleri ve bu müdahalelere yönelik olarak doğan toplumsal tepkiler nasıl şekillenmiştir?

3. Tunus, Libya ve Mısır'da *sosyal medya*, Castells'in "*Ağ Kuramı*" ve McCarthy ve Zald'ın "*Kaynak Seferberliği Kuramı*" çerçevesinde, *yeni toplumsal hareketlerin* gelişimi bağlamında hangi fonksiyonu yerine getirmektedir?

1.5. LİTERATÜR TARAMASI VE TANITIMI

Araştırmanın konusu ve içeriği gereği, literatür taramasının iki ana başlık altında toplanması uygun görülmüştür. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir;

1. *Arap Baharı* öncesi Tunus, Mısır ve Libya'nın toplumsal yapılarına yönelik akademik çalışmalar.
2. "*Sosyal Medya ve Arap Baharı*" ve "*Toplumsal Hareketler-Yeni Toplumsal Hareketler*" üzerine yazılmış çalışmalar.

1.5.1. *Arap Baharı* Öncesi Tunus, Mısır ve Libya'nın Toplumsal Yapılarına Yönelik Akademik Çalışmalar

Arap Baharı öncesi Tunus, Mısır ve Libya'nın toplumsal yapılarına yönelik literatürün incelenmesi çalışma için önemli veriler sağlamıştır. Sözü edilen ülkelerin toplumsal yapısı ve yakın tarihte geçirdikleri evreler araştırma için önemli bilgiler içermektedir. Bu kapsamda gerek Ortadoğu bölgesinin geneli gerekse çalışma konusu ülkelerin her biri için ayrı şekilde gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir. Ortadoğu bölgesinin *sosyoekonomik geçmişine* yönelik çalışmalar için; Owen ve Pamuk, (1998), "*A History of Middle East Economies in the Twentieth Century*", Öztürkler ve Keskingöz, (2012), "*Ortadoğu Ekonomilerinin Genel Özellikleri, Arap Baharı – Sorunlar ve Fırsatlar*", Chaudhry, (1997), "*The Price of Wealth, Economies and Institutions in the Middle East*" örnek olarak verilebilir.

Ortadoğu bölgesinin *sosyoekonomik yapısını* ele alan Owen ve Pamuk (1998), Ortadoğu Bölgesinin, 20.yüzyılın geneli itibariyle ele alındığı takdirde ekonomik refah anlamında büyüyen bir grafik sergilediğini söylemenin yanlış olmadığını belirtmektedir. Zira 1990'a varıldığında, bölgede kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, 1950'deki düzeyinin üç katına erişmiştir (Owen ve Pamuk, 1998, s.139). Çalışmadan elde edilen bu ve benzeri veriler ışığında, bu denli yüksek oranlı bir ekonomik büyümenin, Ortadoğu ülkelerinin toplumsal yapılarını ve gelecek 20 yıllık süre içinde, Ortadoğu Bölgesindeki toplumsal kaynak birikimini ne yönde etkilediği araştırma konusu bağlamında ele alınmıştır.

Tunus, Mısır ve Libya için ülkeler bazında gerçekleştirilen ve Ortadoğu Bölgesinin *sosyal yapısına* ilişkin taramalar, araştırmanın odak noktasını oluşturan bu çalışmalar kapsamında, Tunus'a yönelik, Diriöz, (2011), "*Bağımsızlığından Günümüze Tunus'a Kısa Bir Bakış*", Tanrıverdi, (2011), "*Tunus'ta Halk Ayaklanması: Nedenleri ve Etkileri*", Allman, (1979), "*Social Mobility, Education and Development in Tunisia*", Mısır'a yönelik, Vatikiotis, (1991), "*The History of Modern Egypt: From Muhammed Ali to Mobarek*", Kinsman, (2011), "*Democracy Rising: Tunisia and Egypt*" ve son olarak Libya'ya yönelik, Anderson, (1986), "*The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980*" Vandewalle, (1998), "*Libya – Since Independence*", Vandewalle, (2012) "*A History of Modern Libya*" adlı çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmaların ortak özellikleri *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlere* giden süreçte, adı geçen ülkelerin toplumsal yapıları ve bu yapılarda meydana gelen değişiklikleri ele almalarıdır. Araştırmanın sosyolojik alt yapısına katkı sağlayacak bu önemli bilgilerden dolayı söz konusu çalışmalar literatür taramasına dahil edilmiştir.

Ortadoğu'nun *Arap Baharı* öncesi sosyolojik özelliklerini inceleyen Bozaraslan'ın (2012), "*Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi*", adlı eseri bölgenin *toplumsal yapısı* hakkında araştırmaya ışık tutmuştur. Yine, yüksek lisans tezi olarak hazırlanan Yılmaz'ın (2009), "*Ortadoğu Ekonomisi ve Su Sorunu*" adlı çalışmada, *Arap Baharı* ülkelerinin toplumsal yapılarına ayrıntılarıyla yer verilmiş olup çalışmada bu verilerden de faydalanılmıştır. Tarihsel bir perspektifle Ortadoğu Bölgesini ele

alan Bozarslan (2012), “*genişleme*” ve “*tarihsel döngü*” kavramları üzerinden, Ortadoğu’nun herhangi bir bölgesinde meydana gelebilecek *toplumsal hareketlerin* zincirleme bir etki yaratarak gerek bölgenin gerekse dünyanın diğer alanlarında yansıma bulabileceğine vurgu yapmaktadır. Yılmaz (2009) ise çalışmasının odak noktasına Ortadoğu Bölgesindeki *su sorununu* yerleştirerek tarihsel süreç içinde toplumsal ve siyasal yapılanmaları şekillendiren stratejik bir kaynak olarak suyun önemini tartışmaya açmıştır. Her iki çalışma da araştırmancının çalışma sahası olan ülkelere dair sosyolojik veriler içermesi açısından önemli bulunmuştur.

1.5.2. Arap Baharı - Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler- Yeni Toplumsal Hareketler Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Literatürde, konuya siyaset bilimi, iletişim gibi farklı disiplinlerin penceresinden bakılan *Sosyal Medya ve Arap Baharı* üzerine gerçekleştirilmiş farklı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Chokosvili (2011), *The Role of the Internet in Democratic Transition: Case Study of the Arab Spring* adlı ve internetin demokrasiye geçiş üzerindeki etkisini *Arap Baharını* örnek olay olarak kabul ettiği çalışmada incelemiş ve konuya ağırlıklı olarak siyaset bilimi açısından yaklaşmıştır. “*Çift Gösteri Etkisi*” kavramından söz ederek, *Arap Baharının* başlangıcını yaşayan Tunus ve Cezayir dışında diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin dış ve bölgesel olmak üzere çift gösterisi etkisi altında kaldıkları ileri sürülmüştür. İnternetin bu etkinin yaratılmasındaki önemli rolünün altı çizilmiştir. İnternetin özellikle gençlik üzerindeki etkisi niceleyici analiz teknikleriyle ölçülmeye çalışılmıştır.

Konuyu iletişim bilimi kapsamında ele alan çalışmalar incelendiğinde ise Babacan, Haşlak ve Hira (2013), *Sosyal Medya ve Arap Baharı*, Korkmaz (2013), *Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü* ve Allagui ve Kuebler (2011), *The Arab Spring and the Role of ICT's* adlı çalışmalardan söz edilebilir. Babacan ve diğerleri (2013), iletişim biçiminin klasik anlamından köklü biçimde

koparak, iletişim sürecinin yapısal bir dönüşüme uğraması sonucu, interaktif, çok boyutlu ve karşılıklı bir iletişim sürecinin başladığına vurgu yapmıştır.

Çalışmada *yeni medya* veya *sosyal medya* olarak adlandırılan bu yeni iletişim mecrasının özellikleri, *yeni medyanın klasik veya eski medya* araçları olarak adlandırılan medya araçlarından farkı ve yaşadığımız zamanın ruhuna uygun bir mecra olması üzerinde durulmaktadır. *Arap Baharı* olarak isimlendiren Arap coğrafyasındaki son dönem yaşananların anlaşılmasında *yeni medyanın* hangi ölçüde önemli olduğu çerçevesinde bir tartışma yürütülmektedir. Korkmaz (2013) ve Allagui – Kuebler (2011) çalışmaları ise benzer şekilde internet ve yeni iletişim teknolojilerinin beraberinde getirdiği kolaylık ve çoklu etkileşimlerin *Arap Baharı* sürecindeki rolü iletişim bilimi bağlamında tartışılmaktadır.

Sosyal Medya ve Arap Baharı üzerine sosyolojik tabanlı literatür incelendiğinde, *sosyal medyanın Arap Baharı sürecindeki farklı fonksiyonlarına yoğunlaşan çalışmalarla karşılaşılmaktadır*. Bu alandaki literatür, *Arap Baharının* başlangıç dönemine denk gelen 2011 ile 2013 yılları arasında oluşmuştur. Bu çalışmalarda, *Sosyal medya* kullanımının *yeni toplumsal hareketlere* farklı etkileri üzerinde durulmuştur. (Castells, 2013, Breuer ve diğerleri 2012, Tüfekçi ve Wilson, 2012, Chokosvili, 2011, Dewey ve diğerleri 2012). Konuya sosyolojik bakış açısıyla yaklaşarak *yeni toplumsal hareketlerin* kökenindeki *sosyal medya* faktörünü sosyolojik olarak ele almayı tercih eden Castells (2013), İsyen ve Umut Ağları, *İnternet Çağında Toplumsal Hareketler (2013)* çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki *Occupy Wall Street*, *Arap Baharı* ve *Türkiye Gezi Parkı* hareketlerinin oluşumlarını, değerlerini ve toplumsal bir dönüşüm yaratma ihtimallerini aydınlatma girişiminde bulunmaktadır. *Ağ toplumunun toplumsal hareketlerini*, yirmi birinci yüzyılın toplumlarını oluşturacak olaylar olarak ele almaktadır. Bu hareketlerin gözlemlenmesine dayanan çalışma, onları betimlemeye kalkışmadan, yaşadığımız zamanda yeni toplumsal değişim yollarını tespit etme umuduyla, *ağlar* oluşturan *toplumsal hareketlerin* niteliği ve perspektifleri hakkında, gözlemlere dayalı bazı varsayımlar ileri sürmek ve bu varsayımların pratikteki açılımları ile ilgili bir tartışmayı başlatmayı

hedeflemektedir. Castells (2013), hareketlerin kronolojisine dayalı olarak, internet ve *sosyal medya* paylaşımları üzerinden *toplumsal hareketleri* gözlemlemeyi ve sonuç olarak bu hareketlerin sonuçlarını *sosyal ağlar* üzerinden “*Toplumsal Hareketler Kuramı*” çerçevesinde değerlendirmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla, Castells’in (2013) *sosyal medya* yaklaşımı *toplumsal hareketler* açısından bir gözlem tabanıdır. Castells (2013), bu yönüyle literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmakla birlikte, *sosyal medyanın Arap Baharının* doğuşundaki rolünü yadsımamaktadır.

Sosyal Medyanın sosyolojik fonksiyonlarına yönelik kayda değer bir diğer çalışma ise Breuer ve diğerlerinin (2012), “*Social Media And Protest Mobilization: Evidence from the Tunisian Revolution*” adlı makaleleridir. Araştırmanın çıkış noktası Tunus Devrimi üzerinden *sosyal medyanın* protestolar sırasındaki fonksiyonun değerlendirilmesidir. Çalışmaya göre, *Arap Baharı* hareketlerinin en dikkat çekici yönlerinden biri popüler protestocuların taleplerini dile getirerek dramatik olayları henüz açıklanmamışken geniş kitlelere yayma görevini üstlenen *sosyal medyadır*. Ancak *sosyal medyanın* bu etkisinin dışında çok önemli bir yönü yeterince incelenmemiştir. Bu da sanal platformlarının, bölgedeki hareketlerin çoğu üzerindeki katalizör rolüdür. Bu araştırma, Tunus’ta Aralık 2010 ile Ocak 2011 tarihleri arasında meydana gelen hareketler ışığında, *sosyal medyanın* Başkan Zeynel Abidin Bin Ali rejimine yönelik yaygın seferberlik için kaynak görevi gördüğünü kanıtlamak üzere kaleme alınmıştır. Çalışmaya göre, *kaynak seferberliği teorisi* bağlamında *sosyal medya*; ulusal medyanın karatma faaliyetlerini kırmak üzere dijital bir elite izin vermiş, geniş bir protesto zincirinin gelişimi için gruplar arası bir eşgüdüm tabanı sağlamış, potansiyel olarak özgür yürütücülerin, başarı algısını yükselterek olayların büyüklüğünü rapor etme sürecinde, *kolektif hareket* sorununu çözmüş, *duygusal seferberliğe*, rejimin protestoculara yönelik şiddetli yanıtlarını resmederek ilave bir katkı sağlamıştır.

Konuyu sosyolojik olarak ele alan bir diğer araştırma ise Dewey ve diğerlerinin (2012), “*The Impact of Social Media on Social Unrest in the Arab Spring*” adlı makalesidir. Araştırma, *Arap Baharı* süresince *toplumsal huzursuzluklar*

üzerindeki *sosyal medya* etkisini, Facebook, Twitter ve diğer *sosyal medya* çıktıları üzerinden inceleyerek yaygın hipotezleri test edebilmek amacıyla kaleme alınmıştır. *Sosyal huzursuzlukların* yaşandığı Bahreyn, Mısır, Ürdün, Fas, Tunus, Suriye ve Yemen üzerine örnek olay çalışmaları geliştirilmiştir. Bu örnek olay çalışmaları, protestocuların *sosyal medya* kullanımları, *yeni toplumsal hareketler* teorisinin *sosyal medyanın* ya da bu ülkelerdeki diğer geleneksel seferberlik metotlarının rolünü nasıl açıkladığı, hükümetlerin aktivistleri görüntülemek ve saymak üzere *sosyal medya* kullanımını ve *sosyal medyanın* uluslararası siyaseti etkileme gücü üzerinde odaklanmıştır. Araştırmanın en önemli bulgularından biri *sosyal medyanın* yararlı ancak yetersiz bir protesto aracı olduğu sonucuna varılmasıdır. Bu yetersizliğe rağmen internet iletişiminin, özellikle rejimlerin siyasal oluşumlara izin vermediği ortamlarda bir sivil toplum kuruluşu gibi hizmet verebildiği araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Çünkü sivil topluma üyelik ile protesto aktivitelerine katılım arasında çok daha yüksek bir ilişki söz konusudur. *Sosyal medyanın* kabiliyeti, *Arap Baharı* boyunca sanal bir sivil toplum platformu sunabilmesi olarak değerlendirilmiş ve *sosyal medyanın*, *geleneksel medyanın* sınırlı geçişe sahip olduğu alanlarda raporlama yaparak bölgesel olaylar üzerindeki uluslararası dikkati artırma gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.

Sosyolojik araştırmalar arasında belirtilmesi gereken bir diğeri ise Tüfekçi ve Wilson'un (2012), "*Social Media and the Decision to Participate in Political Protest: Observations From Tahrir Square*" adlı makaleleridir. Bu makale siyaset biliminden öğeler içermekle birlikte sosyolojik özelliği ağır basmaktadır. Bu makalede, *Arap Baharı* olaylarının Tunus ve Mısır'da 2011 başlarında patlak vermesinin ardından akademisyenlerin genel olarak internet ve *sosyal medyanın* otoriter rejimlerin yıkılması konusunda sunduğu katkı bazında incelendiğini ifade edilmektedir. Tüm bu yaklaşımların kaçırdığı noktanın ise *sosyal medya* ve internetin, henüz gösteriler yayılmadan, protestocularca nasıl kullanıldığının kanıtlarının ortaya çıkarılması olduğu ifade edilmektedir. Makale, Mısır'daki Tahrir Meydanı protestolarının katılımcıları ile Ocak 2011 sonu ve Şubat 2012'de gerçekleştirilen anketler üzerinden *sosyal medya* kullanımını incelemiştir.

Böylelikle, otoriter rejimlerde internet ve *sosyal medyanın* rolü üzerine yeni bir teorik perspektif oluşturmaya çalışmışlardır.

Araştırmaya göre; *sosyal medya*, özellikle Facebook ve Twitter, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in istifasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Tahrir Meydanı gösterilerinin öncesi ve ilk gününde, protestolara katılımın *sosyal medya* kullanımı ile birleştiği tespit edilmiştir. Araştırma, *sosyal medya* kullanıcılarının profilleri üzerinden demografik özelliklerine ulaşmak suretiyle, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum gibi genellemelere ulaşmayı hedeflemiştir. Bu yöntemle, kadınların *yeni toplumsal hareketler* üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tahrir Meydanı'ndaki kadınlar erkeklere göre daha geniş ekonomik olanaklara sahiptir ve daha yoğun şekilde *sosyal medyayı* kullanmaktadır. Ancak erkekler gösterilerin başladığı ilk anlarda katılım için kadınlardan daha istekli olmuşlardır. Multimedya içeriklerinin üretimi ve yayılması, örneklerin yaklaşık yarısı tarafından üstlenilmiş görünmektedir. Bu durum da protestolar ile ilgili bilginin bastırılmasının güç olduğunu ortaya koymaktadır. *Sosyal medya* kullanımının protestolara *katılım* ile olan pozitif yöndeki ilişkisi tespit edilmiş, bu ilişkinin ise protestoların başarısını belirlemede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer araştırmalardan ayrılan tarafı da *katılım* çerçevesinde konuya yaklaşması ve *katılımı* protestoların başarısı için ön koşul olarak değerlendirmesidir.

Sözü edilen bu çalışmalardan, Breuer ve diğerleri (2012) ile Dewey ve diğerleri, (2012), çıkış noktaları itibariyle ortak özellikler taşımakla birlikte bulguları açısından birbirinden ayrılmaktadır. Dewey ve diğerleri, *sosyal medyanın Arap Baharı* süresince üstlendiği fonksiyonu inceledikleri çalışmalarında *sosyal medya* ve internet iletişimini ayrı ayrı incelemiş ve sonuç olarak *sosyal medyadan* daha çok özgür internet iletişiminin rolüne vurgu yapmıştır. Breure ve diğerleri (2012) ise, *yeni toplumsal hareketler* kuramı içinde yer alan *kaynak seferberliği kuramı* bağlamında *sosyal medya* kullanımını incelemiş ve *Arap Baharı* süresince *sosyal medyanın* önemli fonksiyonlar üstlendiği sonucuna varmıştır. Castells (2013) ise, bu iki çalışmadan farklı şekilde, konuya sosyolojik açıdan yaklaşmakla birlikte

sosyal medya platformlarını gözlem alanı olarak kullanmış ve pozitif bulgulardan daha çok ileriye dönük varsayımlarla çalışmasını sonuçlandırmıştır. Tüfekçi ve Wilson (2012), Tahrir meydanı özelinde yaptıkları çalışmayla konuyu katılım yaklaşımıyla ele almış *yeni toplumsal hareketlere* katılım üzerine odaklanarak *sosyal medyanın* bu hareketlerin doğuşundan daha çok katılımı arttırıcı rolü üzerine yoğunlaşmıştır.

Uluslararası alanda, *sosyal medya* ve *Arap Baharı* üzerine belirli bir literatürün oluştuğundan söz edilebilmesine rağmen, ülkemizde bu alanda sosyolojik çalışma yok denecek kadar azdır. Ülkemizdeki çalışmalar genellikle, iletişim, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerin çatısı altında toplanmış ancak konu sosyolojik olarak yeterince incelenmemiştir. Bu alandaki sınırlı sayıdaki çalışmalardan bir tanesi Akbıyık ve Öztürk'ün (2012), "*Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde "Arap Baharı" ve "Wall Street'i İşgal Et" Eylemleri*" adlı makalesidir. Bu makalede Akbıyık ve Öztürk (2012), *sosyal medyanın* sivil toplumun açmazlarını giderme bağlamında çok önemli bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Yeni sivil toplum modelini *sosyal medya* perspektifinden ele alan Akbıyık ve Öztürk (2012), *Arap Baharı* ve *Wall Street* eylemlerini bu kapsamda incelemiştir. Riskli ve zor bir iş olarak görülen sivil toplum olmanın ve bu kimliği taşımanın, *sosyal medya* ile birlikte paylaşım sitelerinin yardımıyla dakikalar içinde girilebilen ve organize edilebilen bir yapıya kavuştuğu sonucuna varan Akbıyık ve Öztürk (2012), teknolojik gelişmelerin sivil toplumu daha da sivilleştiğini belirtmişlerdir. Buna rağmen asıl önemli aracın cep telefonları olduğunu vurgulayan Akbıyık ve Öztürk (2012), *sosyal medyanın* cep telefonlarını ulusal ve uluslararası boyuta taşıma fonksiyonunu üstlendiğini ifade etmektedir.

Literatür taramasının bu bölümünde *Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı* üzerine yapılan araştırmalar yer almaktadır. Araştırmanın kuramsal alt yapısını oluşturan *yeni toplumsal hareketler* üzerine ilgili literatür incelendiğinde, 1960'lı yıllardan itibaren *toplumsal hareketler* alanında iki farklı yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlar "*Kaynak Seferberliği Teorisi*" ve "*Yeni Toplumsal Hareketler Teorileri*"dir (Demiroğlu, 2014).

Kaynak seferberliği teorisinin öncüleri, “*Kaynak Seferberliği ve Toplumsal Hareketler: Kısmi Bir Teori*” adlı çalışmalarıyla McCarthy, John D. ve Zald Mayer’dir. McCarthy ve Zald’a (1977) göre, *toplumsal hareketlerin* ve *toplumsal hareket örgütlerinin* geçmiş analizleri, normal olarak, aktörler arası bütünlüğün sıkıntıları ya da şikâyetleri ile hareket aktivitesinin büyümesi ve gerilemesi arasındaki yakın ilişkiyi ele almıştır. Bu varsayımın kuramsal merkezini sorgulamak, *toplumsal hareket* analizini, *toplumsal hareket* katılımcılarının *toplumsal psikolojisine* yaptığı ağır vurgudan uzaklaştırmakta böylelikle toplumsal süreçlerin yapısal teorilere daha kolay entegre edilebilmesini sağlamaktadır. McCarthy ve Zald (1977) çalışmalarında, *kaynak seferberliği* perspektifinden çizilen bir dizi kavram ve ilgili önermeler sunmaktadır. Kaynakların ana kaynakları ve çeşitliliğinin yanı sıra *toplumsal hareketlerin* medyayla, otoritelerle, diğer oluşumlarla ve hareket örgütleriyle olan etkileşimi vurgulanmıştır. Bu bağlamda, *toplumsal hareket* sektörünü, *toplumsal hareket* endüstrisini ve *toplumsal hareket* örgütlenmesini kapsayan ve çeşitli seviyelerde toplumsal hareket faaliyetlerini açıklamak için önermeler geliştirmişlerdir (McCarthy, Zald, 1977, s.1212). Dolayısıyla araştırmaya konu olan ve *Arap Baharı* olarak nitelenen *toplumsal hareketler* ile *sosyal medya* ilişkisini açıklamak adına önemli bir kuramsal alt yapı sağlayan bu teoriden ağırlıklı olarak istifade edilmiştir.

Yeni Toplumsal Hareket Teorilerini ve modellerini açıklamak üzere kaleme alınan çalışmalardan biri olan ve Buechler (1995) imzasıyla “*Sociological Quarterly*” adlı bilimsel dergide yayınlanan “*Yeni Toplumsal Hareket Teorileri*” adlı makaledir. Buechler’e (1995) göre, “*Yeni Toplumsal Hareket Teorisi*” terimi yaygın olarak kullanılmasına rağmen, bu alan üzerinde çalışan bir dizi kuramcı arasında bir mutabakatı ifade etmesi halinde yanlış bir terimdir. Bunun yerine “*Yeni Toplumsal Hareket Teorileri*” terimini kullanmak çok daha doğru olacaktır zira bu terimden *yeni toplumsal hareket* olarak nitelenen ve genel bir yaklaşımın üzerine türetilen çeşitli varyasyonların anlaşılması gerekmektedir. “*Yeni Toplumsal Hareket Teorisinin*” tüm versiyonları, kolektif eylemin ortaya çıkmasına ilişkin bağlamı sağlayan bir toplumsal bütünlük modeliyle çalışır. Buechler (1995), farklı

teorisyenlerin farklı modeller kullandığını ancak kolektif eylemlerin çağdaş biçimi için yapısal zemin olarak tarihsel ve özgül bir toplumsal oluşumu kuramlaştırmanın, “*Yeni Toplumsal Hareket Teorisinin*” belki de en ayırt edici özelliği olduğunu ifade eder.

Touraine, (1999) “*Toplumdan Toplumsal Harekete, Yeni Toplumsal Hareketler/ Teorik Açılımlar*” adlı çalışmasına göre *yeni toplumsal hareketler* endüstri sonrası bir toplum yapısına dayanır. Dolayısıyla yeni egemenlik ilişkilerini ve çatışmacı bir kültürel ortamı içerir. Bu çatışmalar, temel *sosyal sınıflar* olan tüketici/müşteri ile yöneticiler ve teknokratlar arasındaki kültür çatışmasıdır. Burada kültür, yaşamsal olanın kurulduğu alan olarak tanımlanırken, kültürün temel çatışma alanı olması ise taleplerin materyal ve ekonomik olandan post-materyal değerlere doğru yön değiştirmesi ile ilgilidir. *Yeni toplumsal hareketler* böylesi yeni bir toplumsal ve siyasal bağlam üzerinde kuramsallaşmıştır (Touraine, 1999, akt. Demiroğlu 2014).

Toplumsal hareketler sosyolojisinin iki teori etrafında şekillendiğini ifade ederek Fransız ekolünün temsil ettiği *Yeni Toplumsal Hareketlerin* ardından, Amerikan ekolü olarak tanımlanabilecek *kaynak seferberliği teorisini*, “*Toplumsal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme*” adlı çalışmasında açıklayan Lelandais (2009), Touraine’in teorisinin aksine bu yaklaşımın, toplumsal grupların neden *toplumsal hareket* oluşturduklarıyla değil, bu *toplumsal hareketin* nasıl oluştuğu, geliştiği, başarılı olduğu ve gerilediğiyle ilgilendiğini belirtmiştir. Bu çalışmaya göre *kaynak seferberliği teorisi*, incelenen *toplumsal hareketin* talepleri nelerdir, kendisini kime ve neye göre tanımlar, taleplerinin hedefine ulaşması için hangi taktikleri benimser, hangi siyasi fırsatlardan yararlanır, hangi tür eylemlere başvurur sorularıyla ilgilenir (Lelandais, 2009).

1.6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın konusunu oluşturan ve 2010-2012 tarihleri arasında yoğunlaşarak *Arap Baharı* adı verilen *yeni toplumsal hareketler* zincirinin, *sosyal medya*

platformlarında yer alan ve görece denetimden uzak, filtre edilmemiş paylaşımlar sonucu ivme kazanmış olabileceği düşüncesi, araştırmaya konu olan *sosyal medya* içeriklerinin *nitel araştırma yöntemiyle* ele alınması gerektiği kanaatini doğurmuştur.

Nitel araştırma yöntemi, olayları doğal ortamlarında, gerçekçi ve bütüncül şekilde ele almayı hedefler (Karataş, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Bu bağlamda, araştırma sahası olan Tunus, Mısır ve Libya'nın *sosyal medya* platformlarındaki paylaşımlar dikkate alındığında, araştırmacının ana odağını oluşturan ve *Arap Baharı* olarak tanımlanan *yeni toplumsal hareketlerin* ortaya çıkışında *sosyal medyanın* üstlendiği rolün *nitel araştırma yöntemiyle incelenmesi uygun görülmüştür*. Bir başka ifadeyle, araştırmacıda merak uyandıran konunun anlamaya ve betimlemeye dönük olması *nitel araştırma yönteminin* tercih edilmesini gerekli kılmıştır.

Nitel yöntem stratejilerinden biri olan *nitel içerik analizi* Krippendorff'a (2018) göre, bilgiyi, yeni anlayışları, gerçeklerin sunumunu ve eyleme yönelik bir rehberi elde etme amacıyla, verilerden içeriğe doğru, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bir araştırma yöntemi olarak *nitel araştırma*, fenomeni sistematik ve objektif olarak açıklamayı ifade eder. Nitel bir araştırma yöntemi olan *içerik analizi*, yazılı, sözlü veya yazılı iletişime mesajlarının analizini içerir (Cole, 1988). Bu yönleriyle *nitel içerik analizi*, araştırmacının inceleme sahasını oluşturan, *sosyal medya* paylaşımlarını araştırma konusu çerçevesinde değerlendirebilmek adına araştırmacının benimsenen yöntemidir.

Nitel içerik analizi, diğer yöntemlerin aksine, verilerin bilgisel içeriklerine odaklanmaktan daha çok teorik perspektifleri oluşturmayı hedefleyen bir araştırma yöntemidir. Nitel yaklaşımın amacı, çalışma örnekleminde aldığı istatistiksel verileri genellemek değil, araştırmada incelenen fenomeni anlamaktır. Bu yöntem, ölçümden daha ziyade, detayları ve derinliği amaçlayan açık verileri toplama tekniğidir (Forman ve Damschroder, 2007). Araştırmacının yanıtlamayı

hedeflediği problemler değerlendirildiğinde çalışmanın, *Arap Baharı sırasında yeni medya* olarak da adlandırılan *sosyal medyanın*, kitleleri etkileyip etkilemediği, etkilediyse eğer bu etkinin yönü ve niteliğini anlamaya odaklandığı ve ölçümden daha çok anlamaya *yönelik bir* perspektifi hedeflediği açık şekilde görülecektir. Bu nedenle *nitel araştırma yönteminin* benimsenmesi uygun görülmüştür.

Yeni toplumsal hareketlerin meydana geldiği coğrafyadaki toplumların, gerek hareketlilik öncesi siyasal ve sosyolojik verilerinin *sosyal medya* yansımaları, gerekse olayların *tırmandığı dönemlerde kullanılan temel argümanlar* araştırmanın açıklamayı hedeflediği problem cümlelerinden bir diğeridir. *Nitel içerik analizi*, bireysel, grupsal, kurumsal veya toplumsal dikkati keşfederek açıklamanın en işlevsel tekniklerinden bir tanesidir. Zira belgelerdeki eğilim ve kalıpları incelemek için araştırmacıya esnek ve konforlu bir değerlendirme ortamı yaratır. İlave olarak *nitel analiz*, kamuoyu devrelerinin izlenmesi için ampirik bir taban sağlar (Stemler, 2001). *Nitel içerik analizi* tekniğinin bu özellikleri, *yeni toplumsal hareketlerin* yaşandığı ülkelerdeki *sosyal medya* kullanıcılarının paylaştığı içeriklerle kendini gösteren, yaşadıkları toplumsal gerçeklikleri anlamlandırma şekillerini incelemek üzere araştırmacıya uygun modeli sunmaktadır.

Scherier'in (2014) belirttiği üzere, *nitel yöntemle* tasarlanmış bir araştırmada, olgulara geçerlilik perspektifinden yaklaşılarak sonuçların nasıl oluşturulduğunu bildirmek önemlidir. Okuyucular analizi ve ortaya çıkan sonuçları net bir şekilde izleyebilmelidir. Bu araştırmanın bulgu sahası olan *sosyal medya içerikleri*, *yeni toplumsal hareketlerin* meydana geldiği tarih aralıklarında arşivlenen dokümanlar yoluyla desteklenmiş, böylelikle güvenilirlik ve izlenebilirliğin *nitel analizle* tesis edilebildiği gözlenmiştir. Toplumların farklı kesimlerine mensup bireyler, *sosyal medya* platformları üzerinden, öfke ve umut dolu içerikler yayınlayarak gerek yaşadıkları ana gerekse geleceğe dair görüş ve tasarımlarını ortaya koymuştur. Böylelikle görece olarak kontrol ve denetim düzeyi düşük bir sanal yaşam alanı olan *sosyal medya* paylaşımları araştırmanın verilerinin toplandığı alan olmuştur.

Arap Baharı olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* meydana geldiği ve araştırmaya konu edilen Tunus, Mısır ve Libya ülkelerindeki *sosyal medya* paylaşımları incelendiğinde ilgili hesapları yöneten kişilerin gerçek profil bilgilerine yer verilmediği gözlenmiştir. Bu gerçekten hareketle, *sosyal medya* paylaşımlarını gerçekleştiren kişilerin profil bilgileri araştırma kapsamının dışında bırakılarak özellikle *yeni toplumsal hareketler* döneminde paylaşılan mesajlar üzerinden incelemeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sahası olarak belirlenen *sosyal medya* platformları, paylaşımların içeriklerinde sıklıkla görülen, direniş, özgürlük, devrim, zafer, ayaklanma, isyan, gençlik ve kadın gibi anahtar sözcükler kullanılıp taranarak tespit edilmiş, tarihsel olarak kritik görülen birtakım dijital makalelere yapılan yorumlar da ele alınmıştır.

Araştırma konusu olan Tunus, Mısır ve Libya'da *yeni toplumsal hareketlerin* meydana gelmesinden önce ülkelerin ön plana çıkan genel sosyoekonomik özellikleri, yukarıda açıklanan çerçevede incelemeye alınan *sosyal medya* hesaplarındaki *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin paylaşımlar, bu paylaşımların özellikleri, içerikleri ve ülkelerde meydana gelen *yeni toplumsal hareketler* üzerinde oynadıkları roller Tunus, Mısır ve Libya için ayrı ayrı analiz edilmiştir. Ülkeler bazındaki bu incelemenin ardından bir ülkede meydana gelen *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin *sosyal medya* paylaşımlarının bir diğer ülkedeki *yeni toplumsal hareketlere* yansımaları *kaynak seferberliği kuramı* bağlamında ele alınmıştır.

1.6.1. Veri Toplama Teknikleri ve Süreci

Nitel araştırmalar çok sayıda yöntem ve kaynak kullanarak, insan deneyimlerine ilişkin sözlü ve yazılı anlatımları ya da kayıtları incelerler (Punch, 2005, s.165). *Nitel veriler* ise, toplumsal yaşamdaki insanlar, eylemler ve olayları tarif ya da temsil eden metin, yazılı kelimeler, cümlecikler veya semboller biçimindedir (Neumann, 2013, s.659). "*İçerik analizi yöntemi bu verilerin yer aldığı basılı ve*

görsel materyallerin içeriğinin araştırma konusu kapsamında ve belirli bir sistematik dahilinde incelenmesine dayanır” (Neumann ve Wiegand, 2000).

Nitel araştırmada çoğunlukla üç tür bilgi toplanır: *Çevresel bilgi, süreçle ilgili bilgiler ve algılar*. Çevresel bilgiler, araştırmanın yer aldığı sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel özelliklere ilişkindir. Bu tür bilgiler sürece ve algılara ilişkin bilgilere temel teşkil eder ve diğer ortamlarla karşılaştırma olanağı yaratır. *Süreçle ilgili bilgiler*, araştırma süresince neler olup bittiği ve bu olanların araştırma grubunu nasıl etkilediğine ilişkindir. *Algılara* ilişkin bilgiler, araştırma grubunun süreç hakkında düşündüklerini ortaya koyar (LeCompte ve Goetz, 1984, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.10). Araştırmada bu üç türden bilgiye de ulaşabilmek amacıyla çalışma sahası olarak belirlenen Facebook, Twitter ve Youtube paylaşımlarında, *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin verilerin içerikleri incelenerek analiz edilmiştir. Bu bağlamda, bu araştırmanın temel veri toplama tekniği *içerik analizleri* üzerinden şekillenmiştir.

Araştırmanın veri toplama süreci, araştırmanın konusunu teşkil eden ve *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır'daki, toplumsal tepki ve görüşlerin en yaygın şekilde ifade edildiğinin değerlendirildiği üç sosyal medya platformu olan Facebook, Twitter ve Youtube aracılığıyla gerçekleştirilen paylaşımların, üç ülkenin *Arap Baharı* olaylarını deneyimlediği kronolojiye uygun olarak derlenmesiyle başlamıştır.

Bu derleme çerçevesinde incelenen Youtube video paylaşım platformunda, 2011 yılında her gün yaklaşık 2 milyar video görüntülenmiş, dakikada 35 saatlik video yüklemesi gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında 25 ülkede 43 farklı dilde yayın yapan site kullanıcılarının %70'i Amerika Birleşik Devletleri dışındaki ülkelerde yaşamaktadır. Youtube kullanıcılarının yaş aralığı 18-54'tür. 5 milyonun üzerinde insan bu site aracılığıyla dünya genelindeki kullanıcılarla bağlantıya geçmiştir (<http://tubularinsights.com/youtube-statistics/>).

Araştırmada ele alınan bir diğer sosyal medya platformu olan Twitter'ın, Şubat 2012 verilerine göre dünya genelinde 465 milyonu aşkın üyesi bulunmaktadır. Merkezi San Francisco'da bulunan şirketin en çok üyesinin bulunduğu ülke de doğal olarak 107,7 milyon kullanıcıya sahip olduğu Amerika Birleşik Devletleridir. 2012 Şubat ayı verilerine göre; Dünya genelinde her gün 175 milyon tweet atılmaktadır. Aynı dönemde Türkiye'de bir aylık süreçte her gün atılan tweet sayısı ise 1,7 milyonu bulmaktadır. Bu her saniye 20 tweet atıldığı anlamına gelmektedir. Twitter'a Şubat 2012 itibariyle her saniye 11, her gün bir milyon kişi üye olmaktadır. Şirketin 2011 yılı reklam gelirlerinden 249 milyon dolar gelir sağladığı tahmin edilmektedir (https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/twitterinturkiyeistatistikleri,g_aGWslnyEyZmK6SEa0kXw/vGhMuNz89kes6QoJQm6RWw).

Arap Baharı olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler süresince incelenen son sosyal medya* platformu olan Facebook, 2011'i yılı sonu itibariyle, 800 milyonu aşkın üyesiyle dünyanın en büyük sosyal ağıdır. Zaman tüneli özelliğini 2011 yılında devreye alan bu yaygın kullanımlı *sosyal medya* platformunu en çok ziyaret eden ülkeler Mısır, ABD, Panama, Türkiye, Norveç ve Avustralya olarak değişmektedir. Sitenin gelirleri, 2011 yılı itibariyle 4.27 Milyar USD olarak kabul edilmiştir. 2000 kişinin üzerinde çalışan sayısı ile pek çok kıtada hizmet veren sitenin, uygulaması Web 2.0 sistemine dayanmaktadır(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook>
,<http://gundem.milliyet.com.tr/facebook-nedir-facebook-ne-zaman/gundem/detay/1786490/default.htm>).

Tunus, Mısır ve Libya'da *yeni toplumsal hareketlerin* başladığı ve geliştiği Aralık 2010 ve Ekim 2011 tarihleri arasındaki *sosyal medya* paylaşımları anılan platformlar üzerinden incelenmiş ve bu inceleme farklı dönemlerde toplam yaklaşık altı aylık bir süre almıştır. Araştırmanın tasarımı aşamasında sözü edilen internet sitelerinden dökümleri alınarak ilk incelemelerin yapılması aşamasında yetersiz görünen hesaplara alternatif hesaplar eklenerek mümkün olduğu kadar kapsayıcı bir araştırma sahasının elde edilmesine özen gösterilmiştir.

Araştırmanın ilk dönemlerinde arşivlenen *sosyal medya* paylaşımları incelemenin derinleşmesiyle birlikte anahtar sözcükler aracılığıyla yapılan taramalarla zenginleştirilmiştir. Bu süreçte paylaşımları gerçekleştiren kullanıcıların profilleri dikkate alınarak araştırma konusu ülkeler bazında ulusal ve uluslararası kullanıcılar arasında bir denge gözetilmiştir. Tunus, Mısır ve Libya'da *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan paylaşımlarda rejimin fiilen sona erdiği tarihlerden sonraki paylaşımlar kapsam dışında tutulmuştur ancak liderlerin ülkedeki hâkimiyetinin sona erdiğinin duyulmasının ardından yapılan tebrik ve kutlama mesajları belirlenen temaları içermesi olasılığından dolayı incelenmiştir. Genel toplamda araştırma konusu ülkelerde ele alınan 14 sosyal medya platformunu inceleme tarihi itibarıyla takip eden 1.415.210 kişi bulunmaktadır. Ayrıca inceleme dönemi itibarıyla 7.366.215 küresel takipçisi olan Guardian adlı medya kuruluşunun *sosyal medya* hesabındaki *Arap Baharı* konulu bir makaleye gelen mesaj ve yorumlar analiz edilmiştir. Bunların yanı sıra, anılan *sosyal medya* platformlarındaki paylaşımlarda tespit edilen anahtar sözcükler ve hashtag olarak tabir edilen etiketler kullanılarak tarama yapma imkânını veren Twitter üzerinden belirtilen tarihler arasında Tunus, Mısır ve Libya hakkında yapılan paylaşımlar derlenerek incelenmiştir. Bu taramalar değişik dönemlerde tekrarlanarak arama filtrelerinden kaçan farklı bir veri olup olmadığı kontrol edilmiştir. Bu tarama ve inceleme yöntemleriyle 10 Binin üzerinde *sosyal medya* mesajı nitel içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve araştırmanın problem cümleleri bağlamında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Sosyal medya platformlarındaki hesapların seçimi bu aşamada araştırmanın ilk ve en önemli ayağını oluşturmuştur. Yapılan taramalarda, üç ülkenin *sosyal medya* kullanıcıları tarafından benzer sloganlar ve hesap isimleri kullanılarak açılan hesap ve kanallarının tespitinde İngilizce, Fransızca ve Arapça dilleri üzerinden aramalar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede hesaplar, *Arap Baharı* boyunca *sosyal medya* platformlarında sıklıkla vurgulanan anahtar kelimeler kullanılarak yapılan aramalarla tespit edilmiştir. Hemen ardından hesaplardaki paylaşımların başlangıç tarihleri incelenerek *yeni toplumsal hareketlerin* başladığı tarihlerle örtüşüp örtüşmediğinin kontrolü sağlanmıştır. Üç farklı ölçüt

kullanılarak araştırma için en uygun veri sahaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmeye konu olan bu kriterler;

1. Takipçi sayıları
2. İçerik zenginliği
3. Paylaşım sıklığıdır.

Araştırma kapsamında incelenen *sosyal medya* platformlarındaki paylaşımların yanı sıra söz konusu paylaşımlara takipçiler tarafından yapılan yorumlar da ayrı birer paylaşım olarak incelemeye dâhil edilmiştir. Zira söz konusu yorumların bazıları içerdikleri temalar ve görseller itibarıyla bağımsız birer paylaşım niteliği taşımakta ve araştırma adına önemli veriler içerebilmektedir.

Paylaşımlarda kullanılan diller ağırlıklı olarak İngilizce, Fransızca ve Arapçadır. İngilizce çevirileri araştırmacının bizzat kendisi tarafından yapılmış diğer diller için ise profesyonel ve teknolojik destek alınmıştır. Paylaşım içeriklerinin karmaşık metinler olmayışı bu konuda herhangi bir zorluk yaşanmamasını sağlamıştır.

Araştırmaya konu olan ülkeler bağlamında incelemeye dahil edilen *sosyal medya* platformları, tarih aralıkları, ağırlıklı paylaşım dilleri ve genel özellikleri şunlardır;

TUNUS:

Twitter Hesabı: @tunisianR

Hesap Adı: Tunisian Resistance – Voice of Tunisia

Paylaşımların Tarih Aralığı: 10.01.2011 – 16.01.2011

Paylaşım Dili: Ağırlıklı olarak İngilizce – Fransızca

Takipçi Sayısı: 20.000 Kişi ve Üstü (Paylaşım dönemi takipçi sayısı)

Facebook Sayfası: Mohammed Bouazizi

Paylaşımların Tarih Aralığı: 15.01.2011 – 02.11.2011

Paylaşım Dili: Ağırlıklı olarak Fransızca – İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: 13.500 Kişi (Paylaşım dönemi takipçi sayısı)

Facebook Hesabı: TUNISIA

Paylaşımların Tarih Aralığı: 10.01.2011 – 22.01.2011

Paylaşım Dili: Ağırlıklı olarak Fransızca – İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: 4.500 Kişi (Paylaşım dönemi takipçi sayısı)

Twitter Hesabı: @guardian

Hesap Adı: The Guardian

Paylaşımların Tarih Aralığı: 13.01.2011(Adı geçen yaygın organında bu tarihte yayınlanmış olan “Tunisia’s Youth Finally Has Revolution On Its Mind - Sonunda Tunus Gençliğinin Aklına Devrim Düştü” adlı makaleye gelen yorum ve yansımalar ele alınmıştır.)

Paylaşım Dili: İngilizce

Takipçi Sayısı: 7.366.215.

Youtube:Anahtar Sözcük Taraması (Özgür Tunus, Tunus Devrimi, Mohammed Bouazizi, Arap Baharı, Tunus vb. anahtar sözcük tarama sonuçları)

Paylaşımların Tarih Aralığı: 10.01.2011 – 31.01.2011

Paylaşım Dili: İngilizce, Fransızca ve Arapça

Takipçi Sayısı: Birden fazla kanaldan anahtar kelimelere uygun paylaşımlar analize dâhil edilmiştir.

MISIR:

Twitter Hesabı: @EgyIndependent

Hesap Adı: Egypt Independent

Paylaşımların Alındığı Tarih Aralığı: 15.01.2011 – 16.05.2011

Paylaşım Dili: Ağırlıklı olarak İngilizce

Takipçi Sayısı: *İnceleme Tarihi İtibariyle 647400*

Facebook Hesabı: Freedom for Egypt

Paylaşımların Alındığı Tarih Aralığı: 28.01.2011 – 05.06.2011

Paylaşım Dili: Büyük çoğunlukla İngilizce.

Takipçi Sayısı: 497 (Paylaşım tarihlerinde sayfanın beğeni sayısının çok daha yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Bu takipçi sayısı 2014 yılı itibariyle görüntülenen sayıyı ifade etmektedir.)

Facebook Hesabı: Revolution Egypt

Paylaşımların Tarih Aralığı: 31.01.2011 – 10.02.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: 5500

Facebook Hesabı: Egyptian Revolution

Paylaşımların Tarih Aralığı: 15.01.2011 – 24.02.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: 7200

Youtube: Egypt :The Revolution

Paylaşımların Tarih Aralığı: 19.03.2011-

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Abone Sayısı: 151.303

LİBYA:**Twitter: @FreeLibya**

Hesap Adı: Free Libya

Paylaşımların Alındığı Tarih Aralığı: 01.01.2011 – 15.03.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: *İnceleme tarihi itibariyle 9252.***Twitter: Shabab Libya**

Hesap Adı: @ShababLibya

Paylaşımların Alındığı Tarih Aralığı: 01.02.2011 – 05.05.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: *İnceleme tarihi itibariyle 238.000.*

Facebook: Shabab Libya- Libyan Youth Movement

Paylaşımların Tarih Aralığı: 03.2011 – 08.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: *İnceleme tarihi itibariyle 56.000.*

Facebook: Libya Revolution

Paylaşımların Tarih Aralığı: 03.2011 – 08.2011

Paylaşım Dili: İngilizce ve Arapça

Takipçi Sayısı: *İnceleme tarihi itibariyle 997.*

Youtube: freeeeelibyan

Paylaşımların Tarih Aralığı: 24.03.2011-10.10.2011

Paylaşım Dili: Arapça ve İngilizce

Abone Sayısı: 261.061

Genel Tarama:

Anahtar sözcükler kullanılarak Twitter üzerinden yapılan genel taramalar sonucunda ulaşılan 01.12.2010 – 31.10.2011 tarihleri arasındaki Tunus, Mısır ve Libya kodlu paylaşımlar.

1.6.2 Araştırma Sahası Olarak Belirlenen Sosyal Medya Hesaplarının Genel Özellikleri

Facebook, Mark Zuckerberg tarafından 2004 yılında kurulmuştur. Gerçek kişilere veya işletmelere ait profil hesapları aracılığıyla, görsellerin, videoların, mesajların veya başkaları tarafından oluşturulan dijital içeriklerin paylaşımına olanak sağlayan bir *sosyal medya* platformudur.

Facebook, 2005 yılında 5,5 milyon, 2006 yılında ise 12 milyon kullanıcıya ulaşmayı başarmıştır. 11 Eylül 2006'da internetteki tüm kullanıcılara açılan Facebook, 2011 yılında 50 milyar dolarlık piyasa değerine ulaşmıştır. 2019 yılının ilk çeyreğinde 15 milyar dolar olan Facebook'un toplam gelirleri 2020 yılının ilk çeyreğinde 17,7 milyar dolara çıkmıştır. Geçen yılın ilk 3 ayında 2,4 milyar dolar olan *sosyal medya* platformunun net kârı ise iki kat artarak, 4,9 milyar dolara yükselmiştir. Aynı dönemde Facebook'un aylık aktif kullanıcı sayısı da yüzde 10'luk artışla 31 Mart 2020 itibariyle 2,6 milyar kişiyi bulmuştur. Türkiye'de kullanıcıların en çok ziyaret ettiği dördüncü, tüm dünyada ise birinci sosyal ağdır. Bu dijital sosyal ağa her gün ortalama 350 milyon fotoğraf yüklenmektedir. Facebook'ta 18 – 44 yaş aralığında 1 milyar 600 milyon kullanıcı mevcuttur. (<https://www.brandingturkiye.com/facebook-istatistikleri-guncel/>)

Twitter ise mesajlarını geniş kitlelere hızlı şekilde yaymak, kamuoyu ve algı oluşturmak amacıyla özellikle son 10 yıl içinde git gide popüler hale gelen bir *sosyal medya* platformudur. Kurulduğu günden bu yana kullanıcılarına getirdiği karakter sınırlandırmasıyla mesajların özet ve dinamik şekilde yayılmasına odaklanan Twitter, özellikle kanaat önderleri, siyasetçiler ve gençler tarafından tercih edilen bir *sosyal medya* platformu haline gelmiştir.

Birey ve siyasal mekanizmalar arasında etkileşimi sağlayan Twitter, @ kullanıcı (@user), @bahsetme (@mention), @yanıt (@reply), iletiyi aynen tekrar etme (retweet), beğeni (favori) ve #etiket (#hashtag) gibi yapısal unsurlar içermektedir. Kullanıcının takip ettiği diğer bir kullanıcının tweetini retweet ederek aynen paylaşması, favori yaparak beğenmesi içeriğin daha geniş kitleler tarafından görüntülenebilmesini sağlamaktadır (Ceng, 2018, s.673). Yapılan çalışmalarda bu mecralarda viral yayılım gösteren bilgi ve söylentilerin dağılım sayısı arttıkça daha fazla güvenilir hale geldiği, belirli bir zaman ve dağılım eşiğini aştıktan sonra ise bilgi ve söylentilerin toplumda doğru olarak kabul gördüğü gözlenmiştir (Ratkiewicz, 2011, s. 298, akt. Ceng, 2018, s.673). @etiket (@hashtag) kullanımı ise bir konuyu çerçeveleyerek kamusal alanda tartışmaya açmak amacıyla kullanılan bir özelliktir. Oluşturulan etiket altında paylaşılan tüm içerikler bir araya

toplanarak kategorize edilmektedir (Ceng, 2018, s.673). Araştırma konusu olan *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin anahtar sözcükler için etiket taraması da yapılarak bu etiketlere yönelik olarak belirlenen tarih aralığındaki paylaşımlardan da istifade edilmiştir.

2020 itibariyle Twitter'ın kullanıcı sayısının 340 milyon olduğu görülmektedir. Twitter'ı en çok kullanan ülkeler listesinin başında ABD yer alırken, onu Japonya ve İngiltere takip etmektedir. Türkiye, 11,8 milyon aktif kullanıcısıyla listede 6. sırada yer almaktadır. Bu kullanıcı sayısı ile Türkiye, İngiltere'den sonra Avrupa'nın en çok Twitter kullanan 2. Ülkesidir (<https://medyaakademi.com.tr/2020/02/03/2020-sosyal-medya-kullanici-sayilari/>).

Youtube 14 Şubat 2005'te aktif hale gelmiş, ilk video ise 23 Nisan 2005'te yüklenmiştir. Bir garajda kurulan Youtube, ilk büyük yatırımını 3,5 milyon dolar ile bir yatırım fonundan Kasım 2005'te almıştır. Kısa süre içinde internetin en hızlı şekilde gelişen *sosyal medya* platformlarından biri haline gelen Youtube'da 2006 yılı itibariyle günlük video izlenme sayısını 100 milyonu aşmıştır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51508126>). Bu başarıyla uluslararası firmaların radarına giren Youtube, Google tarafından 1 milyar 650 milyon dolar gibi son derece yüksek bir bedelle satın alınmıştır. Bu tarihin teknoloji alanındaki en büyük el değiştirmelerinden bir tanesidir.

Video paylaşımına olanak sağlayan bir *sosyal medya* platformu olmasının ötesinde Dünya genelinde insanlar arası iletişim ve etkileşimin en yaygın ve en popüler araçlarından biri olma özelliğini taşıyan Youtube, geliştirdiği denetim mekanizmalarıyla bu büyük ağın belirlediği kurallar çerçevesinde işlemlerini sağlamaya çalışmaktadır. Youtube platformunda kullanıcılar var olan video klipleri izleyebilmekte ayrıca istenildiğinde kendi video kliplerini Youtube'a ekleyebilmektedir. Kullanım koşullarına uymayan video klipler kullanıcıların bildirimleri ile Youtube yetkilileri tarafından incelenerek silinmektedir. Youtube

üyeleri izledikleri video klipleri değerlendirip not verebilmekte ve ayrıca izledikleri video klip hakkında yorum yazabilmektedir

(<https://tr.wikipedia.org/wiki/YouTube>).

1.6.3. Yeni Toplumsal Hareketler Döneminde MENA Ülkelerinde Sosyal Medya - Kullanım Oranları

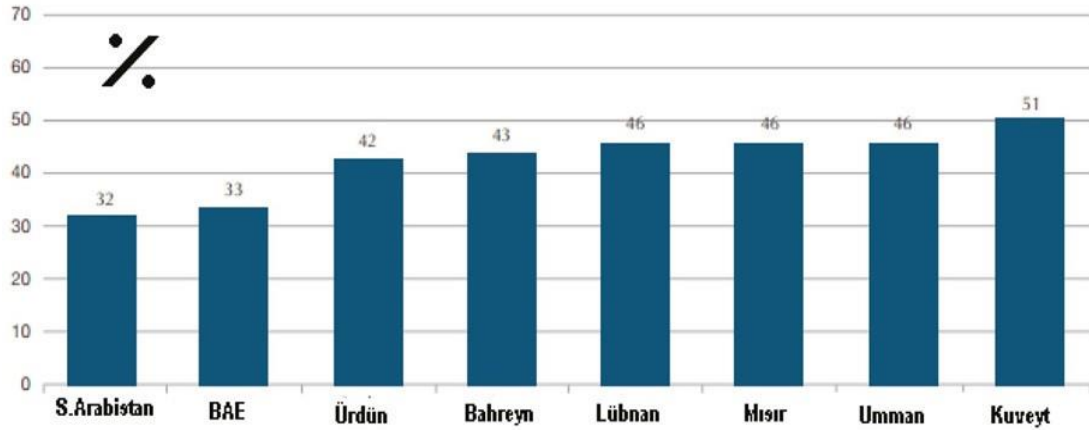
Tunus ve Mısır'da *yeni toplumsal hareketlerin* patlak verdiği 2010 ve 2011 yıllarında ülke nüfuslarının yaklaşık %20'lik bölümünün internet ve *sosyal medya* erişimine sahip olduğu görülmektedir (Geylani, 2014, s.72). Nüfusun bu diliminde protestolara aktif olarak katılmaya istekli dinamik gençlerin oranının yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Breuer ve diğerleri tarafından (2012), Şubat-Mayıs 2012 tarihleri arasında Tunus'taki internet aktivizmi ve Tunus Yasemin Devrimi olarak da adlandırılan *yeni toplumsal hareketler* üzerindeki internet ve *sosyal medya* rolünün incelenmesi amacıyla internet kullanıcıları arasında yapılan anket çalışmasında, ankete katılanların %73,8'inin çok sayıda insanın kendi kasabasında, şehirde veya belediyesinde bir gösteri için kayıt yaptırdığını internet üzerinden öğrendiği tespit edilmiştir.

Ankete katılanların %73'ü daha önce tanımadıkları insanlarla olup bitenler hakkında bilgi sahibi olmak için *sosyal ağlarda* bağlantı kurmaya başladıklarını güçlü bir şekilde belirtmiştir. *Sosyal medya* platformuna üyeliklerde Facebook (%98,4) ile ilk sırada gelirken onu, Youtube (%46,4), Twitter (%42,7), LinkedIn (%23), Dailymotion (%13,7), Flickr (%7,4) ve Vimeo'nun (%7,1) takip ettiği görülmüştür. Katılımcıların %65,1'i *sosyal medya* hesaplarında 200'den fazla arkadaşı olduğunu ifade etmiştir.

Washington Üniversitesi'nde Howard ve diğerleri (2011) tarafından yapılan "*Arap Baharında Sosyal Medyanın Rolü*" adlı çalışmada Mısır ve dünyadan atılan toplam tweet oranının bir günde 2300'den 230.000'lere kadar yükseldiği ve bu

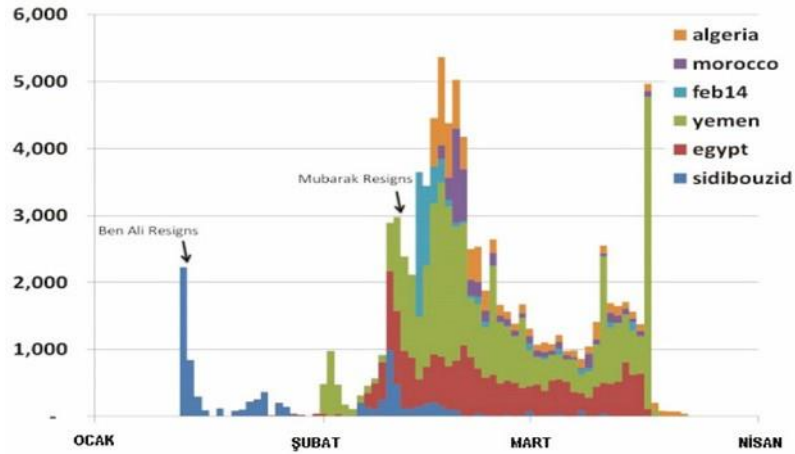
durumun Twitter'ın gündemine oturduğu ortaya konmuştur. (Kırık, 2012, s.95) Tweetlerin bir anda sayısının artması “kelebek etkisi” ile açıklanmaktadır. Çünkü Twitter'dan gönderilerin içeriklere erişim, Facebook'tan çok daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu açıdan Twitter'ın muhalifler için çok önemli bir güç oluşturduğu ifade edilmektedir (Kırık, 2012, s.95).

Şekil 1: Arap Ülkelerinde Sosyal Medyanın Kullanım Oranları

(<http://www.arabsocialmediareport.com>, 2012, akt. Kırık,2012)

Şekil 1’de görüldüğü gibi “Arap Sosyal Medya Raporu”nda (2012) yayınlanan grafikte Arap ülkelerinde *sosyal medyanın* kullanım oranları yüzdelik dilimlerle gösterilmektedir. Grafikte belirtildiği üzere, Kuveyt %51’lik oranla *sosyal medyanın* en aktif kullanıldığı ülkedir. Kuveyt’i %46’lık oranla üç ülke takip etmektedir. Bu ülkeler arasında Lübnan, Mısır ve Umman yer almaktadır. %43’lük oranıyla Bahreyn ve %42’lik oranıyla Ürdün bu üç ülkenin ardından gelmektedir. %33 ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve %32 ile Suudi Arabistan listenin daha sonlarında bulunmaktadır (Salem v.d., 2012, s.3, akt. Kırık, 2012). Arap ülkelerinde *sosyal medyanın* aktif bir şekilde kullanılmakta olduğu açık bir şekilde bu raporda ortaya konulmaktadır.

Şekil 2: Komşu Arap Ülkelerinde Twitter-Hashtag Kullanım İstatistikleri
(<http://dl.dropbox.com/>, 2012, akt. Kırık, 2012)

Arap Baharı olarak nitelenen yeni toplumsal hareketlerin tümü sosyal medya platformu Twitter'da büyük yankı bulmuştur. Şekil 2'de yeni toplumsal hareketlerin araştırma konusu olan ülkelerde yoğun şekilde yaşandığı 2011 yılının ilk aylarında, olaylarla ilgili anahtar kelimelerin Twitter'daki yansımaları gösterilmektedir. Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin istifa ettiği gün Tunus'taki yeni toplumsal hareketlerin simge şehri olarak kabul edilen Sidi Bouzid kentinin, #sidibouid hashtagıyla ortalama 3000'e yakın kişi tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir (Kırık, 2012, s.96). Bu araştırmanın örnek kütesinde Ürdün, Cezayir, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, ve Yemen gibi ülkeler yer almıştır. Bununla birlikte #algeria (Cezayir), #morocco (Fas), #yemen, #egypt (Mısır) v.b. ise Arap ülkelerinde yaşayan kullanıcılar tarafından tercih edilen diğer hashtaglardır. (Howard ve diğerleri, 2011, s.14, akt. Kırık, 2012, s.96)

1.6.4. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992, akt. Özdemir, 2010). Araştırmada kullanılan *nitel veri analizi* tekniğinin doğası gereği, elde edilen verilerin kategorize edilerek yapılan derinlemesine analizleri sonucunda kodlanması, ulaşılan bu kodlardan temaların oluşturulması ve

nihayetinde bu temaların araştırmanın problem cümleleri ışığında yorumlanmasıyla analiz süreci tamamlanmıştır. Bu süreçte analiz edilen verilerin sıklıkla ve tekrarlı okumalarla transkribe edilmesi verilerin organize edilmesi için önemli bir adımdır. Sürekli tekrar eden okumalar ışığında zaman zaman yeni kodlar elde edilmiş ve bu yeni kodlar daha önce oluşturulmuş temaların değişmesine ve araştırmanın problem cümlelerine geri dönülerek yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Bu yöntem, araştırmanın defalarca filtre edilen veriler ışığında özgün sonuçlara ulaşabilmesi adına yararlı olmuştur.

Araştırma konusunun belirlendiği 2012 yılından başlayan ve yıl boyunca devam eden veri toplama sürecinde, araştırma sahasını oluşturan *sosyal medya* platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube'dan alınan dökümler veri çeşitliliği göz önüne alınarak transkribe ve analiz edilmiştir. Daha sonra araştırmanın ilerleyen aşamalarında sunduğu veriler açısından yetersiz görülen *sosyal medya* dökümlerinin bir bölümü yenileriyle değiştirilmiştir. Söz konusu platformlarda geçmişe dönük olarak filtrelenen tarihler arasındaki paylaşımlara ilerleyen zamana karşın erişebilme olanağının bulunması araştırmacıya konfor sağlamıştır. Dokümanların toplanmasıyla birlikte yürütölen eşanlı analizler bir sonraki *sosyal medya* platformu verilerine ışık tutması ve dokümanların yeterliliğinin test edilebilmesi açısından önemli bulunmuştur. İncelenen *sosyal medya* platformundan elde edilen analiz sonuçları daha sonraki *sosyal medya* platformu verilerinin incelenmesini kolaylaştırdığı gibi daha zengin bir bakış açısıyla ele alınması sonucunu da doğurmuştur.

Analiz aşamasında paylaşımların yanı sıra sözü edilen paylaşımlara yapılmış farklı dillerdeki yorumların da analize dahil edilmesi, tek bir kaynaktan türeyen farklı yaklaşımları da araştırma kapsamına alması bakımından gerekli görölmüştür. Araştırmanın 3 farklı dildeki paylaşımları kapsaması, bu paylaşımları gerçekteşiren kaynakların çeşitliliğini sağladığı gibi, üç farklı ülkenin konu edildiği araştırmada bu ülkelerdeki gelişmelerin birbirleriyle olan bağlantılarını tespit etmek anlamında faydalı olmuştur.

Analiz stratejisi olarak, Glaser ve Strauss'un (2006) veri analiz stratejisi tercih edilmiştir. Bu stratejide veriler, açık, eksen ve seçici olmak üzere *üç ayrı kategoride* kodlanmakta ve bu kodlama çalışmasının ardından araştırmının temalarına ulaşılmaktadır. Açık kodlar, araştırmının problem cümleleri kapsamında araştırmacı tarafından önemli bulunan ve sıklıkla yapılan okumalar neticesinde tespit edilen kodlardır. Eksen kodlama ise kavramların dinamik ilişkileri bakımından değerlendirilmesidir. Eksenel kodlamanın odağı, bir fenomenin ortaya çıkmasına neden olan spesifik koşulları ayrıntılandıran bir model oluşturmaktır. Strauss ve Corbin (1998), eksenel kodlamanın amacının açık kodlama sırasında kırılan verileri yeniden toplamak olduğuna inanmaktadır (Moghaddam, 2006). Seçici kodlama ise, kategorilerin temel kategori ile ilişkili olduğu ve sonuçta temel teori için zemin oluşturan bir süreç olarak tanımlanabilir (Babchuk, 1997). Bu çerçevede gerçekleştirilen kodlama ile araştırmının odak noktası bağlamında tespit edilen veriler problem cümleleriyle ilişkilendirilerek tüme varımsal bir yaklaşımla seçici kodlara dönüştürülmüştür. Elde edilen seçici kodlarla soyut düzeye taşınan analizin bir sonraki aşamasında araştırmının temalarına ulaşılmıştır. Kodlar kullanılarak elde edilen kavramların birbirleriyle olan ilişkileri tespit edilerek, bu ilişkiler tema düzeyinde açıklanmaya çalışılmıştır. *Temalar içerik analizinde elde edilen kavramlardan daha soyut ve geneldir* (Karataş, 2017, s.80). Bu aşamada verilerden elde edilen temaların yorumlanmasıyla ortaya çıkarılan farklı bakış açıları, araştırmının doğruluğunu *ölçülebilmesi için* yeterli ayrıntı ve derinlikte okuyucuya sunulmaktadır (Ngulube, 2015).

Veri toplama ve analiz sürecinde herhangi bir bilgisayar programının kullanımı tercih edilmemiştir. Araştırma sahasının farklı dillerden oluşması ve internet paylaşımlarında kullanılan dilin günlük kullanım dilinden farklılıklar arz etmesi sebebiyle veri alanı olarak seçilen internet platformları araştırmacı tarafından tek tek kodlanmış ve transkribe edilmiştir. Verilerin analizinde bilgisayar kullanımı, kapsayıcılık, düşük fire ve hata riski, zaman tasarrufu gibi avantajlarına rağmen, *sosyal medya* platformu paylaşımlarını araştırma sahası olarak belirleyen ve

sadece analiz sürecinde değil veri toplama ve transkribe etme aşamalarında da yorumlama gerektiren bu nitel araştırma için uygun görülmemiştir.

1.6.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

İlgili *sosyal medya* platformlarının paylaşımları tüm kullanıcılara açık olmakla birlikte, geriye dönük araştırma yapılmasından kaynaklı bir takım teknik güçlüklerle karşılaşmıştır. İncelenen tüm platformların araştırma konusu olan *Arap Baharı* dönemine ilişkin döneminin ele alınmasından dolayı söz konusu tarihlerin filtrelenmesi büyük zaman almıştır.

Paylaşımların, İngilizce, Fransızca ve Arapça dillerinde yapılmış olması transkripsiyon sürecine uzun zaman harcanması ve daha dikkatli şekilde incelenmesini gerektirmiştir. Ayrıca paylaşımlara yapılan yorumların değerli bulunarak araştırmaya dahil edilmesi verilerin çeşitlendirilmesi adına gerekli olmakla birlikte analiz kapsamını büyük oranda genişletmesi anlamında güçlük yaratmıştır.

Tüm bunların ötesinde, araştırmada karşılaşılan en önemli güçlük, mevcut siyasal rejimlerden duyulan korku nedeniyle, paylaşım sıklığının büyük oranda *yeni toplumsal hareketlerin* yoğunlaştığı ve kitlesel eylemlere dönüştüğü tarihlerde artması, dolayısıyla öncesine dair daha kısıtlı verilere ulaşılabilmiş olmasıdır. Bu durum, *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* başlangıç ülkesi olan Tunus'ta daha açık şekilde görülürken, araştırmaya konu olan diğer ülkeler Libya ve Mısır'da, olayların başlaması öncesine dair verilere görece olarak daha kolay şekilde erişilebilmiştir.

Bu durumun yanı sıra, *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* gerçekleştirildiği ülkeler arasından araştırma konusu olarak seçilen Tunus, Mısır ve Libya ülkelerinde yaşayan insanlardan ziyade, söz konusu dönemde yaşamlarını kendi ülkelerinde sürdürmeyenlerin, *yeni toplumsal*

hareketleri şekillendirdiği düşünölen paylaşımları, olayların patlak vermesinden çok daha önce yapabildikleri gözlenmiştir. Siyasal rejimlerin uyguladığı baskı politikalarından uzak olmaktan kaynaklandığı düşünölen bu erken dönem *sosyal medya* paylaşımları, araştırmaya sağladığı veriler açısından ikincil önemde değerlendirilmiştir. Zira ölkedışından gerçekleştirilen *sosyal medya* paylaşımlarının söz konusu *yeni toplumsal hareketler* üzerindeki rolünün, araştırmanın açıklamaya çalıştığı problem cümleleri göz önüne alındığında öncelikli olmadığı görölecektir. Dolayısıyla bu sınır ötesi kaynaklı paylaşımların filtrelenerek ölkedışı paylaşımlardan ayıklanması ve diğerlerinden bağımsız şekilde analiz edilmesi gerekliliği doğmuştur.

2.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, çalışma konusu kapsamında yer verilecek kavramlar ve kuramsal tartışmalara değinilecektir. Kavramsal çerçevede çalışmanın konusu gereği önemli görülen kavramlara dair açıklamalara yer verildikten sonra kuramsal boyutta “*Toplumsal Hareketler*” ve “*Yeni Toplumsal Hareketler*” kuramlarına değinilerek çalışmanın bu kuramlara hangi açıdan yaklaştığı üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1. Sosyal Medya

Bilgisayar ve internetin yaygınlaşarak gelişmesi, iletişim sürecinin toplumun tüm katmanlarına dokunacak şekilde yaşanmasına ve bu temas sonucunda yepyeni bir interaktif ortam yaratılmasına neden olmuştur. 21.yüzyıl boyunca internetin, gelişmiş mobil telefon teknolojisiyle paralel olarak önlenemez yükselişi, *sosyal medyanın* doğuşunu sağlamıştır. Literatürde, *sosyal medyanın* birçok farklı tanımıyla karşılaşılmaktadır. En genel tanımıyla *sosyal medya*, kullanıcı tarafından yaratılan içeriklerin, web tabanlı veya mobil iletişim teknolojileri marifetiyle paylaşılmasıdır (Dewey ve diğerleri, 2012, s. 3).

Sosyal medyanın geçmiş dönem iletişim sisteminden kopuş süreci ve getirdiği yenilikler tanımlamalar yapılırken belirleyici olmaktadır.

“İnternet teknolojilerinin interaktif iletişim biçimine olanak sağladığı döneme kadar, iletişim süreci düz – çizgisel ve tek taraflı bir süreç olarak gerçekleşmekteydi. Kitle iletişim araçları kanalıyla daha çok monolog biçimde yaşanan iletişim sürecinin, söz konusu araçların gücünü, ellerinde bulunduranlar

tarafından, gerçekleştirildiği iddia edilmekteydi. Enformasyon akışının kontrolünü sağlayan güç veya iktidar merkezlerinin yaratmak istedikleri siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşüm süreçlerinde rol oynayanlar, bu araçları ellerinde bulunduranlardı. Oysa iletişim biçiminin söz konusu klasik anlamından köklü biçimde koparak, yapısal bir dönüşüme uğraması sonucu, interaktif, çok boyutlu ve karşılıklı bir iletişim süreci başlamış oldu” (Babacan ve diğerleri, 2013, s. 66) .

Tanımlamalar, *sosyal medyanın* teknolojik gelişim sürecinin bir ürünü olması gerçeği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bazı çalışmalarda bu tür yaklaşımlar, *sosyal medyayı*, iletişime getirdiği özgürlüklere vurgu yaparak ele alır. Eski teknolojiler, elinde medya araçlarını bulunduran azınlıkların çoğunlukla iletişime geçmesine müsaade etmekteyken, çoğunluğun beğenileri azınlıkça belirlenmektedir. Yeni iletişim sistemi ise çoğunluğu oluşturan bireylerin kendi arzuladıkları bilgiye ulaşabilmelerine olanak tanımaktadır (Timisi, 2003, s. 82).

Böylelikle modernite ötesi toplum teknolojik gelişmelerle paralel olarak yepyeni bir toplumsal alana sahip olmuştur.

“Modernleşme süreci ve sonrasındaki toplum tanımlamalarına denk düşecek biçimde iletişim sürecindeki gelişmelerin de benzer adlandırmalarıyla karşılaşmaktayız. Söz gelimi radyo, televizyon ve gazete gibi araçların “eski medya” veya “kitle iletişim araçları” olarak adlandırılmalarına karşılık, bugün etkinliğini her geçen gün artıran internet, mobil telefon gibi araçların “yeni medya/sosyal medya” veya kabaca “ikinci medya çağı” (Poster,1995) olarak adlandırılması, yaşanan sürecin yapısal dönüşümüne işaret etmektedir” (Babacan ve diğerleri, 2013, s.72).

Sosyal medya aynı zamanda *“Kullanıcıların Ürettiği İçerik”* veya *“Müşterilerin Ürettiği Medya”* kavramlarını da ortaya çıkarmış bu yapıyla da ticari plandaki anlamını kazanmıştır (İşler ve Andiç, 2011, s.6). Medya içerikleri herhangi bir yönetim mekanizmasının süzgecinden geçmeksizin doğrudan doğruya üretici

tarafından yayınlanır. Bu yönüyle ön denetime tabi olmayan bir bilgi akışından söz edilebilir.

Bu süreçte “*Geleneksel Medya*” ile “*Sosyal Medyanın*” biçim, etki, kapsam ve içerik olarak birbirinden kesin olarak ayrıldığına tanık olunmaktadır. Williams (1994), *yeni medyanın*, yeni hizmetler sunan ya da var olanları geliştiren mikro elektronik, bilgisayar ve telekomünikasyon uygulamaları olduğunu vurgularken; Negroponte (1995), *yeni medyayı* eskisinden ayıran en önemli unsurun fiziksel atomların yerine sayısal bitlerin iletimi olduğunu belirtmektedir. Pavlik (1998), ise medya tüketicisi için *yeni ve eski medya* arasındaki temel farkın kullanıcı için daha fazla kontrol ve seçim olduğunu vurgulamaktadır (Macmillan, 2006, s. 208, akt. Vural ve Bat, 2010, s. 3350). Günümüzde *sosyal medyaya* yönelik açıklamalar, ağırlıklı olarak “*Geleneksel Medya*” ile “*Sosyal Medya*” arasındaki farklar ve bu iki iletişim aygıtının karşılaştırılması üzerinden yapılmaktadır. Yeni iletişim olanakları medyanın yeni bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. *Sosyal medya* gazete, televizyon ve film gibi *geleneksel medyadan* farklılıklar gösterir. Genellikle *geleneksel medya* enformasyonun yayınlanması için belirli kaynaklara ihtiyaç duyarken, bilgiyi yayınlamak veya erişmek için *sosyal medya* göreceli olarak masrafsızdır ve erişim araçları herkese açıktır. Bir matbaa yatırımı veya TV yayını yapmak için zorunlu olan lisansa ihtiyaç duyulmaz. *Geleneksel medya* genellikle “*endüstriyel*”, “*broadcast*” veya “*mass*” medya olarak tanımlanır.

Daha önceleri, yalnızca yazı ve resimden oluşan iletişim, ardından televizyonun icadıyla ses ve görüntüye kavuşmuş ve böylelikle yapısal bir dönüşme uğramıştır. Bilgisayar ve internetin gelişmesi sonucu ise bir dönüşüm daha geçirerek, yazının, resmin, sesin ve görüntünün aynı anda karşılıklı akışı sağlanarak interaktif bir sürece evrilmiştir. Castells (2005), yaşanan sürecin hayatı ne yönde değiştirdiğini betimlerken, katılımcı bilgisayar ağlarının, yeni iletişim biçimleri ve kanalları açarak, hayatı şekillendirdiğini, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüdüğünü belirtmektedir (Castells, 2005, s. 2-3).

Sosyal medya üzerine gerçekleştirilen araştırmaların bir bölümünde bu

kavramın toplumsal yönüne dair yaklaşımlara yer verilmiştir. Kavramı toplumsal bazda ele alan çalışmalara örnek olarak Başer'in (2010) makalesi verilebilir. Buna göre;

“Bilgiye ulaşmada geleneksel medyadan alışkın olduğumuz sınırlamaları ortadan kaldıran yeni iletişim teknolojileri, kullanıcının enformasyon kanalları ve içeriği üzerindeki kontrolünü ve üretkenliğini artırır. Post modern toplumda tüketici aynı zamanda mesajın üreticisi haline gelmiştir. Öte yandan geleneksel medyanın sunmadığı bu aktif katılım hakkının bir ifade özgürlüğü alanı mı, yoksa demokratik temsil ihtiyacına hizmet eder görünen ve dönem dönem biriken baskıyı azaltan toplumsal bir supap mı olduğu tartışma konusudur” (Başer, 2010, s. 43).

Sosyal Medya, aktivitelerle dolu bir alan olarak, gerçekleşen toplumsal olayların içinde önemli bir yer edinmektedir. Günümüzde görece özgür ve yerleşik olmayan özelliğinden ötürü bireyler bu iletişim olanağını etkin şekilde kullanmakta oldukça arzuludur. *Sosyal medya* denilen bu alan, insanları bir araya getirmekle kalmayıp aynı zamanda bu bireyleri kolektif amaç etrafında birleştirmeyi de sağlamıştır. *Sosyal medya*, *toplumsal hareketlerin* kendi çıktılarını, organizasyon ve haberlerini yayacakları bir yayın organı haline gelmiştir (Engin, 2011).

Sosyal medya ve geleneksel medya arasındaki farkları tanımlamaya yardımcı olacak özellikler kullanılan yöntemlere göre farklılıklar gösterebilir. Bu özelliklerden bazılarını kısaca söz etmek mümkündür (Mayfield, 2011, s. 6, Zafarmand, 2010, s.10, Lerman, 2007, s.6, akt. Akıncı ve Bat, 2010, s. 3348). Öncelikle her iki medya türüne de kitleler tarafından erişmeye imkân sağlandığını belirtmek gerekir. *Geleneksel medya* için üretim yapabilmek için belirli bir finansal ve kurumsal alt yapıya sahip olmak gerekli iken *sosyal medyada* kullanıcıların üretim yapabilmesi için böyle bir alt yapıya gereksinimleri yoktur. *Sosyal medya* kullanıcıları için özel bir uzmanlık veya bilgi birikimi ya gerekli değildir ya da gerekli olan kabiliyetler yeni tasarlanmış becerilerdir. Bu becerilere sahip olabilmek için iş deneyimine ya da kurumsal bir eğitime ihtiyaç yoktur. Günceli takip edebilen kullanıcılar *sosyal medyayı*

kullanma yetisini edinebilirler. *Geleneksel medya* ise belirli bir eğitimi almış ve kendi alanlarında uzmanlaşmış kadrolara ihtiyaç duyar. *Sosyal medyada* üretilen içeriklere tepki almanın süresi oldukça kısadır. Yayınlanan içeriklere yönelik reaksiyonlar *sosyal medyada* çok kısa süre içinde yansıma bulur. *Geleneksel medyada* bu süre daha uzun olmakla birlikte teknolojideki gelişmeler sayesinde iki medya türünün birbirine entegre olmaya başladığını görmek mümkündür. Bu gelişimin sonucunda iki medya türü arasındaki farklılıkların giderek kapanmakta olduğu söylenebilir. *Sosyal medyada* üretilen içerikleri ihtiyaç duyulduğu anda değiştirilebilir. Her ne kadar ilk yayınlanan format ve içerik arşivlenebilse de gelişen yeni olaylar çerçevesinde bu içeriklerde istenilen değişikliklerin yapılabilmesi mümkün olabilmektedir. *Geleneksel medyada* ise üretimin ve yayının ardından herhangi bir müdahalede bulunmak söz konusu değildir. Düzenlemeye imkân vermeyen *geleneksel medya* üretimlerinin kalıcılığı *sosyal medyaya* göre yüksektir.

Sosyal medya kavramı çalışmanın kilit kavramlarından biridir. *Sosyal medyanın* tanımı bu çalışmada, “İnternet ortamında oluşturulan *sosyal ağlar* üzerinden bireylerin, bilgi, düşünce ve duygu paylaşımlarını gerçekleştirebildikleri ve aynı zamanda ortak hedefler doğrultusunda, bu ağlar üzerinde sanal gruplar oluşturabildikleri, *interaktif iletişim aygıtı*” olarak yapılmış ve benimsenmiştir.

Çalışmanın temel motivasyonunu sanal dünyada oluşturulan *toplumsal grupların* gerçek dünyada somut *yeni toplumsal hareketlerin* öncülüğünü gerçekleştirebilmesi oluşturmuştur. *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirilen paylaşımlar üzerinden incelenecek olması bu kavramı çalışma açısından önemli kılmaktadır. Böylelikle *sosyal medyanın*, *yeni toplumsal hareketlerin* doğuş ve gelişimi üzerine etkileri irdelenerek gerek *yeni toplumsal hareketlerin* yaşandığı ülke toplumları gerekse etkilenen diğer ülke toplumları üzerindeki rolü ele alınmıştır. *Sosyal medyanın* üstlendiği diğer fonksiyonlar, sosyalleşme üzerine olumlu veya olumsuz etkileri ve *sosyal medya* üzerinden gerçekleştirilen iletişimin sosyolojik özellikleri üzerinde durulmamıştır. *Sosyal medyanın* “*yeni medya*” kavramı içindeki yeri veya iletişime getirdiği yenilik ya da sorunlar ise

çalışma konusu dışında tutulmuştur. *Sosyal medya* kavramı *toplumsal hareketler* üzerinden incelenmiş ve çalışma bu alanda sınırlandırılmıştır.

2.1.2. Sosyal Ağlar

İnsanlık bugün, örgütsel bilgi, kişisel yaratıcılık ve öğrenme kapasitesinin, değer kaynakları olarak sermaye ve işçiliği bir yana iten bir *ağ toplumunda* varlığını sürdürmektedir (Taatila ve diğerleri, 2006, s. 312). Bu *ağ toplumunu* temelde yeni iletişim teknolojileri oluşturmakla beraber, insanlığın bu sanal ortamda yeni bir iletişim çabası gösterdiğini söylemek de mümkündür. Bu çaba özellikle *sosyal ağlarda* çok açık bir şekilde görülmektedir. *Sosyal ağlar*, kitlelerle bağlantı kurmak için sistemde zorunlu bulunan profilin paylaşılmasına olanak tanıyan, bir bağlantıyı paylaşanlarla diğer kullanıcıların listesinin birbirine eklemesi ve aynı zamanda sistemde bulunan her bir kişinin birbirilerini görmesini sağlayan web tabanlı servis olarak tanımlanmaktadır. Downes'a göre *sosyal ağlar* ilişkiler seti tarafından bir araya getirilen kişisel bağların birleşimine denilmektedir (Downes, 2005, s. 411).

Başka bir çalışmada *sosyal ağ*, bir dizi insanın, kurumun ya da arkadaşlık, çalışma ya da bilgi değişimine ilişkin sosyal ilişkide bulunan diğer grupların, kaynakları ve bilgiyi paylaşarak, arzu edilen sonuçları başarmak için etkileşimleri olarak tanımlanmaktadır (O'Murchu ve diğerleri, 2004, s. 9). Web tabanlı servis olarak *sosyal ağ* siteleri, zorunlu bir sistem aracılığıyla, genel bir profil oluşturmak için kişisel çalışmalara izin verir, diğer kullanıcıların bir listesini oluşturur ve bağlantıda olan kişilerin birbirleriyle paylaşımına olanak tanır. Ayrıca sistem sayesinde, diğerleri tarafından yapılanları ve listedeki diğer insanların birbirlerini görmesini sınırlayabilecek teknik altyapıyı sağlar.

Sosyal ağlar çok değişik amaçlarla kullanılabilir. Sosyal alanda bastırılmış kimlikleri oluşturma, iletişim, eğlence bu kullanım amaçları arasında sayılabilmektedir (Babacan ve diğerleri, 2013, s. 75). "*Toplumsal paylaşım ağlarının çoğunda kullanıcılar yeni insanlarla karşılaşma ve iletişime geçme amacının ötesinde mevcut arkadaşları veya tanıdıkları ile de iletişimi sürdürme*

amacını gütmektedirler” (Boyd ve Ellison, 2007, akt. Binark, 2009, s. 29).

Sosyal ağlar birbiriyle ilgili ya da değişik bilgileri içinde bulunduran değişik etkilerin söz konusu olduğu bir grubu ifade etmektedir. *Sosyal ağ*, bilginin ağa üye kişiler arasında paylaşılmasını ve üyeler arasında yayılmasını sağlamaktadır (Phillips ve Phillips, 1998, s. 330).

Sosyal ağlar genel olarak aşağıdakileri içerir (Dawley, 2009, s. 111);

Sosyal siteler: MySpace, Facebook, Twitter.

Fotoğraf Paylaşım Siteleri: Flickr, PhotoBucket.

Video Paylaşım: YouTube.

Profesyonel Ağ Siteleri: LinkedIn, Ning.

Bloglar: Blogger.com, Wordpress.

Wikiler: Wetpaint, PBWiki.

İçerik etiketleme: MERLOT, SLoog.

Sanal Kelime: SL, Active Worlds, There, Whyville, Club Penguin, HiPiHi

Genellikle, *sosyal ağ* sitelerindeki üyeler, biyografileri, fotoğrafları ve bazı diğer kişisel bilgilerinin yer aldığı alanlarla, kişisel profil sayfasına sahiptirler. Buna ek olarak yorumda bulunabilen diğer site üyeleri, resim ve isimleri için bir yazı boşluğuna sahiptir. Örneğin, Flickr fotoğrafların postalanmasını, etiketlenmesini ve fotoğraflara yorum yapılmasını destekler, Youtube da aynı zamanda videolarda bu özellikleri desteklemektedir.

Sosyal ağ, normalde katılımcılarına, toplumsal destek bulma, yeni sosyal ve iş olanakları değerlendirme fırsatlarını (Hogg ve Adamic, 2004, s. 236) *sosyal sermaye* içeren finansal kaynakları, malları ya da servisleri (Laure ve diğerleri, 1997) değiştirme olanaklarını sunar. *Sosyal ağ* siteleri, depolanmış kullanıcı profillerindeki veriler aracılığıyla insanları birbirine bağlar. Bu kullanıcı profilleri, diğer kullanıcılar için bir tanımlama oluşturmaktadır. Çeşitli siteler arasındaki en

önemli ayırt edici faktör, profil bilgilerindeki bilgi oranı ve düzenidir (Neumann ve Hogan, 2005, s. 473). Online *sosyal ağlar* bazı popüler web sitelerinin kalbini oluşturmaktadırlar. Teknoloji geliştikçe daha çok uygulama, daha çok birbirine bağlı hale gelmektedir. Bu durum aynı zamanda *sosyal ağların*, yerel ve örgütsel bilginin yanı sıra, kişisel ve ticari online etkileşimde de önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Mislove ve diğerleri, 2007, s. 31).

Sosyal ağlar büyüklük ve heterojenlik açısından çeşitlilik gösterir (Laure ve diğerleri, 1997). Küçük homojen ağlar, geleneksel çalışma grupları ve kasaba türündeki yerlerde yaşayan insanların oluşturdukları ağlardır. Bunlar var olma sebeplerini korumada iyidirler. Geniş toplumsal gruplar ise daha karmaşık ve ağ üyelerinin özellikleri bakımından daha heterojen bir özellik göstermektedir (Lea ve diğerleri, 2006). Öte yandan *sosyal ağlarda* genel olarak üç çeşit bağdan bahsedilebilir. Birincisi kullanıcının hareketi onun arkadaşlarının yapacağı davranışları tetikler. Örneğin bir kullanıcı bir ürün aldığı anda onun arkadaşı da aynı çeşit üründen satın alır. İkincisi bireylerin aynı şeyleri sevmesidir; yani kendilerine benzer olanlara dostça davranması ve bu yüzden benzer davranışlar göstermesidir. Üçüncüsü çevredir. Dış faktörler hem arkadaş olan iki bireyin hem de onların hareketlerinin temel bağı oluşturmaktadır. Örneğin iki arkadaş aynı şehirde yaşamayı sever ve bu yüzden online fotoğraf paylaşım sitelerine benzer şeylerin fotoğraflarını gönderirler (Anagnostopoulos ve diğerleri, 2008).

Sosyal ağlar günlük hayatımızın niteliğini artırmaktadır. Profesyonel ve sosyal hayat, *sosyal ağlar* aracılığıyla gittikçe daha fazla rapor edilir, araştırılır, paylaşılır ve öğrenilir olmaktadır (Eijkman, 2008, s. 93). Bu durum da *sosyal ağlarda* mahremiyet çizgisinin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Ancak tartışmaya açık olan bu konu *sosyal ağların* kullanılabilirliğini ve *sosyal ağlara* olan ilgiyi azaltmamaktadır (Vural ve Bat, 2010, s. 3357).

O'Murchu sosyal ağları, moderatörler aracılığıyla, bir dizi insanın, kaynakları ve bilgiyi paylaşarak kurduğu toplumsal ilişkiler üzerinden arzu edilen sonuçları başarmak için etkileşimleri olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayla paralel olarak tezin kuramsal çerçevesinde detaylarıyla aktarılacağı üzere, Castells'in (2012)

ağ kuramında değindiği, zaman ve mekânı aşan kullanıcıların içerik üreterek bağlantı kurduğu ve pratiklerini birleştirdiği platformlar şeklinde yapmış olduğu *sosyal ağ* kavramı tanımı araştırmada temel alınmıştır. Castells'e göre artık yaşamın her alanında sürekli ağlar oluşturan bir dűnyada yaşanmaktadır. Bu ağlar kullanılarak sanal dűnyadan gerçek dűnyaya geçiş sağlanmakta ve bu sosyal etkileşimler somut *yeni toplumsal hareketler* doğurabilmektedir. *Sosyal ağlar* olmaksızın *sosyal medyanın* gücü ve etkisinden söz etmek mümkün değildir. Özellikle çalışma konumuzu oluşturan *Arap Baharı* boyunca *sosyal ağlar*, Castells'in tanımlamasına uygun olarak sanal toplantı mekânları olarak kullanılmıştır. Zira bu ağlar sayesinde kullanıcılar, aynı amaç etrafında sanal olarak bir araya toplanmış bilgi ve dűřünce alışverişinde bulunmuş ve *yeni toplumsal hareketlerin* yönünü tayin etmiştir.

Araştırmada bu paylaşımların en yoğun şekilde gerçekteştiği Facebook, Twitter ve Youtube *sosyal ağları* incelenecek, 2010 ile 2012 yılları arasında, çalışma konusu ÷lkelerde, bu ağlar üzerinden gerçekteştirilen görsel paylaşımların içerikleri analiz edilerek, *yeni toplumsal hareketlerin* doğuşu ve gelişim süreci değerlendirilecektir. Sözü edilen *sosyal ağlardaki* kişisel paylaşımlar ile bu ağların bireyler arasındaki gündelik iletişim fonksiyonları çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

2.1.3. Toplumsal Hareketler Kavramı

Toplumsal düzeyde hoşnutsuzlukların ya da ihtiyaçların çeşitli biçimlerde ifade edilmesi, dışa vurumu insanlık tarihi kadar eskidir. Bu ifade edişlerin çok farklı biçimleri insanların hayatlarında değişimlere yol açmış, çatışmalar, başkaldırılar ve isyanlar *toplumsal yaşamda* her zaman var olmuştur. *Toplumsal Hareketler*, tarih boyunca siyasi ve sosyolojik önemli neticeler doğurabilmiştir. Toplumsal boyuttaki hareketler giderek çok daha fazla önem kazanmış ve ilgi çekmeye başlamıştır. 1960'lardan bu yana *toplumsal hareketler* özellikle Batı medeniyetinin kalıcı bir parçası haline gelerek kuramsal çabaların sonucu olmuştur. Özellikle çağdaş Batı toplumlarında sıklıkla rastlanılan *toplumsal*

hareketler aynı zamanda toplumsal değişimin itici gücünü oluşturmaktadır (Yaylacı, 2011).

Toplumsal hareketler kendilerini çevreleyen toplumdaki derin ve köklü değişimlerin sonucu olarak modern yaşamın artırdığı rasyonelleşmeye tepki olarak ortaya çıkmıştır (Scott, 1990). Bu toplumsal olaylar bir anlamda toplumda yaşanan hoşnutsuzluğun dışa vurumu, karşılanması istenilen ihtiyaçların dile getirilmesidir. Bu dile getiriş silahlı mücadele, isyan, şiddet gibi unsurları da içerebilmektedir. Sosyolojik olarak bu davranış formunun taşıdığı önem tartışılmaz. Toplumun top yekûn aynı *kolektif amaç* doğrultusunda harekete geçiyor olması birçok açıdan incelenmeye değerdir.

Toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılması çalışmalarında özellikle 3 tanım ön plana çıkmaktadır. Bu tanımlara göre;

- *Elitlere, otoritelere, başka gruplara ya da kültürel kodlara karşı, elitler, diğer gruplar ve unsurlarla kalıcı bir etkileşim içinde, ortak hedeflere sahip ve dayanışma içinde olan bireyler tarafından geliştirilen kolektif eylemler* (Tarrow, 1994; Tarrow, 1998).
- *Ortak bir hedef doğrultusunda bir araya gelenlerin taleplerini ve şikâyetlerini sergilemeleri; bireylerin birlikte hareket ederek hak, gönenc ve esenliğe ilişkin şikâyetlerini, taleplerini caddelerde protesto vb. ortak eylemler ile dile getirdikleri temel toplumsal davranış formu* (Snow ve diğerleri, 2004).
- *Tarihselliğin biçimi, kültürel yatırım, bilgi ve ahlak modelleri üzerindeki egemenliği ya da bağımlılığı ile tanımlanan bir sosyal sınıfın, bu modellere ilişkin çatışmacı hareketi* (Touraine, 1999).

Sosyal bilimler alan yazınında *toplumsal hareketlerin* tanımlamaları aynı zamanda hareketlerin nitelikleri hakkında da bilgi verir. Hareketlerin kolektif bir kimliğe dayalı, organize olmuş, çatışmacı ve süreklilik arz eden bir yapıya sahip olması, aynı zamanda bu hareketlerin nitelikleri olarak da kabul edilmektedir (Çımrın, 2010).

Kitle hareketlerinin psikolojik temelde değerlendirmeye alan Gustave Le Bon, burada konunun irrasyonel yönüne dikkat çekmiş ve *kitlese hareketlerin* yıkıcı bir temelde geliştiğini iddia etmiştir. Kitle içinde rol alan bireylerin kolektif bir ruhla hareket ederek, içgüdüleriyle hareket eden bir yaratığa dönüşebileceğini söyler. Le Bon, *kitlese hareketlerin* negatifliğine dönük analizlerini özünü şu ifadesinde somutlaştırmaktadır: Kitle içinde bir bilim adamıyla bir ahmak eşit hale gelir. Benzer bakış açısıyla *kitle hareketlerine* ilişkin diğer bir yaklaşım “*Kitle Toplumu Kuramıdır*”. II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen bu kurama göre *toplumsal hareketler*, modernleşme sürecinin mağdur etmiş olduğu kitlelere özgü tepkileri ifade etmekte olup, modernleşmenin nimetlerinden faydalanmaya başladıklarında da nihayete erecektir. Bu kuramın en önemli temsilcisi Smelser olup, bu yaklaşım kalkınmacı felsefeyi yansıtmaktadır (Hira, 2016, s. 147).

Castells'in (2013) araştırma için çok önemli olduğu değerlendirilen “*Ağ Toplumu Kuramı*” çerçevesinde *toplumsal hareketlerin* boyutları ve nitelikleri şöyle sıralanmıştır (Yaylacı, 2011):

- *Toplumsal hareketler öz bilinçlidir, bir analiz sunar, üyeleri ile ve dışarıdakilerle ilişkilerini tanımlar ve kolektif davranış için strateji belirler.*
- *Toplumsal hareketler otantik ve özerktir. Geniş toplumsal bağlamla sınırlandırılır, ancak sınırlandırmalarla kendi mantık ve değerlerini yansıtarak yaratıcı biçimde başa çıkar.*
- *Toplumsal hareketler için birincil öncelik başarı ya da başarısızlık değildir, var olmaktır.*
- *Toplumsal hareketler toplumsal yapıda doğrudan ya da dolaylı olarak değişiklik meydana getirmeyi amaçlar.*
- *Toplumsal hareketler çatışmacı ya da muhaliftir.*

Toplumsal hareket, bu çalışmada, toplumun bazen küçük bazen ise büyük bir bölümünün, dayanışma duygusu ve etkili bir iletişim içinde, otoriteye, diğer *toplumsal gruplara*, somut *toplumsal olaylara* veya küresel duyarlılıklara karşı, sahip oldukları kaynakları harekete geçirerek kalkıştıkları kolektif eylemleri olarak tanımlanmıştır.

Şimdiye kadar değinilen ve yukarıda çalışma konusu kapsamında çerçevesi çizilen tanımlar ışığında, *Arap Baharı* süresince yaşanan *toplumsal olaylar*, taşıdıkları özellikler ve gelişim süreçleri itibariyle rahatlıkla birer *toplumsal hareket* olarak nitelenebilir. Araştırmaya konu olan ülkelerde gerçekleşen olayların tamamında toplumlar etkili bir iletişim içinde, otoriteye karşı, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmişler ve başta *sosyal medya* olmak üzere sahip oldukları kaynakları bu toplumsal hedefler doğrultusunda seferber etmişlerdir.

2.1.4. Yeni Toplumsal Hareketler Kavramı

1960'ların sonlarında Dünyada açıkça gözlenebilen derin ve dramatik bir dönüşüm söz konusu olmuştur. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başındaki sivil haklar, ifade özgürlüğü ve öğrenci; 1970'lerdeki kadın, barış ve çevre/ekoloji hareketleri ve 1980'lerle yaygınlaşan nükleer silahsızlanma hareketlerinin niteliğindeki farklılıklar köklü dönüşümün göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Yayılan ve derinleşen modernitenin farklı unsurlarının neden olduğu sorun ve bunalımlar karşısında çeşitli amaç ve aktörlerle ortaya çıkan bu *toplumsal hareketler*, "*Yeni Toplumsal Hareketler*" olarak kavramsallaştırılmıştır (Demiroğlu, 2014, s. 135).

Yeni toplumsal hareket çalışmalarının öne çıkan iki ismi Alain Touraine ve Alberto Melucci, iki tür hareketi farklılaştıran en önemli etkenin birbirinden oldukça farklı iki tür toplumda doğmaları olduğunu tartıştılar. Buna göre, *sınıf çatışması* ekseninde doğan işçi sınıfı hareketini çevreleyen toplum *sanayii toplumu* iken, *yeni toplumsal hareketlerin* içine doğduğu toplum *sanayii sonrası toplum* veya

bilgi toplumdur (Özen, 2015, s.15).

Bu iki ismin çalışmalarından farklı olarak, *yeni toplumsal hareketleri* farklılaştıran unsur olarak bu hareketlerin sınıfsal tabanına dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur. Esasen pek çok çalışmada, *yeni toplumsal hareketlerin* de sınıf temelli olduğu, ancak bu kez işçi sınıfı değil orta sınıf temelli hareketlerle karşı karşıya olduğumuz dile getirilir. Örneğin, Offe (1985), *yeni toplumsal hareketlerin* sınıf hareketleri olmamakla birlikte büyük ölçüde orta sınıf temelli olduğunu ifade eder ve bu hareketlerin “bir sınıf siyaseti yürüttüklerini fakat bunu bir sınıf adına yapmadıklarını” belirtir. Benzer şekilde Eder (1993), *sınıf ve kolektif eylem* arasında zorunlu bir ilişki olmadığını ve ikisinin birbirinden bağımsız olduğunu vurgulamakla birlikte, *yeni toplumsal hareketler* ile *yeni orta sınıf* arasında bir ilişki olduğunun altını çizer (Özen, 2015, s. 16).

Toplumsal hayatın çok farklı yönlerinin değişik mücadelelere konu olması *yeni toplumsal hareketler* kavramının doğuşu açısından önemlidir. Toplumsal yaşamı farklı açılardan sorgulayan ve çatışma alanı haline getiren *yeni toplumsal hareketler*, eski formundan bir kopuşu ifade etmektedir. Çeşitli spesifik çatışma alanlarında farklı aidiyetlere sahip toplumsal grupların toplumsal talepleri ekseninde doğan *yeni toplumsal hareketler*, eski hareketlerden farklı olarak, toplumun radikal bir dönüşümünü değil, sadece çatışmaya konu olan alanın ve buna bağlı toplumsal ilişkilerin dönüşümü doğrultusunda talepler dile getirmektedir (Özen, 2015, s. 17).

Yeni toplumsal hareketler, sahip oldukları değerler ve fikirler bakımından çoğulcu bir görünüm sergilemektedirler. Söz konusu hareketlerin Batı toplumları için günlük hayatın demokratikleşmesi ve *politik topluma* karşı *sivil toplum* alanının genişletmesi bakımından önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir (Hira, 2016). Yeni toplumlar beraberlerinde yeni çatışma biçimlerini ve yeni örgütlülükleri doğurmuş, bu yeni yapılanmalar ise eski ve *yeni toplumsal hareket* arasındaki farklılıkları beraberlerinde getirmiştir. En önemli farklardan biri iki

olgu arasındaki toplumsal taban farkıdır. *Toplumsal hareketlerin* temelini işçi sınıfının oluşturduğu kabul edilirken *yeni toplumsal hareketler* orta sınıf temelli olarak değerlendirilmektedir. Her iki kavram da sınıf temelli olmakla birlikte *yeni toplumsal hareketlerde* siyasi değil kültürel bir yapının ağır basmasıyla birlikte tabanını orta sınıfın oluşturduğu bir toplumsal olgudan söz etmek daha doğru olacaktır.

Yeni toplumsal hareketlerde eskisinden farklı olarak sosyal olayların öznesi yoktur ve bu hareketler sonucunda varılmak istenen sonuç her zaman tekil değildir. Toplumsal yaşama dair gerçekliklerin sorgulandığı, yaşam koşullarının, sosyoekonomik ve kültürel yapıların eleştirilerek tüm bu alanlardan farklı çatışmaların üretildiği *yeni toplumsal hareketlerde* hedef yönetime gelmek değil köklü bir değişime imza atmaktır. *Toplumsal hareketlerin* devrimci kimliğine *yeni toplumsal hareketlerde* iktidara gelme hedefi bağlamında rastlamak söz konusu değildir. *Yeni toplumsal hareketler* işçi sınıfı gibi alanı ikiye ayıran bir çatışma hattı çizmek yerine farklı aktörlerin etkin olduğu birden fazla çatışma alanı yaratmışlardır. Ayrıca, işçi sınıfı hareketlerinin devrimci amaçları doğrultusunda oluşturduğu hiyerarşik bürokratik örgütlerin tersine *yeni toplumsal hareketler* farklı aktörlerin farklı amaçları doğrultusunda ortaya çıkmış; lidersiz, hiyerarşik olmayan, enformel yatay örgütlenmelere sahip mobilizasyonlar olmuştur (Özen, 2015, s.17). Araştırma konusu *sosyal medya* destekli *yeni toplumsal hareketler* gerek belirli öznelerle sahip olmayışları gerekse çatışmayı alanlara bölerek farklı kulvarlardaki mücadeleleri içermeleri bağlamında *yeni toplumsal hareketler* kavramı kapsamında değerlendirilebilecek toplumsal olaylardır. Genelleme yapmamakla birlikte orta sınıfa daha uygun olduğu değerlendirilen katılımcılar yaptıkları paylaşımlarla yönetimi ele geçirmekten ziyade demokratikleştirerek dönüştürme gayesini taşımaktadırlar. Sosyoekonomik ve kültürel yapıları hedef alarak siyasal rejimlerin çizdiği çerçevenin dışına çıkarmak ve toplumsal bir direnişi değişik alanlarda örgütleyip başarıya ulaşıncaya kadar mücadeleyi diri tutmak *yeni toplumsal hareketlerdeki* temel motivasyon olarak ön plana çıkmaktadır. Yöntem ve amaç bağlamında yapılan tanımlama ışığında araştırma konusu ülkelerde meydana gelen toplumsal olaylar *yeni toplumsal*

hareketler olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada, *yeni toplumsal hareketler kavramı*, herhangi bir *toplumsal çatışma* alanında sınırlı kalarak, sınıfsal bilince dayalı olmaksızın, farklı amaç ve figürlerle ortaya çıkan, *kolektif* nitelikli ancak merkezi bir idareye çoğu kez sahip olmayan *civil toplum hareketleri* tanımıyla ele alınmıştır. *Yeni toplumsal hareketler* kavramının bu tanımı, literatürdeki genel tanımlamalardan derlenen ortak özellikler ve bu araştırmanın odaklandığı bir *yeni medya* organı olan *sosyal medya* perspektifiyle oluşturulmuştur.

2.2. Kuramsal Çerçeve

2.2.1. Toplumsal Hareketler Kuramları

Toplumsal Hareketlerin literatüre girmesi 1930'lu yıllarda işçi hareketlerinin yaygınlaşmasıyla söz konusu olmakla birlikte, 18.yüzyıldan bu yana üzerinde tartışılmaya devam edildiği söylenebilir. *Toplumsal hareketlerin* 18. yüzyılda ulusal düzlemde ortaya çıkmasının ardından, ilk dönem kuramcıları hareketlerin üç boyutuna odaklanmıştır; aşırılık, yoksunluk ve şiddet (Tarrow,1998, s.4). *Toplumsal hareketler* bu yönleriyle açıklanmaya çalışılmış ancak belirli bir alt yapıya kavuşturulamamıştır. Emile Durkheim'in öncülük ettiği 19. yüzyıl sosyologları ise *toplumsal hareketleri*, *anomi* ve *toplumsal çözülmenin* sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu dönemde '*çılgın kalabalıklar*' tanımlaması yaygındır (Tarrow,1998, s.4). Toplumsal ölçekteki hareketlere ilişkin ilk sistematik yaklaşım olarak görülebilecek '*kalabalıklar*' kuramının en önemli temsilcisi Gustave Le Bon'dur (Çetinkaya, 2008, s.18). ,

19. yüzyıl düşünürlerinden Karl Marx'a göre *toplumsal hareketler* sınıfsız ve devletsiz bir toplumun oluşturulması amacını güderler. Başka bir ifadeyle, *toplumsal hareketler* devrimin bir aracıdır. Bu nedenle temelinde toplumu dönüştürme ve mevcut egemen değerlere alternatif oluşturma yatar (Lelandais, 2009, s.64).

Antonio Gramsci (2011), “Hapishane Defterleri” adlı kitabında Marksist düşünceyle paralel düzeyde kalmakla birlikte toplumsal hareketlere yeni bir rol yüklemektedir. Gramsci’ye göre sosyalizme geçiş, sivil toplumun aydınlar aracılığıyla dönüştürülerek devlete gereksinim kalmayacak özgürleşmenin yaygın hale gelmesiyle gerçekleşecektir. Yani aydınlar, toplumu ideolojik değişime uğratmakla görevlidirler (Doğan, 2002, s.180).

Toplumsal hareket teorisinin temelleri, 19.yüzyılda Batı Avrupa’da ortak bir noktaya doğru yaklaşan makro düzey modernleşme, kentleşme ve sanayileşme süreçlerine bağlanmıştır. Din, klasik sosyolojik düşünürler tarafından toplumun ayrılmaz bir parçası olarak kavramsallaştırılırken, *toplumsal hareketler*, dine, kendisine yönelik bir tehdit olarak muamele etmiştir. Bramson’un (1961) *toplumsal hareketlerin yükselişi* de dâhil olmak üzere kitle fenomeni üzerine teorik ilgi göstermesi gibi, bu durum, ilk antiliberal denemeler olan Taine, Le Bon, Tarde, Sighele, Rossi ve sosyalist yönelimiyle proletaryanın büyümesini alarma geçiren diğer erken dönem psikologların denemelerinde ortaya çıkmıştır. Bu düşünürler, antidemokratik ön yargıları ve *kolektif davranışa* psikolojik bakışları nedeniyle eleştirilebilir olsa da yine de onlar *sosyal değişimin* yalnızca bu eylemleri üreten kültürel güçlerin içinde değil, kolektifliği meydana getiren eylemlerin içerisinde de bir açıklamasını yapmışlardır (Hannigan çev. Köroğlu, 2012, s.243).

20. yüzyılın ortalarında toplumsal tarih alanının gelişimi ile birlikte insanların mücadeleleri ve gündelik hayattaki deneyimleri toplum bilimcilerin ilgi alanına girmiştir (Çetinkaya, 2008, s.23). Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan düşünsel paradigma değişimi farklı yaklaşımların doğmasına yol açmış, bu yaklaşımlar *toplumsal hareket* ve *kolektif eylem* kuramlarında karşılık bulmuştur. *Toplumsal hareketlere* ilişkin açıklamalar ve kuramsal çabalar sürekli evrilmekte olan farklı disiplinlerin bir yansıması olarak görülmüştür (Buechler, 2004, akt. Yaylacı, 2011, s. 47-48).

Böylelikle *toplumsal hareketler* kuramının temellerinin atılmasının ardından literatüre *toplumsal hareketlere* yönelik farklı yaklaşımların kazandırıldığı görülmektedir. Birden fazla kuramsal çalışmanın doğmasındaki en önemli neden her yaklaşımın *toplumsal hareketlerin* belirli bir boyutunu ele alabilmesidir. *Toplumsal hareketlerin* yapısının açıklanabilmesi için politik süreç, *yeni toplumsal hareketler* ve *kaynak seferberliği* kuramları, *kolektif kimlik paradigması* gibi yaklaşımların ve kuramların birlikte ele alınması gerekmektedir (Whittier, 2002, s.289, akt. Yaylacı, 2011, s. 48). Dolayısıyla *toplumsal hareketler* açıklanırken tüm kuramlara dayandırılarak açıklanmasında yarar vardır. Araştırmanın temel aldığı *yeni toplumsal hareketler* ve *kaynak seferberliği* kuramları ayrı bir başlık altında inceleneceğinden öncelikle *toplumsal hareketler* kuramının alt kuramlarına kısaca değinilecektir.

Toplumsal hareketler kuramının alt kuramlarından biri olan *kolektif davranış kuramı*; *kolektif hareketi* değişime karşı gösterilen irrasyonel tepki olarak tanımlar (Cohen, 1999, s.112, akt. Bulut, 2014, s.55). Tarrow'a (1998) göre toplumsal nitelikli hareketlerin, protestoların ve devrimlerin altında yatan temel eylem, mücadelecil/ kavgacı *kolektif davranışlardır*. *Toplumsal hareketler*, *kolektif davranışın* formlarından biri olarak yüksek düzeyde yapılandırılmış bir *kolektif davranış* biçimi olarak tanımlanabilir (Shephard, 2009). *Kolektif davranışlar* baskın grubun norm ve değerlerini zorlayan, çok sayıda kişinin katıldığı, gönüllü ve genellikle planlanmadan, doğaçlama biçiminde gerçekleştirilen eylemlerdir. Çevreci örgütler ya da sendikalar gibi yapılarda ve kurumlarda var olan organize davranıştan farklı olarak, belirlenmiş kural ya da prosedürlerin, otorite hiyerarşisinin söz konusu olmadığı davranışlardır (Yaylacı, 2011).

Kolektif davranış biçimlerinin ortaya çıkışını açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Aynı zamanda *toplumsal hareketleri* açıklamada da kullanılan bu yaklaşımlar şunlardır (Yaylacı, 2011);

- *Gerginlik ve çöküş dönemleri kolektif davranışları doğurur.*

- *Bireylerin kendi durumlarını, toplumun görece avantajlı kesimleriyle karşılaştırmasından doğan yoksunluk hissiyatı, kolektif davranışları ortaya çıkaran gerilimler yaratır.*
- *Toplumdan soyutlanan gruplar kitle toplumuna dönüşür. Kitle toplumu için ise kolektif davranışlar caziptir.*

Bir diğer kuram olan *sembolik etkileşimci kuramı* geliştiren Cooley (1902), toplumu her yapının kendi özelinde farklı işlevlere sahip olduğu birbiri ile etkileşimli olmakla beraber farklı mekanizmalardan oluşmuş bir sosyal yaşama şekli olarak benimser (Timaseff, 1967, s.104, akt. Özalp, 2017, s.615). Cooley (1998), “*sosyal etkileşimlerde, toplumsal mekanizmaların bireyler kadar önemli olduğunu kabul eder*” (Bogardus, 1960, s. 410, akt. Özalp, 2017, s. 618). Bireylerin etkileşim kurduğu gruplara yönelerek birincil ve ikincil gruplar olmak üzere bu etkileşimi iki gruba ayırmıştır. Birincil ilişkilerde bireyin sosyalleşme evresinde en çok iz bırakan samimi, iş bölümünün var olduğu bu grup içerisindeki bireylerin birbirlerine gerek kalıtımsal olarak gerekse bir takım düşünce ve inanç sembolleri ile bağlandığını vurgulamış, İkincil ilişkilerin ise bireyin bilişsel dünyasında çok az iz bırakan duygusal paylaşımlardan ziyade resmi ve çıkara dayalı ilişkiler olduğunu öne sürmüştür (Özalp, 2017, s. 619). Daha sonra toplumsal kurumlar irdelenmiş ve toplumsal kurumların toplumun oluşabilmesi için en az birey kadar önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü toplumsal kurumlar bireylerin düşüncelerini *sembolikleştiren* kurumlardır (Özalp, 2017, s. 619). Bu kuramın metodolojisini kuran aynı zamanda *kolektif davranış* ekolünden gelen Blumer olmuştur. Blumer’in katkı sunduğu *sembolik etkileşimci* yaklaşım, toplumsal huzursuzluk, hareket kültürü ve kimlik boyutlarına odaklanan *sembolik etkileşimcilere* örnek teşkil etmektedir (Yaylacı, 2011). Blumer’ e göre sembolik etkileşimcilik aşağıdaki üç önermeye dayanır (Demirdalıcı, 2015):

- İnsanlar şeylere karşı, şeylerin kendilerine ifade ettiği anlamlara göre tavır alırlar.*

ii. Bu anlamlar birinin muhataplarıyla olan etkileşiminden çıkarılır.

iii. Bu anlamlar yorumsal bir süreçte değişime uğrar.

Sembolik etkileşimci kuram; toplumu kişilerarası *sembolik etkileşimin* bir sonucu olarak görür. Bu yaklaşım, insanların birbirlerine yalnızca etki tepki göstermeleri değil birbirlerinin davranışlarını yorumlamaları üzerinde durur. Bir kişinin tepkisi karşısındakinin davranışına yüklediği anlama verdiği bir yanıttır. Bireylerin eylemleri ise grubun eylemlerini başlatır.

Toplumsal hareketler kuramının bir başka alt kuramı olan “*Katma Değer*” kuramına göre ise toplumsal sistemler içinde *toplumsal hareketler* sorunlara ya da gerilimlere bir karşılık olarak onları düzeltmek amacıyla ortaya çıkar. Ekonomi kaynaklı bir kavramsallaştırmaya dayandırılan *katma değer kuramı*, üretim sürecindeki her bir aşamanın sonuçtaki ürüne bir şeyler eklediğini var sayar (Yaylacı, 2011).

“*Görelî Yoksunluk Kuramı*” olarak adlandırılan ve ilk olarak Crosby (1976) tarafından ortaya atılan kuram ise düşük statüde çalışan insanların yukarı doğru yaptığı karşılaştırmalarla ilgilenir. Buna göre bireyler, elde ettikleri ödülleri referans aldıkları grupla karşılaştırırlar ve aldıkları ödülleri, hak ettiklerinden daha az bulurlarsa *yoksunluk* hissi yaşarlar (Martin,1981; Crosby,1984, akt. Cowherd ve Levine,1992, s. 304, akt. Kılıçarslan, 2010, s. 25). Kişilerin yaşadığı *yoksunluk* hissini davranışsal tepkilere yol açtığı tahmin edilmektedir. Bu tepkiler birbirlerine ya da *sosyal sisteme* yönelik olabilir. *Görelî yoksunluk kuramı* üzerine yapılan birçok araştırmanın çoğunda, bu tepkilerin *toplumsal sisteme* yönelik olduğu bulunmuştur (Cowherd ve Levine,1992, s. 304, akt. Kılıçarslan, 2010, s. 25). Bu yaklaşıma göre, *toplumsal hareketler*, insanların adalet gereği hakları olduğuna inandıkları paylarından yoksun bırakıldıklarına ilişkin algılarına bir yanıt olarak ortaya çıkar.

Bir diğerkuram olan “*Rasyonel Tercih Kuramının*” ise temel özelliği metodolojik bireyselciliğidir (Yaylacı, 2011). Homans (1974) ve Blau’nun (1964) çalışmalarında geliştirilen bu kuram, bütün insan ilişkilerinin, kabaca, birbirine eşit değerlerin karşılıklı değişimi ile anlaşılabilieceği kabulüne dayanır (Kirman, 2013, s. 70). *Rasyonel tercih kuramına* göre, insanlar rasyoneldir ve hareketlerini, amaçlarına erişmekte etkili gördükleri araçlara dayandırırılar (Wallace ve Wolf 2004, s.345, akt. Kirman, 2013, s. 70). Bu kuram, sosyolojik ve toplum bilimsel kuramlar oluşturulmasında görece formel bir yaklaşım olup, *toplumsal hayatı* açıklarken bireylerin *rasyonel seçimlerine* dikkati çeker (Kirman, 2013, s. 70). *Rasyonel tercih kuramı* üç temel unsura odaklanır; *talepler, fırsatlar – sınırlılıklar* ve *rasyonalite*. Bireyler talepleri doğrultusunda, fırsatlar ile sınırlılıkları ussallık çerçevesinde değerlendirerek *kolektif davranışta* yer alma ya da almama kararı alırlar (Yaylacı, 2011).

Tüm bu *toplumsal hareketler* ve alt kuramlarının ardından, tezin destek aldığı ve *Arap Baharı* ve *Sosyal Medya* bağlamında *toplumsal hareketleri* sosyolojik olarak inceleme adına önemli bir kuramsal alt yapıyı sağladığı değerlendirilen ana kuramlar olan “*Yeni Toplumsal Hareketler*” ve “*Kaynak Seferberliği*” kuramları detaylı şekilde ele alınmıştır.

2.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler Kuramları

1960’lardan itibaren ortaya çıkan “*Yeni Toplumsal Hareketler*” kuramlarını iki ana yaklaşımla incelemek mümkündür; Amerika merkezli *Kaynak Seferberliği Teorisi* (*Resource Mobilization Theory*) ve Avrupa merkezli *Yeni Toplumsal Hareketler Teorileri* (*New Social Movements Theories*). Bunlardan “*Yeni Toplumsal Hareketler*” teorisi kıta Avrupa’sı merkezli toplumsal teori ve siyaset felsefesine dayanır. Bu yaklaşım büyük ölçüde, klasik Marksizm’in *kolektif eylemi* analiz etmedeki yetersizliğine bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. *Yeni toplumsal hareketler* teorisyenlerine göre klasik Marksizm’in çağdaş eylem biçimlerini yeterince kavramasını iki tür indirgemecilik engellemiştir. Bunlardan ilki,

Marksizm'in, politik açıdan önemli tüm toplumsal eylemlerin üretim temel ekonomik mantığından kaynaklandığını ve diğer tüm toplumsal mantıkların bu eylemi şekillendirmede ikincil öneme sahip olduğunu ileri süren indirgemedir. İkincisi ise, Marksizm'in en önemli toplumsal aktörlerin, üretim sürecinde kök salmış sınıf ilişkileri tarafından tanımlanacağı ve tüm diğer toplumsal kimliklerin kolektif aktörler oluşturmada ikincil öneme sahip olduğu varsayımdır (Buechler, 1995, s.442).

Kuram çerçevesinde, 'yeni' olarak değerlendirilen 1960 sonrası hareketlerin, ekonomik ve kurumsal siyaset kaynaklı sorunlar yerine eşitlik, farklılık katılım ve kimlik inşasına ilişkin meselelere odaklandığı savunulur. Klasik Marksizm'in kolektif davranışa ilişkin indirgemeci yapısal yorumuna ve *kaynak seferberliği* teorilerinin *toplumsal hareket* örgütü ve strateji odaklı analizlerine cevaben *yeni toplumsal hareketler* teorisyenleri, hareketlerin farklı dinamiklerinden yola çıkarak, *yeni toplumsal hareketlerin* nasıl birer *kolektif davranış* olarak ortaya çıktığının kuramsal çerçevesini çizerler. Buechler'in (1995) belirttiği gibi, içerdikleri farklılıklara rağmen hemen tüm *yeni toplumsal hareketler* kuramcıları, klasik liberalizmin yapısal özelliklerinin işçi eylemlerinin dinamiklerini şekillendirdiğine benzer şekilde post- endüstriyel veya gelişmiş kapitalist toplum olarak adlandırılan *toplumsal formasyon* döneminin de mevcut *kolektif davranış* türlerini şekillendirdiği konusunda hem fikirdirler. *Yeni toplumsal hareketler* teorileri, 1960'larla birlikte dönüşmeye başlayan Batı'daki yeni toplumsal yapı içerisinde meydana gelen *yeni toplumsal hareketleri* makro düzeyde dönüşen ekonomik yapı ile ilişkilendirirken, mikro düzeyde kimlik oluşum süreçlerinin ve kişisel davranışın *toplumsal hareketler* üzerindeki rolüne bakar (Pichardo, 1997, s.411, akt. Demiroğlu, 2014, s.135).

Yeni toplumsal hareketler teorileri kapsamında, Laclau ve Mouffe (1985) yeni egemenlik ilişkilerini tanımlarken İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen "yeni hegemonik formasyona" karşı şekillenen *yeni toplumsal hareketlerin* gelişim süreci üç aşamada değerlendirmektedir. Birincisi, ekonomik düzeyde yaygın birikim rejiminden yoğun birikim rejimine geçiş ile birlikte ortaya çıkan *toplumsal*

ilişkilerin metalaşması; ikincisi, refah devletinin müdahaleci karakteri ve *toplumsal ilişkilerin* metalaşmasının bir sonucu olarak devletin daha geniş alanlara müdahale etmesiyle birlikte yeni çatışma biçimlerinin ortaya çıkması ve sonuncusu kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile ortaya çıkan tektipleştirici bir *kitle kültürünün* yeni egemenlik ilişkileri ve dolayısıyla çatışma biçimlerini ortaya çıkarmasıdır (Demiroğlu, 2014, s.136).

Alain Touraine (1985), toplumsal düzenin metasosyal garantilerinin aşılmasıyla birlikte, giderek daha fazla toplumun toplumsal eylemin yansıtıcı bir ürünü olarak görüleceğini öne sürmektedir. Toplumsal aktörlerin hem bilgi sistemini hem de kendi işleyişine müdahale etmelerini sağlayan teknik araçları oluşturma kapasitelerinin artması, yeni endüstri toplumunun belirleyici özelliği haline gelen kendi kendini üretme kabiliyetini mümkün kılar. Touraine (1985), *yeni toplumsal hareketleri* iki mantık arasına konumlandırır: parayı, gücü ve bilgiyi maksimize edecek bir sistem arayışının ve bireyselliklerini savunmak ve genişletmek isteyen konu arayışlarının. Touraine'e (1985) göre, gelecekteki bir *toplumsal düzeni* temsil eden tek bir *toplumsal* sınıf olmadığı gibi farklı muhalif *toplumsal hareketler* sadece muhalif tutumlara sahip oldukları için bile birleşebilirler. Her toplumsal modelin tek bir merkezi çatışmaya sahip olduğu konusundaki ısrarına rağmen, *kolektif eylemin* tanımını yapamaması, *yeni toplumsal hareket* teorisyenlerinin bu tür hareketleri belirleme konusunda sahip oldukları zorlukların altını çizmektedir (Buechler, 1995, s.444).

Yeni toplumsal hareketler teorisyenlerinden bir diğeri olan Habermas (1981) ise, medya ve paranın gücü tarafından yönetilen bir politik-ekonomik sistem ile normatif fikir birliği tarafından yönetilen bir yaşam dünyası arasında ayırım yaparak, *modern toplumsal yapıyı* kuramsallaştırır. Sistem, medyayı herhangi bir sorumluluk ya da hesap verilebilirlikten kurtaran para ve güç gibi araçsal bir mantık izlese de yaşam dünyası bu normların tartışma yoluyla haklı çıkmasını gerektiren iletişimsel bir rasyonalite izler. Habermas (1981), *yeni toplumsal hareketleri* sistem ve yaşam dünyası arasındaki bağlantı noktasına

konumlandırır. Bu konum, *yeni toplumsal hareketlerin* kuramsal tartışmalarını şekillendiren iki özelliğini belirlemesine yol açar. Habermas (1981) ilk olarak, *yeni toplumsal hareketlerin* tamamen savunmacı bir karaktere sahip olduğunu öne sürer. Bu yönüyle *yeni toplumsal hareketler*, yaşam dünyasını sistemin sömürgeleştirici müdahalesine karşı koyabilir ve *toplumsal modernleşme* süreci boyunca, bu alan içinde gelişen ve iletişimsel rasyonalite içinde kök salmış olan normatif fikir birliğinin rolünü sürdürebilirler. *Yeni toplumsal hareketler* teorisyenleri arasında daha geniş çapta kabul edilen ikinci Habermas (1981) teması ise, bu hareketlerle ilgili hedeflerin veya taleplerin doğasını ele almaktadır. Birçoğunun da kabul ettiği üzere, Habermas (1981) için *yeni toplumsal hareketlerin* angaje olduğu çatışmalar, maddesel yeniden üretimle az, kültürel yeniden üretim, *toplumsal* bütünleşme ve *sosyalleşmeyle* çok ilgilidir (Buechler, 1995, s.445).

Yeni toplumsal hareketler kuramının günümüz teorisyenlerinden Castells (2013), “*Ağ Toplumu Kuramı*” ve *internet ağları* bağlamında *yeni toplumsal hareketlerin* hem yerel hem küresel özellikler taşıdığını ifade eder. Genellikle internette kurulan *sosyal ağlar* olarak kurulan bu hareketler, belli bağlamlarda kendilerine özgü gerekçelerle başlar, kendi ağlarını kurar, kent uzamını işgal ederek ve internet ağlarına bağlanarak kamusal mekânı inşa ederler. Fakat aynı zamanda küreseldirler, dünya çapında bağlantılı olduklarından başka deneyimleri öğrenirler ve aslında genellikle kendi seferberliklerine girişirken bu deneyimlerden esinlenirler. Ayrıca internette sürekli küresel bir tartışmayı devam ettirirler, bazen de eş zamanlı olarak bir yerel mekânlar ağında ortak küresel gösteriler düzenlenmesi çağrısında bulunurlar. Genel olarak insanlığı ilgilendiren meseleler ve sorunların iç içe geçmiş olduğuna dair keskin bir bilinç ifade ederler, açık bir biçimde kozmopolit bir kültür sergilerler, bir yandan da kendi özgül kimliklerine bağlıdırlar. Yerel topluluk kimlikleriyle küresel bireysel ağlar oluşturma arasındaki mevcut ayrılığı ortadan kaldırmayı bir ölçüde önceden tasarlarlar (Castells, 2013, s.193).

2.2.3. Ağ Toplumu Kuramı

İlk oluşturulduğu günden bu yana yaygınlaşması bireyler arası etkileşim ve tavsiyelerle sağlanan ve günümüzde artık neredeyse reel dünyadan daha çok vakit ayrılan bir platform haline gelen *sosyal ağlar* konusu araştırma içinde önemli bir yer tutmaktadır. Zira incelenen halk hareketleri ile *sosyal ağ* kullanım şekli arasındaki ilinti araştırmanın temel sorunsalını teşkil etmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel kavramsal ve kuramsal dayanağını oluşturan Manuel Castells'in "*Ağ Toplumu Kuramı*" ve *sosyal ağlar* yaklaşımını açıklamak *yeni toplumsal hareketler* üzerindeki *sosyal medya* rolüne ışık tutmak açısından gerekli görülmektedir.

İnternet süreciyle başlayan küresel ölçekte enformasyon akışının son noktalarından biri olan toplumsal paylaşım ağları, zaman ve mekân kavramlarını bir kere daha yapı bozumuna uğratarak bireysel ve toplumsal hayatın yeniden yorumlanmasını sağlamışlardır. Bu nedenle küresel bir ağ döngüsü içerisinde gerçekleşen bu yeni sürecin tanımlanması ve anlaşılmasına denk düşen en anlamlı toplum tanımlaması "*ağ toplumu*" dur. Manuel Castells'in deyişi ile "*Bireyler artık küresel ve yerel olarak örülmüş, birbiriyle bağıntılı ağ toplumu içinde yaşamaktadır*" (Babacan ve diğerleri, 2013, s. 66).

Castells'e (2008) göre ikisi tamamlayıcı, biri ise karşıt olmak üzere günümüz dünyasında üç ayrı kuvvetten söz etmek mümkündür. Teknoloji devrimi ve kapitalizmin yeniden şekillendirilmesi tamamlayıcı kuvvetleri oluştururken kimlik arayışı karşıt kuvveti ifade etmektedir. Teknoloji ve kapitalizmin yeniden şekillenmesi bilgi toplumunu oluşturmuş ve ağ ile benliği birbirleriyle yüzleşmek mecburiyetinde bırakmıştır. Castells (2001) çalışmasında ağ toplumlarının 1980'li yıllardan itibaren, iletişim teknolojilerinin modern sosyal yaşamın tüm alanlarına sızmasıyla oluşmaya başladığını ifade etmektedir (Güven, 2021). Teknolojideki gelişmelerle birlikte gerekli teknik olanaklarla donatılan ağlar organizasyon kabiliyetlerine üç özellik sayesinde erişebilirler: Esneklik, Ölçeklenebilme ve Kalıcılık (Castells, 2004, akt. Güven, 2021).

Ağ toplumunun entegrasyonu sağlayıcı etkisinin yanı sıra, bölünmeleri hızlandıran bir yönü de bulunmaktadır. Castells'in kavrayışına göre ağlar, küresel boyutta güncel toplumsal yaşamı belirleyen bağımlılıklar ve bağlantıların bütünüdür (Güven, 2021). Ağ kapalı bir yapı değildir ve dışarıdan erişimi desteklemektedir. Castells, ağın yayılabilmesi için itici gücü üniversiteler olarak kabul etmekte, ağdaki kullanıcıların öncüsü olduğu sürekli yenileme ve güncelleme işlemlerinin yapının açıklığını sağladığını savunmaktadır (Castells, 2008, s. 452-453, akt. Güven, 2021).

Günümüz toplumlarında zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın bireyler küresel boyutta çeşitli ağlara bağlı bir biçimde bilgi akışının içerisinde yer alma olanağına sahiptirler. Aynı zamanda toplumun hareketli birimleri de bu ağlara bağlı şekilde çalışmaya devam edebilmektedir. Ağ ise çeşitli merkezlerin, enformasyonun, kaynakların, paranın ya da bireylerin farklı akış şekilleriyle birbirlerine bağlanmasından oluşmaktadır (Güven, 2021). Ağın kaynak biriktirebilme kapasitesi ise yer aldığı bölgenin teknolojik alt yapısıyla ilintilidir.

Castells'e (2012) göre toplumun gözünde değerlerini yitiren siyasal rejimler ve bu rejimlerin idarecileri yozlaşmayla suçlanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda ana akım geleneksel medya kuruluşlarına duyulan güven de büyük oranda zedelenmiştir. Bu sürecin sonunda toplumu oluşturan bireyler kolektif hareket etmekten uzaklaşarak yalnızlaşmıştır. Buna rağmen birbirlerinden uzaklaşan bireyler mutlaka yeniden bir araya gelmek durumunda kalmışlardır. Ancak bu kez bir araya geldikleri yer artık benimsemedikleri yöneticilerin kontrolünden uzak ve birbirleriyle paylaşımlarını çok daha özgür bir şekilde yapabilecekleri görece güvenli internet ortamıdır (Güven, 2021). İnternet toplumunun üyeleri bu ağda korkuyu öfkeye, öfkeyi ise daha iyi bir dünya için umuda dönüştürerek yitirdikleri itibarlarını yeniden elde etmenin peşindedir. (Castells, 2012, s.3). Castells, "Ölümün Reddedilmesi" kavramını, medyada sürekli bir biçimde gösterilmesiyle artık anlamını yitirmesi, medyada yer alan ölüm görüntülerinin başkalarının ölümlerine ilişkin olması ve bireyin kendi ölümünün ise hiç beklenmedik bir

şekilde hayretle karşılanması olarak açıklamaktadır (Güven, 2021).

Temel sorun insanların fikirlerini şekillendirmektir. Geleneksel medya ve yeni medya bu sorun çerçevesinde birbirleriyle karşıtlık ve mücadele içindedir. Zira toplumun genelinde sisteme karşıt düşünceler yerleşik hale gelmişse sistemin değişmesi kaçınılmazdır. Siyasal rejimlerin *sosyal ağlardan* duyduğu çekince de bundan ileri gelmektedir (Castells, 2012, s.5).

2.2.4. Kaynak Seferberliği Kuramı

McCarthy ve Zald'a (1977) göre *toplumsal hareketler* kolektif faydalar sağladığından, çok az kişi bunları elde etmek için çalışmanın maliyetini kendi başına karşılamaya istekli olacaktır. Dolayısıyla kolektif davranışı açıklarken bu davranışa yol açan teşviklerin, maliyet azaltıcı mekanizmaların, toplumsal ve siyasal yapıların ve kariyer kaygılarının seçimine ayrıntılı olarak dikkat edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar ise toplumsal bir çatışmaya girmek için gerekli olduğundan, kolektif amaçlar için bir araya getirilmeleri gerekmektedir. Bu kaynakların bir araya getirilmesi asgari düzeyde bir örgütlenme biçimi gerektirir. Bu nedenle McCarthy ve Zald (1977), dolaylı ya da açık olarak, geleneksel perspektif içinde çalışanlardan daha çok doğrudan *toplumsal hareket örgütlerine* odaklanmaktadır. Bir *toplumsal hareketin* başarı veya başarısızlıklarından söz ederken, bu *toplumsal hareketin* temsil ettiği kolektivitinin dışındaki bireylerin ve örgütlerin harekete katılımlarının önemi büyüktür. Kaynakların belirli bir *toplumsal harekete* doğru veya bu hareketlerden uzağa akışında açık bir arz ve talep modelinden söz etmek mümkündür. Ayrıca, *toplumsal hareket* faaliyetine bireysel ve örgütsel katılımın açıklanmasında bedel ve ödüllerin önemine dair toplumun taşıdığı bir duyarlılık bulunmaktadır. Bedeller ve ödüller, toplumun yapısından ve yetkililerin faaliyetlerinden merkezi olarak etkilenmektedir.

McCarthy ve Zald (1977), *toplumsal hareketi*, bir toplumun sosyal yapısının bazı unsurlarını ve/veya ödül dağılımını değiştirmeye yönelik tercihleri temsil eden bir popülasyondaki bir dizi fikir ve inanç olarak tanımlar. Bir karşı hareket ise bu toplumsal harekete karşı çıkan bir popülasyondaki bir dizi görüş ve inançtır. Dolayısıyla McCarthy ve Zald (1977) *toplumsal hareketleri*, toplumsal değişime yönelik tercih yapılarından başka bir şey olarak görmemektedir.

McCarthy ve Zald (1977), harekete geçirme perspektifi bağlamında, tercihlerin kolektif eyleme dönüşme olasılığını tahmin etmek için, bir nüfusun tercihleri paylaşan kesimlerinin önceden var olan örgütlenmesine ve entegrasyonuna odaklanmaktadır. Bu kurama göre örgütlü olan *toplumsal hareketlerin*, örgütlü biçimler üretme olasılığı diğerlerine göre daha fazladır (McCarthy ve Zald, 1977, 1218).

Bir *toplumsal hareket örgütü*, hedeflerini *toplumsal hareketin* veya karşı hareketin tercihleriyle tanımlayan ve bu hedefleri gerçekleştirmeye çalışan karmaşık veya resmi bir örgüttür. McCarthy ve Zald (1977), *toplumsal hareket* ile *toplumsal hareket endüstrisi* arasında ayırım yaparak bu bileşenleri analitik olarak ayırmanın birçok avantajı olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle, *toplumsal hareket endüstrisi* kavramı ile etkinliğin örgütsel bileşenine açıklık getirmekte, *toplumsal hareketlerin* tipik olarak birden fazla *toplumsal hareket örgütü* tarafından temsil edildiğini kabul etmektedirler. *Toplumsal hareket endüstrisinin* yükselişi ve düşüşü ise bir *toplumsal hareketin* büyüklüğüne veya içindeki tercihlerin yoğunluğuna tam olarak bağlı değildir. *Toplumsal hareketler*, dar veya geniş bir kapsamı tercih edebilir, geri çekilme tercihlerini içinde barındırabilir. *Toplumsal hareket endüstrisinin* içinde yer alan kuruluşlar ise bu tercihlerden herhangi birini temsil edebilir. *Toplumsal hareket sektörü* ise hangi *toplumsal harekete* bağlı olduğunun önemi olmaksızın bir toplumdaki tüm *toplumsal hareket endüstrilerini* ifade eden bütüncül bir kavramdır (McCarthy, Zald, 1977, s.1219).

McCarthy ve Zald'a (1977) göre, her *toplumsal hareket örgütünün* bir dizi hedefi, üzerinde çalıştığını iddia ettiği tercih edilen değişiklik beklentileri vardır. Bu tür

hedefler geniş veya dar olabilir ve onları kavramsal olarak belirli *toplumsal hareketler* ve *toplumsal hareket endüstrileri* ile ilişkilendiren *toplumsal hareket örgütlerinin* özellikleridir. *Toplumsal hareket örgütleri*, amaçlarına ulaşmak adına çalışmak için az veya çok her türden kaynağa sahip olmalıdır. Bireyler ve diğer kuruluşlar, meşruiyet, para, tesisler ve işgücünü içerebilen kaynakları kontrol eder. Benzer kuruluşlar, kaynakları eyleme dönüştürme verimliliğinde büyük farklılıklar gösterse de hedefe ulaşmaya yönelik faaliyet miktarı kabaca bir kuruluş tarafından kontrol edilen kaynakların bir fonksiyonudur. Bazı kuruluşlar büyük ölçüde gönüllü emeğe bağlı olabilirken, diğerleri satın alınan emeğe bağlı olabilir. Her durumda, eylem mümkün olmadan önce kaynaklar kontrol edilmeli veya harekete geçirilmelidir.

Bir *toplumsal hareket örgütlenmesi* açısından, bir toplumda var olan bireyler ve örgütler bir dizi boyutta kategorize edilebilir. Uygun *toplumsal hareket* için taraftarlar ve taraftar olmayanlar vardır. Taraftarlar, hareketin amaçlarına inanan kişi ve kuruluşlardır. Bir *toplumsal hareketin* bileşenleri, ona kaynak sağlayanlardır (McCarthy ve Zald, 1977, s.1221). Bir düzeyde kaynak seferberliğinin görevi, öncelikle taraftarları bileşenlere dönüştürmek ve bileşenlerin katılımını sürdürmektir. Bununla birlikte, başka bir düzeyde görev, bağlı olmayanları taraftarlara dönüştürmek olarak görülebilir. Bu noktada McCarthy ve Zald'ın (1977) "*Kaynak Seferberliği Kuramı*" çerçevesindeki bu yaklaşımları araştırma konusu olan ve *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *toplumsal hareketler* üzerindeki *sosyal medya* rolünü açıklamak adına temel kuramsal dayanak olmuştur. Araştırmanın bulgular bölümünde de detaylarıyla açıklandığı üzere *sosyal medya* üzerinden yapılan paylaşımlar *toplumsal hareketlere* taraftar olan kullanıcıları bileşenlere dönüştürmüş ve katılımı sürekli hale getirebilmek için yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Bileşenleri, yandaşları, görgü tanığı halkları ve muhalifleri diğer birkaç boyutla birbirinden ayırmak faydalı bulan McCarthy ve Zald (1977), kaynak havuzunun boyutuna atıfta bulunan bu ayrımı kabaca tanımlamak için kitle ve elit terimlerini kullanmaktadır. Kitlesele bileşenler, taraftarlar, seyirci kalan halklar ve muhalifler,

çok sınırlı kaynak havuzlarını kontrol eden bireyler ve gruplardır. Bireylerin kontrol edebildiği en sınırlı kaynak havuzu, kendi zamanları ve emekleridir. Seçkinler, daha büyük kaynak havuzlarını kontrol eden kişilerdir. Bu grupların her biri, toplumsal hareket örgütlenmesi hedeflerinin gerçekleştirilmesinden doğrudan fayda sağlayıp sağlamayacaklarına göre de ayırt edilebilir. Örneğin, seyirci kalan bazı toplumlar, uygun *toplumsal hareketin* taraftarları olmasalar bile, örgütsel amaçların gerçekleştirilmesinden doğrudan fayda sağlayabilirler. Bu duruma somut bir örnek veren McCarthy ve Zald (1977), kadın özgürlük hareketinin tercihine karşı çıkan veya buna uygun bir tercihi olmayan kadınların, kadın gruplarının peşine düştüğü kadınlara yönelik iş olanaklarını genişletme çabasından yararlanabileceğini ifade etmektedir. McCarthy ve Zald (1977), *toplumsal hareket örgütünün* amacına ulaşmasından doğrudan fayda sağlayacak olanları potansiyel yararlanıcılar olarak tanımlamaktadır.

Bir *toplumsal hareket örgütü*, kaynakları seferber etme görevine yaklaşırken, dikkatini potansiyel faydalanıcılar olan taraftarlara odaklayabilir ve/veya potansiyel faydalanıcılar olan seyirci kalan halkları taraftarlara dönüştürmeye çalışabilir. Potansiyel yararlanıcı grubunu genişletmek için hedeflerini de genişletebilir. Pek çok *toplumsal hareket örgütü*, hedef başarılarını, daha iyi bir toplum vb. kavramları aracılığıyla daha geniş vatandaş grupları için daha geniş potansiyel faydalar açısından sunmaya çalışır. Son olarak, bir *toplumsal hareket örgütü*, potansiyel yararlanıcı olmayanları taraftar olarak seferber etmeye çalışabilir. Vicdani taraftarlar, uygun *toplumsal hareketin* bir parçası olan, ancak *toplumsal hareket örgütlerinin* hedef gerçekleştirilmesinden doğrudan fayda sağlamayan bireyler ve gruplardır. Vicdani bileşenler, bir *toplumsal hareket örgütünün* doğrudan destekçileridir ve hedef gerçekleştirilmedeki başarısından doğrudan yararlanmak için toplumsal hareket içerisinde yer almamaktadırlar (McCarthy ve Zald, 1977, s.1222). Bu noktada McCarthy ve Zald'ın (1977) kuramının aradan yaklaşık 35 yıllık bir süre geçmesine rağmen araştırmanın konusu olan *toplumsal hareketler* için *sosyal medya* rolü açısından geçerliliğini koruduğunu gözlemek mümkündür. Zira *Arap Baharı'ndan* kastedilen birbiri ardına farklı ülkelerde gerçekleşen seri *toplumsal hareketlerdir*. Araştırmanın

bulgular bölümünde de ele alındığı gibi, bu seri *toplumsal hareketler* süresince *sosyal medya* kullanıcıları mesajlarını yayınlarken hedeflerini genişletmişler ve henüz herhangi bir hareketliliğin söz konusu olmadığı ülkelerde yaşayan ve protestoları desteklediği düşünülen vicdani taraftarları da kendi ülkelerinde benzer bir *toplumsal hareketi* başlatmaları için cesaretlendirmişlerdir.

Bir *toplumsal hareket örgütünün* kaynak seferberliği potansiyeli, yetkililerden ve toplumsal kontrolün yetkilendirilmiş temsilcilerinden de etkilenir. Otoriteler ve kontrol gruplarının temsilcileri tipik olarak *toplumsal hareket örgütlerinin* bileşenleri haline gelmese de bunların boşa çıkarma veya kaynak mobilizasyonunu sağlama yetenekleri çok önemlidir. Eylemleri statü ve bağlılığı etkiler ve kendileri de taraftar ve bileşen olabilirler (McCarthy ve Zald, 1977, s.1223). *Arap Baharı* olaylarında da benzer örneklere rastlamak mümkün olmuştur. Siyasal rejimlerin yöneticilerinin rejime olan bağlılıklarını yitirerek *toplumsal hareketleri* destekleme kararı aldıklarına yönelik paylaşımlara ilişkin örnekler araştırmanın bulgular bölümünde sunulmuştur. Rejim yöneticilerinin bu kararları sosyal medyada büyük yankı bulmuştur.

Grupların kitleler ya da seçkinler ve vicdani ya da yararlanıcı seyirciler, taraftarlar, seçmenler ve muhalifler olarak bölünmesi, belirli *toplumsal hareket örgütlerinin* kaynak seferberlik tarzları ve ikilemelerinin daha sistematik bir şekilde tanımlanmasına olanak tanımaktadır. Seyirci halkları yandaşlara dönüştürmek, bir *toplumsal hareket örgütünün* avantajına görülmekle birlikte *toplumsal hareket örgütünün* kaynakları normalde oldukça sınırlı olduğundan, bu kaynakların tahsisi ile ilgili kararların da alınmasını gerektirir. Bu tür seçimlerin, *toplumsal hareket örgütlenmesinin* iç örgütlenmesi ve nihai olarak harekete geçirilebilecek kaynak havuzunun potansiyel boyutu üzerinde etkileri vardır (McCarthy ve Zald, 1977, s. 1223).

McCarthy ve Zald (1977) çalışmalarında *toplumsal hareketler* ve *kaynak seferberliği* üzerine 11 farklı teori geliştirmişlerdir:

1. *Kitle ve elit halkın ihtiyari kaynaklarının miktarı arttıkça, toplumsal hareket sektörü için mevcut kaynakların mutlak ve nispi miktarı artar.*
2. *Toplumsal hareket sektörü için mevcut kaynakların mutlak miktarı ne kadar fazlaysa, yeni toplumsal hareket endüstrilerinin ve toplumsal hareket örgütlerinin bu kaynaklar için rekabet edecek şekilde gelişme olasılığı da o kadar yüksektir.*
3. *Potansiyel yararlanıcı taraftarlar için mevcut olan kaynaklar ne olursa olsun, vicdani taraftarlar için mevcut olan kaynakların miktarı ne kadar fazlaysa, değişim tercihlerine yanıt veren toplumsal hareket örgütlerinin ve toplumsal hareket endüstrilerinin gelişmesi o kadar olasıdır.*
4. *Bir toplumsal hareket örgütü, izole bileşenlere ne kadar bağımlıysa, kaynakların toplumsal hareket örgütüne akışı o kadar az istikrarlı olacaktır.*
5. *Bağımsız yapıları ve dolayısıyla dayanışmacı teşvikler aracılığıyla hem vicdani hem de menfaatçi bileşenleri örgüte bağlamaya çalışan bir toplumsal hareket örgütünün yüksek düzeyde gerilim ve çatışmaya sahip olması muhtemeldir.*
6. *Daha eski, yerleşik toplumsal hareket örgütlerinin, toplumsal hareket endüstrisinin büyüme ve gerileme döngüsü boyunca devam etme olasılığı, yeni toplumsal hareket örgütlerinden daha fazladır.*
7. *Bir toplumsal hareket endüstrisi ne kadar rekabetçiye, yeni toplumsal hareket örgütlerinin dar hedefler ve stratejiler sunma olasılığı o kadar yüksektir.*

8. *Bir toplumsal hareket örgütüne gelir akışı ne kadar büyük olursa, kadro ve personelin profesyonel olma olasılığı o kadar yüksektir ve bu gruplar o kadar büyüktür.*
9. *Toplumsal hareket sektörü ve belirli toplumsal hareket endüstrileri ne kadar büyükse, toplumsal hareket taşıyıcılarının gelişmesi o kadar olasıdır.*
10. *Bir toplumsal hareket örgütü ne kadar izole bileşenler tarafından finanse edilirse, yararlanıcı kurucu işçilerin örgütsel çalışma yerine stratejik amaçlar için işe alınması o kadar olasıdır.*
11. *Bir toplumsal hareket örgütü ne kadar çok, takdir yetkisi olan işçilerden oluşursa, geçici ekipler o kadar kolay geliştirilebilir.*

Farklı tarihsel koşullar ve önceden var olan bağlılık altyapısı kalıpları, başka zaman ve yerlerde *toplumsal hareket organizasyonu* girişimci faaliyetinin stratejilerini etkileyecektir.

McCarthy ve Zald (1977), araştırmanın konusu olan *toplumsal hareketler* üzerindeki *sosyal medya* rolüyle ilintili bir şekilde *kaynak seferberliği* ve medya ilişkisi hakkında Bolşevik *toplumsal hareket örgütünü* ele almaktadır. Araştırmacılara göre bu örnek bir *toplumsal hareket örgütünün* rekabetçi konumu için istikrarlı kaynak akışının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bolşevikler, Rus Sosyal Devrimci hareketine kaynak akışını ele geçirmişler ve tarihlerinin belirli noktalarında büyük ölçüde yalıtılmış vicdani bileşenlerine bağımlı kalmışlardır. McCarthy ve Zald'a (1977) göre özgür medya, kaynak akışlarına kitlesel olarak izole edilmiş bileşen katılımı için gereklidir. Bu nedenle büyük kaynak havuzları üzerinde kontrole sahip izole edilmiş taraftarlar, kitle iletişim araçlarının olmadığı toplumlarda *toplumsal hareket endüstrisinin* büyümesi için daha önemlidir.

Bazı akademisyenler, hoşnutsuzluk ve kolektif çıkarın zaman içinde geçerliliğini

koruduğunu savunurken (Turner, 1982), McCarthy ve Zald'ın çerçevesinin çok dar olduğunu savunan diğer bilim insanları kendi yaklaşımlarını ekleyerek teoriyi geliştirmek istemişlerdir (Jenkins, 1983; Shin, 1994; Klandermans, 1987; Diany ve McAdam 2003, akt. Melnychenko, 2020, s.16). Klandermans, (1987), McCarthy ve Zald'ın araştırmalarını sosyal psikoloji veya kolektif davranıştan daha çok politik, sosyolojik ve ekonomik teorilere odaklandığını ileri sürmüştür (Melnychenko, 2020, s.16).

Jenkins'e göre (1983), *kaynak seferberliği* kuramı kişisel değişim hareketlerini açıklamada zayıftır. Bu tür hareketlerin ifade edici eylemleri vardır, aniden ortaya çıkan hedefleri vardır, merkezi kontrol zayıftır veya liderin karizmasına bağlıdır ve hedefler bulanıktır. Genel olarak Jenkins (1983), çok yönlü bir yaklaşımın Zald ve McCarthy'nin örgütsel kaynaklara yaptığı vurgudan daha yararlı olduğunu iddia ederken, aynı zamanda klasik şikâyet teorilerinin *toplumsal hareketi* açıklamada daha az yararlı olduğunu söylemektedir.

Eltantawy ve Wiest ise (2011) yeni iletişim teknolojileri ve *sosyal medyanın* toplu eylemin harekete geçirilmesi ve ardından dünya çapında *toplumsal hareketlerin* yaratılması, örgütlenmesi ve uygulanması için önemli kaynaklar haline geldiğini belirtmektedir (Melnychenko, 2020, s.22). Teorilerin geliştirildiği dönemin toplumsal gerçekliklerinden hareket ettiğini dikkate aldığımızda bu eleştiri ve katkılarla birlikte McCarthy ve Zald'ın (1977) geliştirmiş olduğu *kaynak seferberliği kuramının*, *toplumsal hareketin* kaynaklarına odaklanan araştırmalar için önemli bir zemin hazırladığı açıktır. Araştırmada *kaynak seferberliği kuramının* sağladığı kuramsal alt yapıdan istifade edilmekle birlikte günümüz dünyasında internet ve *sosyal medya* aracılığıyla harekete geçirilen yeni kaynak ve kanallar bu kuramdan alınan destekle bulgular bölümünde yorumlanmaya çalışılmıştır.

2.3. Sosyal Medya ve Yeni Toplumsal Hareketler

Geçtiğimiz yıllarda, internet ve dijital *sosyal medyanın* politik rolü, siyasal iletişim ve siyasi katılım üzerine yapılan araştırmalarda köklü bir konu başlığı olarak yer almaya başlamıştır. İnternetin, özellikle Arap dünyasında ve otoriter rejimlerin devre dışı bırakıldığı Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde, popüler protestoların çok hızlı şekilde yayılmasında oynadığı önemli rol, protesto yayılım modelleri ve siyasi mobilizasyon stratejileri üzerinde *sosyal medya ağları* uygulamalarının etkilerine ve *sosyal medya ağlarının* bireysel siyasi angajmanlar üzerine etkisine yönelik tartışmaları alevlendirmiştir (Breuer ve diğerleri, 2012).

Twitter, Youtube ve Facebook gibi *sosyal ağ* platformları, internet kullanıcılarına, siyasi bilgi ve angajmana çok çeşitli ve göreceli olarak düşük maliyetli geçiş noktaları sunduğu gibi siyasi bilgiyi katlanarak yayma ve istenildiğinde geri alma olasılıklarını da arttırmıştır. *Sosyal medya* kullanıcıları, arkadaşlarının siyasi faaliyetleri hakkında haber beslemeleri aracılığıyla otomatik olarak güncel bilgiye sahip olmaktadır. Güvenli evlerinde, günün diledikleri saatinde, aktif olarak siyasal diyalogda bulunmak için, canlı tartışma gruplarına katılıp bu siyasi faaliyetler hakkında yorum yapabilmektedirler.

Siyasal eğitim ve siyasi aksiyonlar bağlamında dijital medya işlem maliyetlerini ciddi oranda düşürmekle birlikte bu olumlu etkilerine rağmen batı demokrasilerinde bireysel seviyede katılım oranlarına olan etkisi kısıtlı kalmıştır. 38 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bir meta analizinin sonucunda internet kullanımının 1995 ve 2005 yılları arasında *sivil katılım* üzerine etkisinin pozitif ancak çok mütevazı düzeyde olduğu teyit edilmiştir (Boulianne, 2009). Bu küçük pozitif etkiler, *politik katılımın* standart belirleyicilerinden biri olan *sosyal sermaye* gibi faktörlerce olumlu yönde yumuşatılmış şekilde göze çarpar (Gibson ve diğerleri, 2000). Orta düzey toplumsal organizasyonlar ele alındığında, internetin, *toplumsal hareketler* ve kökleşmiş organizasyonlar gibi örgütsel aktörlerin kolektif hareket repertuarları üzerinde genişletici bir etkisi olduğu hakkında geniş bir akademik uzlaşmadan söz edilebilir (Geser, 2001; McAdam ve Tarrow, Tilly, 2001;

Laer ve Aelst, 2009). Bu aktörlerin stratejik araçları, internetin seferberlik için sunduğu gayri resmi ilave prosedürlerle tamamlanmaktadır. Dijital ağların merkezi olmayan yapısı, bağımsız bireylerin, paralel aktivitelerini temel alan, yine merkezi olmayan toplumsal mücadele formlarını kolaylaştırmaktadır. Bilgiyi yayma görevi, aldıkları mesajları kendi kişisel ağları aracılığıyla dağıtan gönüllü üyelere kolaylıkla verilebilir (Breuer ve diğerleri, 2012).

Aynı zamanda, otoriter veya demokratik siyasal sistemler bağlamında, internetin politik etkileri, internetin otoriter kuralları baltalayabileceğine dair yaygın inanışa rağmen göreceli olarak araştırma aşamasındadır. Buna rağmen demokratik geçiş literatürü, *yeni medya ve siyasal katılım, seferberlik ve otoriter kurallar* karşısında protesto arasındaki açıkça anlaşılır ve kurumsallaşmış ilişkiyi kurmaktan henüz uzaktır (Breuer ve diğerleri, 2012).

Sosyal medya ve yeni toplumsal hareketler ilgililiğine ilişkin değinilmesi gereken bir diğer kavram ise *çerçeveleme* kavramıdır. Tusa'ya (2013) göre *çerçeveleme* kavramı, bazı *toplumsal hareketlerin* belirli bir zamanda kitlesel üyeleri kendine çekmeyi nasıl başardığını anlamak açısından önemlidir. *Çerçeveleme*, bir grubu veya bir fikri harekete dönüştürebilen bir süreçtir. Koalisyon inşası gibi *çerçeveleme* kavramı da hareket liderlerinin mevcut kaynakları, teknikleri, iletişim ve ağ kurma araçlarını kullanarak fikir birliği oluşturmak için bilinçli önlemlerine işaret eder. İnternet ve *sosyal medyanın*, fiziksel örgütlenme araçlarından daha çok hayali dayanışmalar, siyasi kimlikler ve genel çerçeve oluşturma araçları olarak *toplumsal hareketler için* çok daha yararlı olduğu öne sürülmüştür. Modern *toplumsal hareketlerde çerçeveleme* süreci, internet ve *sosyal medya* çağında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. *Toplumsal hareketlerde süreçler ve çerçeveleme* iç içedir. Organizasyon onlara nasıl ve ne zaman olduğunu söylerken, bir *çerçeve* insanları dışarı çıkıp protesto etmeye teşvik edebilir. Benzer şekilde, insanları fiziksel olarak bir araya getiren iyi bir protesto organizasyonu, bir *çerçevenin* başlangıcı olabilecek bir birlik duygusu yaratabilir. Bu bağlamda *sosyal medyanın toplumsal hareketlere* bir *çerçeve* kazandırma fonksiyonuna vurgu yapılmıştır.

Soares ve Joia (2015) ise çalışmalarında internetin *toplumsal hareketler için temel bir ifade ve örgütlenme aracı olduğunun kanıtlandığını ifade etmektedirler*. İnternetin ve dolayısıyla *sosyal medyanın* Dünya nüfusunun büyük bir kısmının erişebildiği, ilişkiler haritasını yeniden şekillendiren, fikirlerin ve bilgilerin aktığı ve bazı sınırların akışkan hale geldiği bir iletişim aracı olduğunu ifade eden Soares ve Joia (2015) çalışmalarında, *sosyal ağ* sitelerinin öneminin hızlı bir biçimde arttığını ve sosyal ve politik hareketlerin araçlarından biri haline geldiğini belirtmektedirler. Çalışmada *toplumsal hareketlerle* ilgili olarak, büyük kitlesel gösterilerin *sosyal medya* aracılığıyla seferber edilerek organize edildiği ve daha sonra sokaktaki kitlesel varlıkla güçlerini gösterdiğine değinilmektedir. *Toplumsal hareketlerin* standart bir özelliğiyle, yani *sosyal medyadan* sokaklara taşmaları ile ilgilenen araştırmalarda korkunun, salgınlar için bir baskılayıcı ve mevcut gerçekliğe duyulan öfke ve kızgınlığın bu özelliğin tetikleyicisi olduğu belirtilirken kişinin yalnız olmadığı bilincini yaratan ağ aracılığıyla öfkenin paylaşıl/arak aşıldığına vurgu yapılmaktadır. Buna dayanarak, her şeyin farklı olabileceği umudunu besleyen coşku doğmakta ve ardından kitlesel seferberlik gerçekleşmektedir. Dahası, birbirine oldukça bağlı modern dünyanın etkileşimli dinamikleri, demokrasinin yeniden keşfi için elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Soares ve Joia (2015), *sosyal medyanın*, teknolojinin katılımcılar arasındaki fiziksel mesafeyi önemsiz hale getirmesiyle *toplumsal hareketlerin* son derece hızlı ve kapsamlı bir şekilde yayılmasını sağladığını belirtmektedir.

Buna karşın, *toplumsal hareketin* kaynağı ve destek yapısı internetin ve onun *sosyal medyasının* açık alanında olsa bile, kamusal alanın işgali belirli bir noktada *toplumsal hareketin* görünürlüğü için elzemdir. Dahası, internetin aracılık ettiği *yeni toplumsal hareketlerin* kasıtlı olarak liderleri veya hiyerarşisi yoktur, bu da internetin yatay oyun alanını taklit eder ve hem yerleşik liderlere hem de temsil krizlerine duyulan güvensizliği yansıtır. Bu nedenle, *sosyal medyanın* sağladığı *yeni toplumsal hareketlerin* popüler uçtan uca hareketler olduğuna, yani noktadan noktaya protokol bilgisayar ağı ile aynı özelliklere sahip olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu nedenle, toplumun âdemi merkezîyetçi ve yatay iletişim kapasitesi, topluluklar oluşturmaya, fikirleri paylaşmaya ve gösteriler söz konusu

olduğunda öfkeyi ifade etmeye olanak sağladığında ortaya çıkarlar. Soares ve Joia (2015), birçok bağlantı noktası ve aktörden oluşan ağların her yerde kurulabileceğini ve tüm noktalarının birbirine bağlanabilmesi için örneğin Facebook gibi uyumlu programlar kullanması gerektiğini belirtmektedir. Bu, farklı aktörlerin bağlantı kurmak için aynı *sosyal ağ* platformunu kullanmalarına rağmen farklı yerlerde olabileceği anlamına gelir.

2.4. MENA Ülkelerinin Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Yapıları Hakkında: *Tunus, Mısır ve Libya*

Araştırma konusu ülkeler olan *Tunus, Mısır ve Libya'nın Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* öncesi yakın tarihindeki önemli siyasal ve sosyal gelişmeleri ülkelerin sosyoekonomik ve sosyopolitik yapıları *ışığında* ele alarak kısa bir şekilde incelemenin yaşanan gelişmeleri yorumlamak adına faydalı olacağı düşünülmektedir. *Yeni toplumsal hareketlerin* arka planındaki sosyal rahatsızlıkların bilinmesi incelenen *sosyal medya* paylaşımlarındaki şikâyet, talep ve eleştirilerin kökeni hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayacaktır.

Arap Baharı olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* ilk başladığı ülke *Tunus* olmuştur. Muhammed Bouazizi adındaki bir seyyar satıcının, belediye görevlisi polislerce tezgâhına el konulmasının ardından kendisini yakarak intihar etmesi olayların patlak vermesine sebebiyet vermiştir. Bakmakla yükümlü olduğu bir aileye sahip olması, üniversite eğitimini maddi zorluklar nedeniyle sürdüremediği için seyyar satıcılık yapmaya başlaması ve sonuç olarak kitleleri etkileyebilecek dramatik bir ölümle yaşamını yitirmesi *Tunus'ta* var olan sessiz toplumsal tepkinin uyanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, *Tunus'taki sosyal medya* paylaşımlarında ulaşılan bulgulara geçmeden önce kendisinden sonra seri *yeni toplumsal hareketlerin* doğmasına da neden olan bu ülkenin siyasal ve sosyal yakın tarihinin ve ardından yaşanan gelişmelerin, *sosyal medya* perspektifinden kısaca incelenmesi araştırma kapsamında değerli bulunmuştur.

1956 tarihinde, Fransız işgaline karşı sürdürülen mücadelenin liderlerinden olan Habib Burgiba, 20 Mart 1956'da Fransa Başbakanı Guy Mollet ile *Tunus'a* bağımsızlık verilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. 1957 ile başlayan dönemde, Burgiba yönetimi ülke içinde İslami devlet modelinden hızla uzaklaşmış, uluslararası politikalarında ise batı yanlısı bir yaklaşımı benimsemiştir. Özellikle kadın hakları konusunda reform niteliğindeki düzenlemeleri uygulamaya koyan Burgiba, kadınlara seçme ve seçilme, boşanma, çalışma ve eğitim konularında dönemin en geniş haklarını tanımıştır. Bu yenilikçi adımlarının yanı sıra, başörtüsünün kamusal alanlarda yasaklanması ve din eğitime birtakım sınırlamalar getirilmesi gibi kararlarla toplumun tepkisini çekmiştir. Ölümle sonuçlanan olaylara rağmen Burgiba yönetimi bu yöndeki politikalarından taviz vermemiştir (Ayhan, 2012, s.26).

Toplum olarak geleneksel değerlerine bağlı olan *Tunusluların* rejime verdikleri destek, dine yönelik olarak alınan kararlar ve ardından 60'lı yılların ortasında baş gösteren ekonomik krizle birlikte hızla muhalefete dönüşmüş, yoğun protestolar sonucunda 1969 tarihinde genel grev kararı alınmıştır (Ayhan, 2012, s.28).

Yeni toplumsal hareketlerin yoğunlaşmasında ekonomik faktörlerin yanı sıra *Tunus'un* sosyoekonomik yapısında yaşanan değişimler de etkili olmuştur. Eğitimli insan popülasyonu artarken istihdamda üretim işçilerinin çok daha yüksek pay alması toplumsal bir rahatsızlığa neden olmuştur. Ülke nüfusunun %60'ını oluşturan 25 yaş altı genç nüfusun %20'yi aşan bir bölümü işsiz kalmıştır. 1970'li yılların ikinci yarısında *Tunus'ta* eğitimli, politik ve işsiz gençliğin ekonomik sorunlara verdiği reaksiyon *toplumsal hareketliliği* meydana getirmiştir (Ayhan, 2012, s.33).

1987 yılında *Tunus'ta* yaşanan darbe sonucunda Burgiba'nın yerine eski komutan Zeynel Abidin bin Ali yönetime gelmiştir. Bin Ali, siyasi hükümlüleri salıvermiş, Devlet Güvenlik Mahkemesini ve ömür boyu devlet başkanlığını ilga etmiştir (Alexander, 1997, s.35, akt. <https://www.haber7.com/ortadoğu/haber/1065664-tunusta-islami-uyanıs-ve-nahda-tecrubesi>).

Çok partili hayata geçeceğini vaat ederek *Tunus'un* Arap-İslam geleneği üzerine vurgu yapmış, böylelikle Burgiba yönetiminde bastırılan İslami hareketler üzerinde heyecan uyandırmıştır. Gerçekleştirdiği umre ziyareti, Zeytune'yi tekrar açması ve Ramazan ayında resmî olarak oruca izin verilmesi Burgiba döneminin hem siyasi hem de kültürel yönden sona erdiğinin ilanı niteliğinde algılanmıştır (<https://www.haber7.com/ortadogu/haber/1065664-tunusta-islami-uyanis-ve-nahda-tecrubesi>).

Buna karşın, Cumhurbaşkanı Bin Ali döneminde *Tunus* hukuksuz tutuklama, medya üzerinde yoğun kontrol, hükümet muhaliflerine ve insan hakları savunucularına karşı baskı, kovuşturma ve işkence gibi insan hakları ihlallerine şahit olmuştur. Gözlemciler *Tunus'un* dünyanın en baskıcı rejimlerinden birisi olduğunu, basın-internet ve diğer özgürlüklerin bulunmadığını vurgulamışlardır. Bu baskı ortamı ülkeyi sarsan büyük bir ekonomik kriz dalgasıyla şartları iyice zorlaştırmış, toplumsal ve bölgesel dengesizliklerin öne çıktığı süreç sosyal patlamaya zemin hazırlamıştır. Halk ekonomik, toplumsal ve siyasi şartlarını iyileştirebilmek, yolsuzluklara son vermek ve genel özgürlükleri temin edebilmek amacıyla yeni bir hareket başlatmıştır (Ulutaş ve Torlak, 2011, s. 6)

Tunus'taki protesto gösterileri *Arap Baharının* fiili başlangıç tarihi olarak 2010 yılının Aralık ayı ortalarında başlamıştır. 17 Aralık'ta sokak satıcısı Muhammed Bouazizi'nin kendini ateşe vermesinin ardından göstericiler, ülkenin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşulları protesto etmek için sokaklara dökülmüştür. Gösterilerin çok kısa süre içinde başkent *Tunus* dâhil olmak üzere tüm ülke sathına yayıldığı görülmektedir. *Tunus* Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali, olayların başlangıcında devletin çok sert tedbirlere başvuracağını deklere etmesine rağmen Ocak ayı boyunca gösterilerin yoğunlaşması ve kontrol edilemez boyutlara ulaşmasından dolayı yönetimden ayrılarak ülke dışına çıkmak zorunda kalmıştır.

Araştırma konusu bir diğer ülke olan *Mısır'da* Enver Sedat'ın bir suikast sonucu yaşamını yitirmesi sonucunda Devlet Başkan Yardımcılığı görevini üstlenen

Hüsnü Mübarek 1981’de yönetimi devralmıştır. Mübarek de Sedat gibi asker kökenli bir liderdir. Sedat yönetimi sırasında başlatılan liberal politikaları sürdüren Mübarek, devlet idaresinde bir zafiyete yol açmadan rejimin devamlılığını sağlama başarısını bu ilk dönemde göstermiştir. 1984 seçimlerine kadar muhalif görüşlere duyarlılık gösteren Mübarek bu seçimden zaferle çıkmasının ardından daha otoriter bir tutum takınmıştır. Siyasal sorunlar ve dış etkiler neticesinde zaten sağlıklı bir işleyişe sahip olmayan ekonomi giderek kötüleşmiştir (Polat, 2021).

*Mısır ekonomisi tarım, turizm, Süveyş Kanalı, doğal kaynaklar ve henüz yeterli düzeyde geliştiği söylenemeyecek olan sanayiye dayanmaktadır. 1990’lı yılların başlarında Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu’nun desteğiyle Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek yapısal reformları uygulamak üzere bir irade ortaya koymuştur. 1991 yılında ise Uluslararası Para Fonu ile yapılan anlaşma çerçevesinde “Ekonomik Reform ve Yapısal Uyum Programı” uygulamaya konularak, bu programın finansmanı Dünya Bankası’nın “Yapısal Uyum Kredileri” ile sağlanmıştır. Tüm bu çabalara rağmen *Arap Baharına* uzanan süreçte *Mısır* işsizlik sorununu çözebilmiş değildir. Her yıl yaklaşık %2 oranında büyüyen 70 Milyonluk bir nüfusa karşın sanayinin ve dolayısıyla özel sektörün yeterince gelişemeyerek işgücü üretmediği *Mısır’da* işsizlik sorunu büyük bir toplumsal problem olarak varlığını günümüzde olduğu gibi Arap Baharı öncesinde de sürdürmektedir (Yılmaz, 2009, s. 62). Her yıl çalışabilecek ortalama 500 Bin kişi işgücü piyasasına dâhil olmakla birlikte istihdamın büyük çoğunluğunu kamu üstlenmek durumunda kalmaktadır.*

Yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik ekonomik reform talepleri toplumsal rahatsızlığın temelini oluşturmakla birlikte uluslararası kamuoyu tarafından dayatılan daha fazla demokrasinin tesis edilmesine ilişkin beklentiler *Mısır’daki* siyasal rejimi istihdam ve gelir artırıcı önlemleri almaya itmiştir. 2000’li yılların başından itibaren alınan tedbirler ve uygulanan gelir artırıcı politikalara rağmen genel olarak ekonomide refah düzeyine olumlu yansiyacak bir başarının elde edilememiş olması hoşnutsuzlukların artmasına neden olmuştur. Milli gelir

düzeyinde yakalanan %5'lik artışa rağmen hane halklarının yaşam kalitelerinin arttığını söylemek mümkün değildir (Yılmaz, 2009, s. 63).

Liberalleşme adı altında yürütülen ekonomik politikalar ile *Mısır* Mübarek'in yönetiminde giderek uluslararası finans kuruluşlarının güdümüne girmeye başlamıştır. Fakirleşmeye devam eden *Mısır* halkında hoşnutsuzluklar artmış ve protestolar yaygınlaşmıştır. Protestolarla tedirgin olan rejimin daha baskıcı politikaları devreye sokması, ülkede 2010 yılında gerçekleştirilen seçimlerin ardından Mübarek'in tekrar göreve gelmesi ve görevi oğluna bırakacağına ilişkin söylentilerin etkisiyle ayaklanmalar baş göstermiştir. Tunus'taki olayları protesto eden gösterilerin de bu ayaklanmalarla birleşmesi üzerinde Mübarek rejiminin sona ermesiyle sonuçlanan büyük *yeni toplumsal hareketlerin* fitili ateşlenmiştir. Tahrir Meydanı gösterilerin merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Toplumun tüm kesimlerini saran isyan dalgası rejimin şiddete başvurmasına rağmen büyüyerek rejimi sona erdirmiştir.

Libya Akdeniz kıyısında topraklarının büyük bir bölümü tarıma elverişli olmayan ancak yer altı kaynakları açısından zengin ve yüz ölçümü bağlamında büyük bir ülkedir. 1959 yılında ülkede petrolün bulunmasının ardından elde edilen petrol gelirlerini o dönemin *Libya* Kralı olan Şeyh Muhammed İdris kendisi ve yakın çevresi tarafından kontrol altına alınmasıyla birlikte halk arasında hoşnutsuzluklar baş göstermiştir. 01 Eylül 1969'da, Türkiye'de tedavi amacıyla bulunduğu sırada bir grup askerin gerçekleştirdiği darbe sonucunda Muammer Kaddafi *ülke yönetimini ele geçirmiştir* (Karakaya ve Çelik, 2021, s. 181).

Kaddafi dönemi *Libya'sının* büyük bir ekonomik refah *içerisinde olduğunu* söylemek mümkündür. Petrolü millileştiren Kaddafi, petrol gelirlerinin önemli bir bölümünün *Libya'da* kalması *için çaba göstermiştir*. *Libya* 1970 ve 1980'li yıllarda gerek Afrika'nın gerekse dünyanın en borçsuz ülkesi konumuna gelmiştir (Karakaya ve Çelik, 2021, s. 181). Kaddafi *yönetimi* emperyalizmle mücadele sloganı altında terörist gruplara kaynak, barınma ve eğitim desteği vermiştir. 1980'de *Çad'ı işgal etmesinin ardından* Amerika Birleşik Devletleri *Libya'ya*

yönelik askeri bir operasyon yapmıştır. *Libya* ise, Amerikan vatandaşları ile büyükelçiliklerine *yönelik düzenlenen* saldırıları organize ederek aradaki uçurumun derinleştirmiştir. *Libya* aynı zamanda, El-Kaide terör örgütüyle ilişkili olmak ve yardım sağlamakla suçlanmıştır (Karakaya ve Çelik, 2021, s. 181).

Tunus ve Mısır'da meydana gelen *yeni toplumsal hareketleri* takiben Şubat 2011'de *Libya'da* da halk Kaddafi rejimine *yönelik protestolara başlamıştır*. Özellikle *Bingazi*, ayaklanmaların merkezi ve olayların ilk patlak verdiği kent olmasının yanı sıra Kral İdris dönemindeki idari merkez ve muhalif yapısıyla bilinen bir şehir olması nedeniyle de ön plana çıkmıştır. Sosyal medya, *Libya'ya* yönelik bir uluslararası müdahaleye Dünya kamuoyunu ikna etme amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmıştır. 15 Şubat 2011'de *Arap Baharı* destekçisi ve Kaddafi karşıtı Avukat Fethi Terbil'in tutuklanması *yeni toplumsal hareketlerin* başlamasına neden olmuştur. 17 Şubat 2011 günü sosyal medyada da sıklıkla hashtag olarak kullanıldığı üzere öfke günü olarak kabul edilmiştir. Ayaklanmalarla birlikte Bingazi ve bazı şehirlerde kontrolü ele alan muhalif güçler *Kaddafi rejiminin şiddetiyle karşılaşmıştır*. Kısa süre içinde bir iç savaşa evrilen süreçte dönemin rejim lideri Muammer Kaddafi ayaklanan gruplarla uzlaşma arayışına girmesine rağmen bunda başarılı olamamıştır.

Libya'da Kaddafi'nin halka karşı silahlı güce başvurmasıyla birlikte 17 Mart 2011'de toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Libya hava sahasını kapatmıştır. Fransa, "Şafak Yürüyüşü" adı altın bir hava operasyonu ile Kaddafi güçlerine *yönelik bir saldırı düzenlemiştir*. Bu saldırı esnasında yollar ve ibadet yerleri de zarar görmüş, sivil kayıplar yaşanmıştır. Kaddafi rejimi sona erinceye dek askeri operasyonların sürmesi kararını almak üzere *Dünya liderleri Londra'da toplanmıştır*. Çatışmalar süresince zaman zaman rejim güçlerinin muhalifler karşısında üstünlük kurmasından dolayı dış güçler bu şekilde bir tedbir alma yoluna gitmişlerdir. Yoğun dış destekle muhalif güçler 23 Ağustos tarihinde Trablus'un kontrolünü ele geçirmişlerdir. Rejimin devrik lideri Muammer Kaddafi, iki ay sonra 20 Ekim 2011'de Sirte'de ele geçirilmiş ve halk tarafından inç edilerek feci bir şekilde öldürülmüştür (Karakaya ve Çelik, 2021, s. 183).

Burada değinilmesi gereken önemli konulardan bir tanesi de bireylerin internet aracılığıyla bilgiye erişiminin kolaylaşması ile birlikte ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının *yeni toplumsal hareketler* bağlamındaki önemini yitirmesidir. Bilgiye erişimin kolaylaşması ve iletişim olanaklarının gelişmesinin ülke ve toplumlar arasında eşitleyici bir etkisi bulunmaktadır. Sosyoekonomik ve sosyopolitik yapıları hakkında bilgiler verilen araştırma konusu ülkelerde demokratik yaşam kültürünün bulunmayışı, iktisadi ve sosyal açıdan Dünyanın gelişmiş ülkeleri ile aralarında ciddi bir uçurumun varlığı, sivil topluma ilişkin bir altyapıya sahip olmamalarına rağmen neredeyse herkesin cebinde bulunan küresel iletişim aygıtlarıyla bu yoksunlukları yeni bir *toplumsal hareketin* doğuşuna mani olamamıştır. *Modernleşme* olgusuyla birlikte gelişen teknoloji sayesinde *modern toplumlara* ilişkin bilgi ve deneyimlerin sürecin gerisinde bulunan ve otoriter rejimler tarafından idare edilen toplumlara aktarımları, *yeni toplumsal hareketleri* tetiklediği gibi *yeni toplumsal hareketlerin* zincirleme şekilde yayılarak etkili olmasını da sağlamıştır. Kitle mobilizasyonu ve siyasi aktivitelere katılım *geleneksel toplumdan modern topluma* geçiş sürecinde gözlenen bir değişim iken bu değişimin öncüsü kitle iletişim araçları olmuştur. İnternet ve *sosyal medya* aracılığıyla geleneksel toplum kimliğinden henüz tam anlamıyla *modern topluma* evrilememiş milletler, *modern toplumun* yeni durum ve olgularıyla gerekli siyasi ve sosyal altyapıya sahip olmamalarına rağmen tanışmıştır. İnternet ve dolayısıyla *sosyal medya*, *geleneksel toplumlarda yeni toplumsal hareketleri* tetikleyerek bu değişimin öncüsü olmuştur.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın problem cümleleri çerçevesinde yapılan nitel içerik analizleri Tunus, Mısır ve Libya ülkeleri özelinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularında öncelikle araştırma konusu ülkelerde *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan *sosyal medya* paylaşımlarının genel özelliklerine ilişkin bulgular verilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın birinci problem cümlesinde *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır'da sosyal medya platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube üzerinden gerçekleştirilen paylaşımların genel özellikleri bağlamında, "*Tunus; Ortadoğu'da Yeni Toplumsal Hareketlerin Doğuşu*", "*Mısır; Deneyimle Hızlanan Gelişim*", "*Libya; Sosyal Medya ve Silahlı Mücadelenin İş birliği*" temalarına ulaşılmıştır. Ayrıca birinci problem cümlesiyle ilgili olarak *yeni toplumsal hareketler* süresince, *sosyal medya* platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarda, Tunus, Libya ve Mısır'daki sosyoekonomik özelliklerinin nasıl bir görünüm sergilediğine ilişkin olarak ülkelerin toplumsal tabakalaşmalarını yansıtan "*işsizlik, adalet, yolsuzluk-yozlaşma ve insan hakları*" alt temalarına ulaşılmıştır.

İkinci problem cümlesi çerçevesinde Facebook, Youtube ve Twitter üzerinden yapılan *sosyal medya* paylaşımlarında, *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır rejimlerinin sosyal yaşama müdahaleleri ve bu müdahalelere yönelik olarak doğan toplumsal tepkiler kapsamında ulaşılan temalar "*mutlak güç, katliam, protesto, şiddet ve özgürlük*," temalarıdır.

Üçüncü problem cümlesi çerçevesinde ise Tunus, Libya ve Mısır'da *sosyal medyanın*, Castells'in "*Ağ Toplumu Kuramı*" ve McCarthy ve Zald'ın "*Kaynak Seferberliği Kuramı*" çerçevesinde *Arap Baharı* kapsamındaki *yeni toplumsal*

hareketlerin gelişiminde üstlendiği role ilişkin ulaşılan temalar ise “*inanç, destek ve çağrıdır*”.

3.1. ARAŞTIRMA KONUSU ÜLKELERDE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER SÜRESİNCE YAPILAN SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ GENEL ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Daha önce de belirtildiği gibi Tunus, Mısır ve Libya’da *sosyal medya* paylaşımlarının genel özelliklerine ilişkin bulgular ülkeler özelinde verilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın birinci problem cümlesinde *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır’da *sosyal medya* platformları olan Facebook, Twitter ve Youtube üzerinden gerçekleştirilen paylaşımların genel özellikleri “*Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımlarının Genel Özellikleri*” ana teması altında verilirken Tunus bulguları için “*Tunus; Ortadoğu’da Yeni Toplumsal Hareketlerin Doğuşu*”, Mısır bulguları için “*Mısır; Deneyimle Hızlanan Gelişim*” ve Libya bulguları için de “*Libya; Sosyal Medya ve Silahlı Mücadelenin İş birliği*” temalarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1.1. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımlarının Genel Özellikleri: “Tunus; Ortadoğu’da Yeni Toplumsal Hareketlerin Doğuşu”

Sosyal medya platformları incelendiğinde Tunus’un olayların ilk başladığı ülke olması özelliğinden ileri geldiği düşünülen farklı bir paylaşım ivmesine sahip olduğu değerlendirilmektedir. Olayların fiilen sokakta başladığı günlerde rejimin vereceği tepkiden ve olayları bastırma gücünden duyulan kaygıdan kaynaklandığı değerlendirilen seyrek *sosyal medya* paylaşımlarının ardından sokaktaki direnişin güç kazanmasıyla birlikte paylaşımların yoğunlaştığı ve süreci geri dönülemez bir aşamaya taşımakta etkili olduğu gözlenmektedir. Araştırma kapsamında özellikle incelenen @tunisia_free ve @tunisianR Twitter hesapları ile TUNISIA.TN Facebook hesabında rejimden duyulan kaygının hafiflemesiyle birlikte daha üst bir perdeden ve çok daha yoğun bir sıklıkla paylaşımların

yapıldığı görülmektedir. Dijital platformlarda yaygınlaşan ve özellikle “*Sidi Bouzid*” ve “*Özgür Tunus*” temalı hashtaglerin yaygınlaşması, yayılan bilgi ve yapılan çağrılarının eş anlı olarak izlenmesi ve karşılık bulmasına yardımcı olmuştur. Rejim tehdidi altında başlangıçta hareketsiz görünen kitleler bu yolla gelişmeleri takip etmiş ve rejimin sarsılmaya başladığı andan itibaren katılımlarını daha aktif bir hale getirmişlerdir. Bu katılımcılık öyle bir boyuta ulaşmıştır ki 2010 yılının Aralık ayı sonlarına doğru, internet aktivistleri başkentten ülkenin uzak bölgelerine seyahatler düzenleyerek gerçek zamanlı Facebook videolarıyla gerçekleşen olayları yayınlamaya başlamışlardır (Breuer ve diğerleri, 2012, s. 20). Aşağıda yer verilen paylaşım örnekleri bu durumu destekler niteliktedir.

“Özgür Tunus olarak bugün 18 Aralık 2010’da Tunus’ta, Sidi Bouzid’in şehrinde, işe daha kolay erişimi ve insan haklarını savunmak, mevcut rejimin önünü açtığı yaygın yolsuzluğa son vermek amacıyla yapılan barışçıl gösterileri destekliyoruz”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 18.12.2010)

“Tunus’taki diktatöre karşı savaşımızda tüm Dünyanın desteğine ihtiyacımız var. Özgürlük destekçileri bu zor zamanımızda yanımızda olun!”

(Tunus-Hannibal Barca, Twitter, 12.01.2011)

“Her zaman bir Tunuslu olmaktan gurur duydum ve sonsuza kadar duyacağım. Özgürlük için canını ortaya koyan gerçek bir halka sahibiz. Ama savaşımız henüz bitmedi.”

(Tunus-Rima, Twitter, 14.01.2011)

“Biz Tunuslular olarak beklersek mücadelemizi kaybederiz. Bin Ali'nin partisi zaten onu bizden çalmak istiyor. #sidibouid #tunisia”

(Tunus-Ali Habibi, Twitter, 16.01.2011)

Sokak satıcısı Bouazizi'nin intiharını içeren videoların *sosyal medyada* yayılması sokaktaki gösterilerin şiddetinin artmasına ve rejim güçlerinin geri adım atmasına neden olmuştur. Protestocuları bastırmaya çalışan rejim güçlerinin uyguladığı şiddeti içeren video ve görseller *yeni toplumsal hareketlerin* güç kazanmasını sağlamıştır.

“Sidi Bouzid'de 4 gündür devam eden isyanlar, acımasız polis güçleri tarafından bastırılmaya çalışılıyor. <http://fb.me/OAXYMXRt>”

(Tunus-TAKRIZ, Twitter, 20.12.2010)

“Tunus'ta trajedi. Bin Ali rejimi şimdi de insanlara karşı lav silahı kullanıyor. İzleyin ve yayın. <http://tiny.cc/axgw0#news>”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

“Tunus'ta katliam var. Burada neler olduğuna dair kamuoyunu harekete geçirmeliyiz. #sidibouid”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

“Muhammed Bouazizi'nin intiharı sadece bir cesaret örneği değil aynı zamanda saf bir çaresizliğin göstergesidir. Kimse kendini boşu boşuna ateşe atmaz.”

(Tunus-Mishal, Twitter, 14.01.2011)

Tunus'ta bilgiyi yayma ve yaşananları görünür kılma fonksiyonun ön plana çıktığı ilk dönem paylaşımları yerini *yeni toplumsal hareketleri* planlayan, katılımcı sağlayan ve bu hareketleri bir strateji çerçevesinde örgütleyen yeni model paylaşımlara bırakmıştır. Aralık ayının sonuna doğru aktivistler gösterilerin organizasyonu için *sosyal medyayı* giderek daha fazla kullanmaya başlamışlardır. Facebook'un, kullanıcıların diğer kullanıcıların kaydolabileceği çevrimiçi bir etkinlik oluşturmasına olanak tanıyan etkinlik planlama özelliği, bu amaç için özellikle yararlı bir araç olduğunu kanıtlamıştır (Breuer ve diğerleri, 2012, s. 22). *Toplumsal hareketler* kavramının vazgeçilmez bir unsuru olan kolektif eylemlilik Tunus gösterileri sırasında en kolay ve hızlı şekilde *sosyal medya* aracılığıyla gerçekleştirilebilmiştir. İlerleyen bölümlerde detaylar ve kanıtlarıyla ele alınacak olan *kaynak seferberliği* kuramı çerçevesinde *sosyal medya* paylaşımları, protestolar için gerekli olan gönüllülerin kaygılarını giderme ve motivasyon sağlama konusunda önemli bir rol üstlenmiştir.

3.1.2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımları: “Mısır; Deneyimle Hızlanan Gelişim”

25 Ocak 2011'de patlak veren Mısır'daki *yeni toplumsal hareketler* oldukça kısa bir süre içinde 11 Şubat 2011'de Mübarek rejiminin sona ermesiyle neticelenmiştir. Dolayısıyla araştırma konumuz kapsamında ele alınan *sosyal medya* paylaşımları, Tunus'taki olayların başlangıç tarihinden itibaren aşamalı şekilde yoğunlaşmış, *yeni toplumsal hareketlerin* şiddetlendiği 2011'in Şubat ayı başlarında zirve noktasına ulaşarak rejimin sona ermesinin ardından yerini kutlama ve değerlendirme paylaşımlarına bırakmıştır. Özetle *yeni toplumsal*

hareketlere ilişkin Mısır merkezli *sosyal medya* paylaşımları, Tunus'taki gösteriler ve paylaşımlarla birlikte başlamış ve bu paylaşımlar ortaya çıkacak olan sokak protestolarına alt yapı hazırlamıştır. Mısır'daki sürecin Tunus'a kıyasla daha kısa süre içinde rejim değişikliği ile sonuçlanmasında *sosyal medyanın* yaratmış olduğu bu alt yapının etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

Protestolar esnasında rejim yöneticileri tarafından internet erişiminin engellenmesi ile birlikte paylaşımların özellikle diğer ülkelerde yaşayan ve Mısırlı profillere sahip kullanıcılar tarafından yayılmaya çalışıldığı görülmüştür. Paylaşımlarda farklı kültürel özelliklere sahip kullanıcıların da yer aldığı göze çarpmaktadır.

“Hadi Amerika! Özgürlükler diyarı, halkın hükümeti, halkla beraber, halk için!

Mısır halkını destekle, tek adamı değil!”

(Mısır, R.Don Wright/Freedom for Egypt, Twitter, 31.01.2011)

28.01.2011 tarihinde Mısır'da yapılması planlanan büyük protesto gösterisini engelleyebilmek adına hükümet tarafından internet erişimine kısıtlama getirildiyse de paylaşımların başka dijital kanallardan sürmesi ve olayların ivme kazanmasıyla ertesi gün bu sınırlama kaldırılmıştır. Tunus olayları sırasında deneyimlenen *sosyal medyaya* yönelik engelleme girişimlerinin sonuçsuz kaldığı gerçeğinden hareketle Mısır'daki *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin iletişime yapılmak istenen müdahaleden kısa sürede vazgeçildiği görülmektedir.

Tıpkı Tunus'ta olduğu gibi Mısır'da da *yeni toplumsal hareketlerin* fitili işsiz bir gencin intihar girişimiyle ateşlenmiştir. İşsiz genç Ahmed Haşim Al Said'in intihar girişimi ve hayat hikayesi protestoların başlangıcında kullanılan temel argümanlarından biri haline gelmiş olsa dahi Mısır'daki *sosyal medya* paylaşımlarında bu argümanın Tunus'taki Muhammed Bouazizi örneğindeki gibi kullanılmadığı dikkat çekmektedir. Mısır'da işsiz gencin intiharı sokak gösterilerine ilham olsa da *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin *sosyal medya*

paylaşımları toplumun geneli tarafından paylaşılan rahatsızlıklar temel alınarak yapılmıştır. Bunun nedeninin bölgede birbiri ardına yaşanan *yeni toplumsal hareketler* için Tunus deneyiminin esas alınması ve Mısır'daki protestoların yayılması veya güçlenmesi için artık bu sembole Tunus'taki kadar ihtiyaç duyulmaması olduğu düşünülmektedir.

“LÜTFEN DİNLEYİN! Protestocular İslam radikalleri değiller, İsrail'e karşı değiller ve Mısır'ı yok etmek istemiyorlar. Onların istekleri sosyal adalet, özgürlük ve demokrasi. #Jan25”

(Mısır-Sarasalhh, Twitter, 31.01.2011)

Mısır'daki gösterilerde, protestocuların ülkelerine duydukları sevginin, çevreye karşı duyarlılıklarının, kullandıkları dil ve üslupların medeni oluşunun *sosyal medyaya* yansıyan paylaşımlarında yer bulduğu dikkat çekmektedir. Rejimin uygulamakta olduğu şiddetin aksine göstericilerin şiddet yanlısı olmayan ancak değişim arzusundan da taviz vermeyen bir duruşa sahip medeni insanlardan oluştuğuna ilişkin mesajlara sıklıkla rastlanmaktadır. Hükümet yetkilileri tarafından ülkeyi savaş alanına çeviren kontrolsüz kitleler olduklarına ilişkin yapılan yayınlara yönelik olarak vurgulanan bu mesajların *toplumsal harekete* daha geniş kitleler tarafından meşruiyet atfedilmesine böylelikle zemininin güçlenmesine hizmet ettiği değerlendirilmektedir.

“İnşaallah Mısır devrimini keyifle izledim, örgütlü, eğitilmiş ve çok saygılı insanlar, kelime anlamıyla klas bir devrim, Allah onlara yol göstere ve dileklerini yerine getirsin.”

(Mısır, myskyheart, Youtube, 26.01.2011)

“Sofistike medeni bir halkın kahramanlarının adamları, kibar ve sabırlı. (Tanrı sizi korusun ve sevgili Mısır’ı korusun)”

(Mısır, Amr Serag, Youtube, 26.01.2011)

3.1.3. Yeni Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Paylaşımları: “Libya; Sosyal Medya ve Silahlı Mücadelenin İş Birliği”

Libya’da yeni toplumsal hareketlerin başlangıcında internet ve sosyal medya yine önemli bir yer tutmaktadır. Araştırma konusu diğer ülkeler olan Tunus ve Mısır’daki gelişmelerin de etkisiyle yazar Cemal El Hacı 2 Şubat 2011 tarihinde sosyal medya üzerinden çağrıda bulunarak Libya halkını daha fazla özgürlük sloganıyla protestolarda bulunmaya davet etmiştir. 13 Şubat 2011 tarihinde ise o dönemin lideri Muammer Kaddafi halkı Facebook kullanmamaları yönünde uyarmıştır. Ardından internette aktif şekilde paylaşım yapan aktivist ve yazarlar tutuklanmıştır. Aynı zamanda bir tehdit olarak algılanan bu uyarı, rejimin protestolardaki etkisi nedeniyle sosyal medyadan duyduğu rahatsızlığı da gözler önüne sermektedir. Gösterilerde “Hiddet Günü” olarak adlandırılan 17 Şubat tarihi sosyal medya trafiğinin doruk noktasına ulaşmasından dolayı bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. İnternet üzerinden haberleşerek Bingazi şehrinin kontrolünü eline geçiren göstericilere açılan ateş sonucunda çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir.

“Kaddafi Facebook kullanıma karşı halkı uyardı, aktivistler tutuklandı. <http://bit.ly/ev4ds> #Libya”

(Libya-Nadira, Twitter, 15.02.2011)

“#Libya Garyonis Üniversitesinde görevli 40 yaşındaki aktivist Jamal elKowafy tutuklandı. #Feb17”

(Libya-Joanne, Twitter, 15.02.2011)

“Libyalılar aktivistlerin tutuklanmasına öfkeli. Onlarca insan Bingazi olaylarında yaralandı. <http://bit.ly/e3DsYH> #Libya”

(Libya-John Suarez, Twitter, 17.02.2011)

“#Libya Başkentinde Rahma adlı aktivist Amerikan vatandaşı olan babasının tutuklandığını söylüyor, Trablus'ta çatışma <http://youtu.be/OWbwAIDVADE> #Feb17”

(Libya-PeacePiper, Twitter, 21.02.2011)

Libya'da meydana gelen iç karışıklıklar diğer araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketlerden* farklı olarak rejim değişikliğinin başat sebebi olmayabilir. Zira Libya'daki süreçte uluslararası müdahale ve operasyonlar diğer ülkelere göre çok daha yoğun ve etkili şekilde yaşanmıştır. Libya'daki *yeni toplumsal hareketler* boyunca diğer ülkelerden farklı olarak *sosyal medya* paylaşımlarında koalisyon güçleri ile kurulan Ulusal Geçici Konseye (UGK) destek ve uyarı çağrılarında sıklıkla rastlanmaktadır. *Yeni toplumsal hareketler* Ulusal Geçici Konsey tarafından koordine edilmiş ve bu konsey *sosyal medyada* örgütlenen kitlelere kurumsal bir çatı kazandırmıştır. Bu kurumsal çatının *sosyal medyaya* yansımaları bakıldığında aktivistlerin karşılaştıkları engel ve tehditler hakkında uluslararası kuruluşları ve bu kuruluşlar tarafından desteklenen konseyi *sosyal medya* aracılığıyla bilgilendirme yoluna gittikleri görülmektedir. Uluslararası gelişmeler araştırma konumuzun dışında olmakla birlikte sokaklara yansıyan protestoların gelişiminde *sosyal medya* kullanımı ve bu paylaşımların etkisi diğer gelişmelerden bağımsız şekilde ele alınmıştır. Buna karşın, uluslararası kuruluşlara

sosyal medya üzerinden yapılan çağrılar dikkat çekici bulunmuştur.

“Acil-Önemli !!!! Ulusal Konsey ile irtibatı olanlar lütfen, Kaddafi'nin kalıntılarından geriye kalanları toplamak ve her yere yayılmaması için kontrol altına almak için mümkün olan en kısa sürede bir askeri komite kurulması gerekliliği konusunda onları bilgilendirin. Koalisyon güçleri, vandallar ve Kaddafi'nin devrilmesinden sonra yandaşları tarafından Irak'ta kullanılan seyreltilmiş uranyum gibi yasak silahları kullanılmamalıdır çünkü bunlar tehlikeli, onlarca yıldır kansere neden oluyor. Yayılması çok tehlikelidir, bu nedenle özel kuvvetler her şehrin kurtuluşunun başlangıcında girmeli, ardından ganimeti kontrol etmeli ve organize etmelidir. Katılımlarından dolayı kendilerine teşekkür ediyoruz.”

(Libya- Libya Independence – Freedom Has Come, Facebook,
28.03.2011)

Libya'da dönemin lideri Muammer Kaddafi, 22 Şubat 2011'de sosyal medya üzerinden yayılan kaçtığına yönelik haberleri medya yoluyla yalanlayarak şehirde gençlerle birlikte olduğu görüntüler eşliğinde direnişe devam ettiği mesajını vermiştir. Kaddafi mesajında sosyal medyayı kullananlara hakaret ederek kullandıkları haber kanallarının güvenilmez olduğuna vurgu yapmıştır.

“Trablus'tayım. Başiboş köpeklerle ait haber kanallarına inanmayın.”

(Libya Devlet Televizyonu, 22.02.2011)

Bu ve benzeri örneklerde de görülebileceği üzere Tunus ve Mısır'da yaşananların ardından Libya'da sosyal medyanın rejime yönelik olarak içerdiği tehdit daha fazla ciddiye alınarak sosyal medya doğrudan hedef olarak kabul edilmektedir. Sosyal medyadaki bilgi akışına devletin iletişim kanalları aracılığıyla yanıt verilmekte ve sosyal medyanın gücü rejimler tarafından git gide daha fazla

önemsenmektedir.

Buna karşın, araştırma konusu olan diğer ülkelerden sonra *toplumsal hareket* dalgası Libya'ya ulaştığında tıpkı Tunus ve Mısır'da olduğu gibi Libya'da da internet ve *sosyal medya* erişimine kısıtlamalarıyla karşılaşmıştır. Bu kısıtlamalar zaman zaman kaldırılmış olsa da Libya'daki durumun kendine has özellikleri, olayların kısa sürede askeri müdahaleye evrilmiş olması, UGK'nın kurularak protestoların yasal yürütücülüğünü üstlenmesi ve diğer bazı faktörler, Libya'da *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler* üzerindeki doğrudan etkisini sınırlandırdığı düşünülmektedir. *Sosyal medyaya* askeri operasyonlar ve uluslararası müdahalelerin yeterli alanı bırakmadığı Libya'da, *yeni toplumsal hareketlerin* rejimin çabuk ve ağır bir yenilgi almasını sağlayan silahlı kuvvetlerle eşanlı geliştiği ve esasen *sosyal medyanın* rejimin o dönemki lideri Muammer Kaddafi'nin halk tarafından linç edilmesinden sonra daha görünür hale geldiğini gözlemlemek mümkündür. Zira, NATO gibi uluslararası bir kuruluşun olayların ilk patlak verdiği andan hemen sonra duruma müdahale etmiş olması güvenlik açısından bir kaos ortamının oluşmasına neden olmuştur.

3.1.4. Yeni Toplumsal Hareketler Süresince Sosyal Medya Paylaşımlarında Tunus-Mısır ve Libya'nın Sosyoekonomik Yapılarına İlişkin Bulgular: "İşsizlik, Adalet, Yolsuzluk-Yozlaşma ve İnsan Hakları"

Araştırmanın birinci problem cümlesiyle ilgili olarak *yeni toplumsal hareketler* süresince, *sosyal medya* platformları olan *Facebook, Twitter ve Youtube* üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlarda, Tunus, Libya ve Mısır'daki sosyoekonomik özelliklerin nasıl bir görünüm sergilediğine ilişkin olarak elde edilen bulgular üzerinden ülkelerin *toplumsal tabakalaşma* yapıları incelenmiştir. Ulaşılan temalar araştırmanın problem cümleleri bağlamında ele alınarak *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* gerçekleştiği ülkeler olan Tunus, Mısır ve Libya'daki *yeni toplumsal hareketler* sırasında gerçekleştirilen *sosyal medya* paylaşımlarının kitle hareketliliği üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

18.12.2010 ile 31.10.2011 tarihleri arasındaki paylaşımlar üzerinden araştırma konusu olan ülkelerde yaşanan geniş çaplı *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin olarak *sosyal medyada* yer alan içeriklerin analizi sonucunda ilgili ülkelerdeki sosyoekonomik özellikler ve toplumsal tabakalaşmalara ilişkin “*işsizlik, adalet, yolsuzluk-yozlaşma ve insan hakları*” temalarına ulaşılmıştır.

İşsizlik

2010 yılının Aralık ayından başlayarak 2011 yılının Ocak ayı ortalarında yönetim değişikliğiyle sonuçlanan Tunus'taki *yeni toplumsal hareketlerin sosyal medya* yansımaları bağlamında itici gücünü eğitilmiş genç işsizlerin oluşturduğu görülmektedir. *İşsizlik* vurgusuyla öne çıkan paylaşımlarda Tunus'ta bu sorununun Mısır ve Libya'ya göre çok daha fazla ön planda olduğu göze çarpmaktadır. Zira Tunus paylaşımlarında *işsizliğe*, açlığa, gelir dağılımındaki adaletsizliklere ve kayıt dışı düşük ücretlerle çalışma sorununa yoğun şekilde vurgu yapılmıştır. *Yeni toplumsal hareketlerin* fitilini ateşleyen Muhammed Bouazizi'nin profili *sosyal medyadaki* protestolara da yansımıştır. Paylaşımların çoğunda intihar eylemcisinin ismi etiket olarak kullanılmış, bu eylemin gerçekleştiği Sidi Bouzid bölgesi sembolleştirilmiştir. Sokağa taşan protestolarda üniversite mezunu genç işsizler başı çekmektedir. Bu denli yoğun bir *işsizlik* vurgusuna Mısır ve Libya'da Tunus'ta olduğu kadar rastlanılmamaktadır. Örnekleri verilen paylaşımlarda da görülebileceği üzere Tunus'ta *işsizlik* başat bir tema olarak ön plana çıkarken diğer ülkelerde nispeten daha az sayıda örneğe ulaşılabilmektedir.

“Free Tunisia olarak bugün Tunus'taki Sidi Bouzid bölgesinde insan hakları ile işe daha fazla erişimi savunmak ve sadece iyi bir yaşam sağlamak üzere yaygın yolsuzluk rejimini durdurmak için yapılan barışçıl gösterileri destekliyoruz.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 18.12.2010)

“Burası Filistin değil Tunus: Sidi Bouzid protestolarında, üniversite mezunu genç bir işsiz vatandaşın belediye binası önünde diri diri kendini yakmasının ardından insanlar kötü muameleyi ve yolsuzluğu protesto etmek için sokaklara dökülüyor.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 19.12.2010)

“Bugün 23 Aralık Perşembe, ellerinde diplomaları bulunan işsiz üniversite mezunları Sidi Bouzid eyaletindeki Mizouna caddelerinde bir işe sahip olma ve iyi yaşama haklarını arıyor!”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 23.12.2010)

“Bugün Fransız gazetesi Le Figaro, Tunus hükümeti tarafından kalabalığa ateş açılması sonucunda Muhammed Ammari adında başka bir genç ve işsiz üniversite mezunu protestocunun ölümünü doğruluyor.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 24.12.2010)

“Bazılarını kıracak olsa da duygularımı saklamak istemiyorum. Tüm Müslüman dünyası diktatörlerle dolu. Kurumlarının temelinde de şeriat var. Tunus da bunlardan bir tanesi. İhtiyacımız olan şeyler ekonomik dönüşüm, daha çok iş, daha az açlık. Çin’de demokrasi yok ama her şey yolunda.”

(Tunus-Shalone, Guardian Online, 13.01.2011)

“Güvende olanlara saldırmak için piramitten güzelleri ve haydutları kullanmak... Görünüşe göre Mübarek’in işsizlik sorununu çözme planı bu #Mübarek #Egypt #25Jan #1Feb #Tahrir”

(Mısır-One Human, Twitter, 02.02.2011)

“İşsizliğin avantajlarından biri de devrimleri yaratmasıdır. Herhangi bir devrimin ilk çekirdeği ve fitili işsizliktir. #tahrir #Jan25 #egypt”

(Mısır-FeslSol, Twitter, 11.02.2011)

“Seif El Qaddafi, Dur yoksa bizler de Mısır gibi olacağız; ekonomi yok, turizm yok ve işsizlik. Petrolümüz olmasına rağmen daha kötü olacağız! #Libya”

(Libya-Eman, Twitter, 21.02.2011)

Adalet

Adalet konusunda *sosyal medya* paylaşımlarında iki unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki rejimlerin ülkedeki *adaletsiz* uygulamalarının sorumlusu olarak görülmesi iken diğer unsur sorumluların *adalet* önüne çıkarılması talepleridir. Ülkelerde otoriter rejimlerin hüküm sürüyor olması ve tüm kararların halkın görüşüne başvurulmadan rejim liderleri tarafından alınıyor olması başlı başına *adaletsizlik* olarak kabul edilmekte, devlet başkanlarının yönetimden ayrılması adaletin tesisi için ön koşul olarak görülmektedir. Libya’da diğer iki ülkeden farklı olarak hüküm süren rejimin *adalete* yönelik uygulamalarından duyulan rahatsızlıktan daha çok Muammer Kaddafi’nin yakalanarak *adalet* önüne çıkarılması taleplerinin daha yoğun şekilde işlendiği gözlenmektedir. İlk kez Tunus’ta ortaya çıkan *yeni toplumsal hareketler* süresince bu ülkenin *sosyal medya* platformlarında paylaşılan kavramların içerikleri değişmekle birlikte büyük bir bölümünün araştırma konusu diğer ülkelere de yansıdığı göze çarpmaktadır.

Adalet gibi evrensel bir talep de araştırma konusu olan tüm ülkelerin *sosyal medya* platformlarında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Bu talebin yarattığı yüksek motivasyonun kitlesel hareketliliğin yükselmesine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Zira pek çok farklı beklenti ve talep *adalet* kavramı çerçevesinde ele alınabilmektedir. Verilen örnekler bu durumu gösterir niteliktedir.

“Tunus halkının adalet arayışları ve kendilerinden çalınan refahı geri alabilmeleri için...”

(Tunus- Free Tunisia, Facebook, 09.01.2011)

“Diktatörü Adalet Önüne Çıkarın”

(Tunus- Free Tunisia, Facebook, 01.14.2011)

“Free Tunisia, özgür ve özgürlük tutkunlarını Tunus halkına adalet istemek için birleşmeye çağırıyor. Tunus halkı, şanlı ve tarihi isyanında iradesini ifade etti ve adaletin yerine getirilmesini talep etti. Bizler burada Los Angeles'taki Suudi Konsolosluğu önünde bir protesto çağrısı yaparak suçlu Ben Ali'nin yargılanmasını istiyoruz. Ayrıca ABD hükümetinden ve müttefiklerinden Ben Ali ve ailesinin iki tüm mal varlıklarını dondurmasını istiyoruz. Onun için uluslararası bir tutuklama emri çıkartın ve Tunus halkının adalet ve çalınan servetlerini geri alma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak için aktif olarak çalışın. Tunus halkının iradesini yansıtacak meşru seçimlerin önünü açmak için yozlaşmış mafya partisi RCD'nin dağıtılması çağrısında bulunacağız.”

(Tunus-Free Tunisia, Twitter, 19.01.2011)

“Mısır’da adalet talep eden halka destek olun. Dünyanın tüm özgür halkları tek bir ulusa mensuptur, sınırların olmadığı manevi bir ulusa.”

(Mısır-Michael Kerou, Twitter, 29.01.2011)

“Hadi barışı ve adaleti bulabilmeleri için Mısır halkına dua edelim.”

(Mısır-Nik, Twitter, 29.01.2011)

“Tüm iyi dileklerimi Mısır halkına iletiyorum. Umarım hak ettikleri adalete kavuşurlar.”

(Mısır-Angelica Benjamin, Twitter, 02.02.2011)

“Mısır’da olan her şey anti kapitalist ve sosyal adalet savunucusu tüm aktivistlere ilham veriyor.”

(Mısır-Mark Malone, Twitter, 11.02.2011)

“@nolanjazeera çok teşekkür ederiz @AJEnglish’in yaptığı iyi işler için...AJE yaptığı haberlerle adaleti ayakta tutuyor. Güzel işlerinize devam edin!”

(Mısır-Bec Dawn, Twitter, 13.02.2011)

“Mısır’da adaletin tesisi üzerine harika haberler geliyor. Kendilerine gelecek için en iyisini diliyorum. Tebrikler Mısır halkı!”

(Mısır-AJ London UK, Twitter, 11.02.2011)

“Fildişi Sahili’nde kendini Cumhurbaşkanı ilan eden Laurent Gbagbo yakalandı ve adalete teslim edilecek. Sırada Kaddafi var inşallah! #Libya”

(Libya-A Palestinian Dude, Twitter, 11.04.2011)

“Despotların çöküşü tartışmaya yol açıyor: adalete karşı uzlaşma.”

(Libya-Anonymous M, Twitter, 12.05.2011)

Yolsuzluk ve Yozlaşma

Tunus’taki *sosyal medya* paylaşımlarında *yolsuzluk-yozlaşma* temasına yoğun şekilde rastlanılmaktadır. Grev çağrıları yolsuzluk vurgusuyla yapılmış, işsizlik ve açlık *yolsuzluğun* bir sonucu olarak ele alınmıştır. Rejimin o dönemdeki lideri Zeynel Abidin Bin Ali ve ailesinin sahip olduğu servete *yolsuzluk* kavramı çerçevesinde sıklıkla değinildiği görülmektedir. Mısır’da da Tunus’taki kadar olmasa da *yolsuzluk* iddialarına *sosyal medya* paylaşımlarında yer verildiği görülmektedir. Mısır’daki yolsuzluk kavramının ekonomik açıdan ele alınmasının yanı sıra sosyal ve kültürel hakların gaspı açısından *yozaşma* olarak da işlendiği göze çarpmaktadır. *Yozlaşma* kavramı Mısır’da çatı bir kavram niteliğindedir. Tunus’ta neredeyse tamamen haksız zenginleşmeyi ve toplumsal gelir eşitsizliğini içeren *yolsuzluk* ve *yozaşma* iddialarının Mısır’da tam olarak somutlaştırılmadığı ve toplumsal yaşamdaki tüm sorunları içerecek şekilde genel bir anlamla kullanıldığı dikkati çekmektedir. Libya’da ise *yolsuzluk veya yozlaşma*

vurgusuna daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Dönemin Libya'sındaki toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı nedeniyle *yeni toplumsal hareketler* süresince *sosyal medyanın* işleyişinde diğer araştırma konusu ülkelere göre farklılıklar tespit edilmiştir. *Yolsuzluk ya da yozlaşma* vurgusunun *sosyal medya* mesajlarında öne çıkmayışı da bu farklılıklardan bir tanesidir. Sosyal yaşam içinde diğer ülkelere göre çok daha baskın bir lidere sahip olan Libya'daki *yeni toplumsal hareketler* kısa süre içinde uluslararası bir askeri müdahaleyle desteklenmiştir. *Yeni toplumsal hareketlerin* gelişme süreci ve Libya'daki sosyoekonomik durum ile ilişkilendirebileceğimiz bu durum araştırmanın sonuç bölümünde elde edilen veriler ışığında açıklanmaya çalışılacaktır. Tunus ve Mısır örneklerinde ise görülebileceği üzere, rejime yönelik başkaldırıda *yolsuzluk ve yozlaşma* önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun değişik kesimleri, otoriter yönetimlerin *yozaşmasının* kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmaktadır. *Sosyal medya* kullanıcılarına göre bu kadar süre rakipsiz bir şekilde ülke yönetimini elinde bulundurmak için mutlaka *yolsuzluğa* başvurulmuş olmalıdır.

Aşağıda verilen örneklerde de görülebileceği üzere, diktatörlükle yönetilen tüm Arap ülkeleri için genelleştirilen *yozaşmaya* son verme çağrılarını temel insan hakları ve demokratik taleplerle desteklenmektedir. Bu haklardan yoksunluk *sosyal medya* paylaşım örneklerindeki gibi *yozaşmış* bir ortamda yaşama sonucunu doğurmakta, *yeni toplumsal hareketlerin* ortaya çıkışı bu gerekçeyle meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

“Özgür sendikacılar arasında ikiye bölünmüş olan l'UGTT, yolsuzluğa karşı bugün yeni bir grev çağrısı başlattı”

(Tunus-Tunisian Resistance-Twitter,11.01.2011)

“Yozlaşmaya son vermek, serbest seçimler, özgür düşünce, farklı politik ve kültürel görüşlere açıklık, barışçıl gösterilerde bulunma hakkı, şeffaf yönetim ve herkes için insan hakları yolunda mücadele edenlere bol şanslar dilerim.”

(Tunus-Artsman11, Youtube, 13.01.2011)

“Güç yozlaştırır, mutlak güç mutlaka yozlaştırır!”

(Tunus-Lokischild, Twitter, 13.01.2011)

“Maalesef haklısın. Eşit ve evrensel bir vergi sistemi, bürokrasi, ücretsiz eğitim, şeffaf bir yargı sistemi, sağlık altyapısı gibi taleplerimiz öncelikli olmalı.”

(Tunus-Laikainspace, Youtube, 13.01.2011)

“Kuaför diktatör karısı Tunus’u yağmaladı!”

(Tunus-Mohammed Bouazizi, Twitter, 17.01.2011)

“Bütün bir ulusun özgürlüğünden mahrum bırakıldığına, 30 yıldır yolsuzluğa sürüklenmeye zorlandığına inanıyorsanız, lütfen oturum açın ve değiştirmek veya yapmak istedikleriniz için sesinizi duyurmamıza yardımcı olun, işte size evrendeki milyonlarca yaşam için bir değişiklik şansı.”

(Mısır- Freedom for Eygpt, Facebook, 28.01.2011)

“MISIR DEVRİMİ 2011! İLLUMİNATİ KUKLALARINA SON! Kahire protestoları, İskenderiye meydanı, parlamento, yozlaşmış hükümet, barışçıl zafer, savaş kuklaları, ayaklanmalar, sokaklar, demokrasi, dünya çapında bir yürüyüş, büyük kitleler!”

(Mısır-Freedom For Egypt, Facebook, 29.01.2011)

“Sadece Mısır için değil, yozlaşma ve baskı altında yaşayan tüm Arap ülkelerine özgürlük!”

(Mısır- Freedom for Egypt, Natacha Frm Lmd, Facebook, 29.01.2011)

“Mısır’daki en büyük hırsız, tüm dünyamızı çalan ve Mısır’ı ölüme terk eden çaldıklarıyla kaçmak istiyor. Mübarek bedelini ödemeli!”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 05.02.2011)

“Bu bir Müslümanın ağzından çıkıyor. Mısır gençliği tek bir şey yaptı, yozlaşmaya isyan etti.”

(Mısır-Jess Abundis, Twitter, 15.02.2011)

“Nedir bu Kaddafi ve oğluyla yaptığımız yozlaşmaya karşı savaş. Vallahi ikisi birlikte benim için çok fazla! #Kaddafi #Mısır”

(Libya-Y_Abdallah4, Twitter, 11.03.2011)

“RT@Johnmorris40 #Libya; Kaddafi'den kötü alışkanlıklar hakkında çok şey öğrendi. Umarım yakın zamanda ele geçirilir. Yolsuzluk, kıskançlık, ajanlık, bencillik ve kanunsuzluk.”

(Libya-FreedomCounts4U, Twitter, 14.09.2011)

İnsan Hakları

İnsan hakları, tüm ülkelerdeki *sosyal medya* paylaşımlarında temel bir arayış olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda rejim liderlerinin insanlığa karşı işlemiş buldukları suçlardan dolayı yargılanmalarına yönelik talepler bu kavram altında ifade edilmektedir. Rejim tarafından göstericilere yönelik uygulanan şiddet ise insanlık suçu olarak nitelendirilmektedir. Bu tanımlamaya Tunus ve Mısır'da yoğun şekilde rastlanılmaktadır. Her iki ülkede de yabancı kuruluşlar ve dost olarak kabul ettikleri ülkelerin halkları işlenen insanlık suçlarına müdahale ve protesto etmeye çağrılmaktadır. Libya'da *insan hakları* kavramı demokrasi ve özgürlük arayışları bağlamında araştırma konusu diğer ülkelere göre daha çok ele alınmıştır. Uluslararası kuruluşların *insan hakları* üzerine yapmış oldukları değerlendirmeler de Libya'daki *sosyal medya* paylaşımlarında yer bulmaktadır.

Aşağıda verilen *sosyal medya* mesajlarında da görülebileceği gibi *insan haklarına* ilişkin ülke dışı yorum ve değerlendirmeler Libya'da *sosyal medyaya* sıklıkla yansımaktadır. Kullanıcı profillerinin kimlikleri ve aidiyetleri tam olarak belirlenememesine rağmen *insan hakları* ile ilgili mesajlarında kullandıkları dil ve hitap ettikleri kesimler itibariyle ülke dışı olduğu değerlendirilen bu paylaşımlara Libya'da daha sık rastlanmasının nedeninin Libya'daki *toplumsal hareket* sürecinin diğer ülkelere göre çok daha fazla dış müdahaleye açık bir şekilde ilerlemesi olduğu düşünülmektedir. Libya'daki *yeni toplumsal hareketler* uluslararası bir soruna dönüşmüş, süreç uluslararası kuruluşların askeri operasyonlarıyla birlikte ilerlemiştir. Araştırma konusu tüm ülkelerde internete erişim kısıtlamalarının protesto edildiği ve internete özgür erişimin bir *insan hakkı*

olarak nitelendirildiği verilen örnek paylaşımlarda da görülebileceği üzere dikkati çekmektedir. İnternete özgür erişimin *sosyal medya* paylaşımlarında bir *insan hakkı* olarak ele alınması gerek araştırma konusu ülkelerde gerekse süreç içinde meydana gelen *sosyal medya* destekli diğer *yeni toplumsal hareketlerde* dijital mecraların halkın talep ve şikâyetlerini özgürce dile getirebilecekleri alanlar olarak kabul edilmesini ve bu ağlara yönelik engellemelerin şiddetli protestolarla karşılanması sonucunu doğurmuştur ki bu şüphesiz yeni bir durumdur. Dolayısıyla bir *insan hakkı* olarak *sosyal medya* kullanımının *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* hem bir sonucu hem de *yeni toplumsal hareketlerin* organize edilmesinin bir aracı olduğunu söylemek mümkündür.

“İnsan hakları aktivisti Silhem Bensedrine, Fransa rejiminin desteği olmadan Bin Ali rejiminin ayakta kalamayacağını söylüyor.”

(Tunus-Ahmed Z., Twitter, 10.01.2011)

“Tunus’tan kaçtıktan sonra Cumhurbaşkanı insan hakları suçlarından yargılanmalı”

(Tunus-Free Tunisia – Facebook, 14.01.2011)

“Tunus’ta insanlık suçu!”

(Tunus-Free Tunisia – Facebook, 14.01.2011)

“Kardeş İngiliz kuruluşları, sizleri özgür ve demokratik bir Tunus için Tunus halkının özgürlüğünü ve insan haklarını korumaya çağırıyoruz.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 14.01.2011)

“Devrik Başkan Tunus’un başından gittikten sonra işlediği insan hakları suçlarından dolayı yargılanmalı.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 15.01.2011)

“Mısır’da özgürlükler engelleniyor!”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 28.01.2011)

“Sözcü Robert Gibbs, Mısır hükümetini protestocuların haklarına saygı göstermeye ve gösteriler boyunca kısıtlanan internet erişimini serbest bırakmaya çağırıyor!”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 29.01.2011)

“Sayın Birleşmiş Milletler! Bu durumu taşıdığı tüm olumsuzluklarla tek bir şekilde açıklayabiliriz; bu bir insanlık suçudur!”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 04.02.2011)

“Libya halkı özgürlük için sürdürdüğü savaşı kazanıyor. Şimdi sıra yaralarını sarma ve demokrasilerini yaratmak için onları desteklemekte!”

(Libya- Haitham Ben Ali, Facebook, 02.2011)

*“İnsan hakları gözlem raporu: Libya’da 200’ün üzerinde ölüm. Utan Kaddafi.
Bırak artık. 40 yıllık suskunluk yetti artık!*

(Libya-John Wood, Twitter, 21.02.2011)

*“Avrupa Birliği’nin Libya hakkındaki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
karar taslağı, çakal sözleri bırakmalı ve Kaddafi ihlallerini kınamalı.”*

(Libya-Hillel Neuer, Twitter, 23.02.2011)

*“Kalbim Libya halkı için atıyor. Kaddafi kana susamış bir korkaktır. İnsan hakları
ihlallerinden dolayı yargılanmalıdır.”*

(Libya-John Wood, Twitter, 01.03.2011)

*“Son 42 yıldır insan hakları bu ülkede yok, Kaddafi’nin ateşkesine inanmak çok
zor. Zaman mı kazanmaya çalışıyor? #libya”*

(Libya-30-Days Prayer, Twitter, 18.03.2011)

3.2. Araştırma Konusu Ülkelerde Rejim Uygulamalarının ve Bu Uygulamalara Yönelik Toplumsal Tepki ve Taleplerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Yansımaları

İkinci problem cümlesi çerçevesinde Facebook, Youtube ve Twitter üzerinden yapılan *sosyal medya* paylaşımlarında, *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince, Tunus, Libya ve Mısır rejimlerinin sosyal yaşama müdahaleleri ve bu müdahalelere yönelik olarak doğan toplumsal tepkiler

kapsamında ulaşılan temalar “*mutlak güç, katliam, protesto, şiddet ve özgürlük*” temalarıdır.

Gerek *yeni toplumsal hareketlerin* öncesinde gerekse ayaklanmalar sırasında Tunus, Mısır ve Libya’da siyasal rejimlerin yürütmekte oldukları baskıcı politikaları ve protestoculara yönelik olarak uygulanan şiddeti kamuoyuna yansıtmak ve böylelikle ulusal ve uluslararası dikkat ve desteği sağlama amacı taşıdığı düşünölen mesajlara rastlanılmaktadır. Paylaşım sıklığının Tunus’ta *yeni toplumsal hareketlerin* rejimi sarsmaya başladığı 10 Ocak 2011 tarihinden sonra büyük oranda yoğunlaştığı görölmektedir. Bu dönemden sonra taleplerin *sosyal medyada* daha açık şekilde ifade edildiğine tanık olunmaktadır. Temalara kanıt olarak verilen paylaşımlar farklı *sosyal medya* hesapları ve platformları ile değişik tarihlerden derlenen ve tespit edilen temalar açısından önem taşıdığı düşünölen mesajlardan oluşmaktadır.

Mutlak Güç

Araştırma konusu olan üç ülkenin ortak özelliği siyasal rejimlerinin uzun süredir tek kişinin hakimiyetine dayalı olmasıdır. *Yeni toplumsal hareketlerin* Tunus, Mısır ve Libya’da *sosyal medya* platformlarındaki yansımalarında bu otoriter yönetim ve liderlere karşı tepkinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Örnekleri verilen paylaşımlarda da görölebileceği üzere *mutlak güç* temasıyla incelenen mesajlarda *yeni toplumsal hareketler* otoriter rejimlere karşı başlatılmış bir isyan veya savaş olarak nitelendirilmektedir.

Tunus ve Mısır’daki *sosyal medya* paylaşımlarında *mutlak gücün* yolsuzlukların ve haksız uygulamaların kaynağı olarak kabul edildiği göze çarpmaktadır. Bu paylaşımlardaki temel öğe halkın güç birliği yaparak Tunus ve Mısır’daki diktatör liderleri devirmek üzere harekete geçmesidir. Libya’da ise *mutlak güce* karşı tepkilerin *yeni toplumsal hareketlerin* ilk dönemlerinde değil rejimin lideri Muammer Kaddafi’nin kaçışından yakalanarak halk tarafından linç edilmesine

kadarki süreçte yapılan nefret ve intikam içerikli paylaşımlarda yansıtıldığını söylemek mümkündür.

“Kaddafi tarih oldu. O bir utanç kaynağı. Libya, tarihi geçmiş, ölümü bekleyen diktatörden kurtulmayı hak ediyor.”

(Libya-Sara Abdullah, Twitter, 19.02.2011)

“Kaddafi öldü. Sonunda başardık. Ölü bir diktatör de olsa ölüyle eğlenmek çok çirkin, biraz hareketlenelim artık.”

(Libya-Sadika Saleh, Twitter, 21.10.2011)

Sosyal medyada paylaşılan mesajlar incelendiğinde araştırma konusu olan üç ülkede de birleşmenin ve kolektif hareket etmenin bu tek kişi yönetimlerini devirmek için yeterli olacağına ilişkin vurgulara sıklıkla rastlanmaktadır. Bu paylaşımlara göre otoriter idareci güçlü olmasına karşın halkın büyük gücüne karşı koyamayacaktır. Yönetim tarzları Tunus, Mısır ve Libya’da halkın iradesine dayalı, demokratik, çoğulcu ve özgürlükçü rejimlerin iş başına gelmesinin önündeki en büyük engellerdir. Dolayısıyla halk kendi özgürlüğünü kendisi kazanmak durumunda kalmıştır. Bu ayaklanmalar aynı şekilde tek kişinin hakimiyetine dayalı baskıcı rejimlerin tahakkümü altında yaşamak zorunda kalan diğer Arap ülkelerinin de önüne açacak ve en nihayetinde tüm Arap dünyası özgürlüğüne kavuşacaktır. Bundan dolayı Tunus, Mısır ve Libya’daki bu *yeni toplumsal hareketler* diğer Arap ülkeleri ve özgürlüklere saygılı diğer Batılı ülkeler tarafından mutlak surette desteklenmelidir. Böylelikle halkın fitilini ateşlediği mücadele sonuçsuz kalmayacak ve başarıya ulaşacaktır. Aşağıda örnekleri verilen *sosyal medya* paylaşımlarında bu yaklaşım ve beklentilerin kronolojisi farklılaşmakla birlikte her üç ülkede de öne çıktığı gözlenebilir.

"Batılı müttefiklerimize: Tunus geri dönüşü olmayan noktaya ulaşmıştır. Ya özgürlüğü ve yasayı desteklersiniz ya da tiranlığı #sidibouid"

(Tunus-Sami Ben Gharbia, Twitter, 10.01.2011)

"Tunus halkının savaşını ve diktatörlüğe karşı ayaklanmasını destekleyin. #sidibouid hashtagini takip ederek Dünyaya yayın!"

(Tunus- Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

"Güç yozlaştırır, mutlak güç mutlaka yozlaştırır!"

(Tunus-Lokischild – Twitter, 13.01.2011)

"İnşallah her Arap ülkesinde bir Muhammed Bouazizi olacak. Tunuslulara tiranlığa sahip olmamız gerektiğini göstermek zorunda kaldık çünkü birleşik bir halk en kötü tiranları bile devirebilir."

(Tunus-Billal Ghazali, Facebook, 15.01.2011)

"Mısırlıların yaşam hakkına ve özgürlüğüne saygı yoksa, sokağa çıkma yasağına da saygı yok! Yıkılsın Mübarek'in eski ve yeni diktatörlüğü!"

(Mısır-Bashir Hermann, Facebook, 29.01.2011)

“Onlarca yıllık baskının ardından Mübarek’in onurlu bir çıkış yapma zamanı geldi. Onun tuhaf kabinesi tamamen kaldırıldıktan sonra Mısır, yakın gelecekte halkı için dürüst bir hükümete sahip olmak için çalışabilir. Çok yaşa Mısır, çok yaşa Afrika!”

(Mısır-Bashir Hermann, Facebook, 30.01.2011)

“Mısır kişisel ajandalarla yönetilmeden özgür dünyada yerini almak isteyen bir ülke olarak Mısır’ın iyiliği için kendisini savunacak.”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 04.02.2011)

“Bu mücadeleye Libya halkını güçlendirmek ve bu otoriter sistemden kurtulabilmek için devam etmeliyiz.”

(Libya-Libyan Revolution, Twitter, 18.02.2011)

“Kaddafi kendi halkını katleden acımasız bir diktatördür. Şu anda yönetimden ayrılmalı. <http://soc.li./SHxUtad>”

(Libya, Wesley, Twitter, 04.03.2011)

“Kaddafi artık yönetecek bir şeyi kalmamış bir tek adam!”

(Libya-Manny Davis, Esq, Twitter, 30.04.2011)

*“Diktatör Kaddafi'nin yazılımdan kaldırılması neredeyse tamamlandı.
Güncellemeleri yüklemeye hazırlanıyoruz.”*

(Libya-Space-tech junky, Twitter, 22.08.2011)

Katliam

Sosyal medya paylaşımlarındaki ortak bir başka vurgunun ise *katliam* olduğu görülmektedir. *Yeni toplumsal hareketler tüm ülkelerde rejim tarafından uygulanan şiddetle karşılanmıştır. Yeni toplumsal hareketleri sindirmeyi amaçlayan bu şiddetin protestoların daha çok yaygınlaşmasına ve kitlelerin rejimlere duydukları tepkilerin daha da yükselmesine yol açtığı* söylenebilir. Tunus özelinde incelendiğinde bireysel bir protesto ile başlayan *yeni toplumsal hareketler*, tutuklama, darp etme ve öldürme gibi sindirme amaçlı uygulamalarla ülkenin birçok bölgesine sıçramış ve sonunda Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır. *Sosyal medya kullanıcıları bu konudaki paylaşımlarında özellikle kendi halkına karşı şiddete başvuran bir liderin kabul edilemeyeceğinden yola çıkarak mesajlarını tasarlamakta ve kitlelere ulaştırmaktadır. Aşağıda verilen sosyal medya paylaşımları bu duruma örnek teşkil etmektedir.*

“Ya Bin Ali, senin insanların seslerini sana duyurabilmek için kendilerini öldürüyor ve sen onlara mermilerle yanıt veriyorsun. #sidibouid #tunisia #anonymous”

(Tunus-Anony, Twitter, 07.01.2011)

“Diktatör Bin Ali, Amerika ve Fransa’dan terörle mücadele için aldığı askeri yardımları sivil halkını öldürmek için kullanıyor.”

(Tunus-Hannibal Barca, Twitter, 13.01.2011)

“30 yıl boyunca Mısır’ı yönettikten sonra Mübarek kendi halkını öldürme emrini veriyor. Bu size tanıdık geldi mi? #Tunisia #SidiBouزيد #25Jan”

(Mısır-Noor Al Hajri, Twitter, 26.01.2011)

“Şimdi soru şu: Mısır’da kendi halkını öldürmeyi isteyebilecek kadar Mübarek’e sadık bir güç var mı?”

(Mısır-Able Archer, Twitter, 28.01.2011)

*“Mübarek Tahrir Meydanına haydutlarını gönderiyor. Bin Ali kendi halkını öldürmek için gerçek polis ve mermiler yolluyor ve batı hala onları destekliyor.
#egypt”*

(Mısır-Zied Mhirsı, Twitter, 04.02.2011)

“Kaddafi gibi liderler kendi halklarını öldürdüklerinde Birleşmiş Milletler bir adım atmalı. Peki neden atmıyorlar?”

(Libya-Mother Jones, Twitter, 24.02.2011)

“Suriye’ye yakın kaynakların aktardığına göre Suriye’nin Esad’ı, Libya’nın Kaddafi’sine insanlarını öldürmesi için silah gönderiyor.”

(Libya-Neo.Nam, Twitter, 11.03.2011)

Sosyal medya mesajlarında özellikle iki temel beklenti dikkati çekmektedir. Bunların ilki bu insanlık suçlarına sessiz kalınmaması ve katliamlara ilişkin bilginin mümkün olan en geniş şekilde yayılmasıdır. Bu durumun Dünya kamuoyu tarafından bilinmesi halinde *yeni toplumsal hareketlere* uluslararası desteğin de sağlanabileceği düşünülmektedir. İkinci beklenti ise doğrudan uluslararası kamuoyunun harekete geçmesine yönelik çağrılarla kendisini ortaya koymaktadır. Kanıt olarak verilen *sosyal medya* paylaşımlarında da görülebileceği üzere uluslararası kamuoyunun duruma müdahalesi rejim tarafından işlenen insanlık suçlarından dolayı acil şekilde talep edilmektedir. Aynı zamanda *katliam* vurgusunu içeren *sosyal medya* mesajlarında işlenen cinayetlerin toplumsal hafızada yer etmesine yönelik vurgular göze çarpmaktadır. *Yeni toplumsal hareketlerin* olası başarısının ardından benzer rejimlerin bir daha yönetime gelememesi için yaşananların hafızada yer etmesi gerektiği düşünülmekte böylelikle toplumun dimağında yer etmiş ve kökleşmiş bir kin duygusu oluşturulmaya çalışılmaktadır.

“Asla Unutma. Asla Bağışlama. Bin Ali ölüm saçıyor.”

(Tunus-Weddady, Twitter, 10.01.2011)

“Umarım insanlar Tahrir için yapılan sevimsiz bir şarkıyla olanları çabucak unutup onları bağışlamaz.”

(Mısır-Abi, Twitter, 08.02.2011)

“Kimi insanlar Batı Diktatör tercih ediyor diyor. Trablus’taki insanların kurşun altında, susturulmuş, kaçırılmış ve manipüle edilmiş olduğunu asla unutmayın.

#libya”

(Libya-Anaya, Twitter, 29.03.2011)

Katliam hiç şüphesiz toplumlar için korkutucu bir kavramdır. Tunus, Mısır ve Libya’da *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler süresince* bu korkutucu kavramın *sosyal medya* aracılığıyla yoğun bir şekilde işlendiğini ve halkı korkutmaktan ziyade öfkesini körüklemek amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Rejim güçleri tarafından işlenen cinayetlere ilişkin mesaj ve bilginin *sosyal medya* üzerinden hızlıca yayılması istenmekte böylelikle rejime yönelik tepkinin büyüyerek güçlenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Cinayet ve şiddet içerikli görsel ve videoları üreterek *sosyal medya* aracılığı ile yaymak için büyük bir uğraşın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira *sosyal medya* mesajlarında sansürlenmiş görüntülerin izlenebileceği alternatif kanal ve tekniklerin duyurulmaya çalışıldığına, yaratılan etiketler aracılığıyla yaşanan gelişmeler hakkında *yeni toplumsal hareketlere* aktif olarak katılan kesimlerin bilgilendirilmesi için mücadele verildiğine tanık olunmaktadır. Sözü edilen mücadeleye ve *katliam içerikli paylaşımlara* kanıt olarak sunulabilecek *sosyal medya* mesajları şunlardır:

“Youtube Tunus’taki katliam videolarını sansürlüyor!”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 11.01.2011)

“Tunus’ta trajedi. Bin Ali rejimi Şimdi de insanlara karşı lav silahı kullanıyor. İzleyin ve yayın. <http://tiny.cc/axgw0#news>”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

“Tunus’ta Şu anda kan dökölüyor. Sessiz kalmayın. #sidibouزيد hashtagini takip edin ve bu mesajı yayın.”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

“Tunus’ta kanlı gece. Halk sokaĒa çıkma yasaĒının aıklanđıĒı Tunus’ta baskıya karşı direniyor.”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 12.01.2011)

“Mısır’daki umutsuz rejim çok sayıda cinayete imza atacak. Amerika veya Avrupa BirliĒi diktatörü kendi halkını öldürmekten alıkoymadıĒı takdirde katliam yaŐanır.”

(Mısır-Free Egypt, Twitter, 28.01.2011)

“Polis diktatörü deĒil masumları korumak için var. #egypt #jan25 #massacre #killingfields #cryfreedom”

(Mısır- Ddsnorth, Twitter, 02.02.2011)

“Tahrir Meydanı’nda ışıklar söndürüldü. Şundan eminim ki bu zalim diktatör bir katliam planlıyor.”

(Mısır-Mario, Twitter, 02.02.2011)

“#Eygpt Acil: Tahrir Meydanında ateş açıldı. Mübarek’in katliamı başladı. Üstelik insanlar uyurken. Diktatör!”

(Mısır-Awadinho, Twitter, 03.02.2011)

“Bu bir katliam. Tahrir Meydanı’ndan korkunç bilgiler geliyor.”

(Mısır-Democracy Now, Twitter, 03.02.2011)

“#benghazi #libya Protestolarında bir çocuk öldürüldü ve onlarcası yaralandı.”

(Libya- DJ Meddi, Twitter, 16.02.2011)

“10 Dakika önce polis tarafından vurulan 6 ölü rapor edildi.”

(Libya-Libya Revolution,17.02.2011)

“Bingazi’de 2 protestocu vurularak öldürüldü. @bbclysedoucet @AJArabic @AJEnglish @jrug #Libya #Feb17 Lütfen bu durumun aciliyetini yansıtın!”

(Libya-Shabablibya, Twitter, 17.02.2011)

“Güvenlik güçleri 7 protestocuyu öldürdü.”

(Libya-Libyan Revolution, Twitter, 18.02.2011)

Tunus, Mısır ve Libya’da *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince *rejimler* kuvvetleri tarafından *ülke vatandaşlarının yaşamlarını* yitirmesi ve sivil kayıpların *sosyal medyada katliam* vurgusuyla sıklıkla işlenmesi üzerine hükümetlerde görev alan bazı Bakanların bu duruma karşı çıkararak görevden ayrılmaları *sosyal medya* mesajlarında yer almıştır. Bu mesajlarla kendi halkını katledilen liderlerin çalışma ekiplerinde yer alan isimlerin dahi cinayetlere sessiz kalamayarak görevden ayrıldığına ve göstericileri desteklediğine ilişkin bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla en yakın çalışma arkadaşlarının bile terk ettiği liderlere karşı halkın zaferinin yaklaştığına vurgu yapılarak *yeni toplumsal hareketlerin* başarısına yönelik inanç güçlendirilmektedir. Bu çabayı yansıtan ve kanıtlayan ilgili dönemlere ait aşağıdaki *sosyal medya* paylaşımları örnek olarak verilebilir.

“Tunus Dış İşleri Bakanı istifa edeceğe benziyor. Sırada kim var?! <http://lyt.sr/wyhm7> #Tunisia”

(Tunus-Liesbeth Groenendijk, Twitter, 13.01.2011)

“#Mısır Eski Eserler Bakanı Mübarek’i istifaya çağırdı. “Bütün Mısır’ı ateşe vermek istiyor.”

(Mısır-Philip Painter, Twitter, 02.02.2011)

“Libya’nın İngiltere Büyükelçisi Kaddafi’nin sivil halka uyguladığı katliamı protesto etmek için az önce istifa etti.”

(Libya-Skin That Smokewagon!, Twitter, 21.02.2011)

“Libya İçişleri Bakanı Kaddafi’nin kendi halkına uyguladığı katliamı protesto etmek için istifa etti.”

(Libya-Dr Z, Twitter, 23.02.2011)

Protesto

Protestoların yeni toplumsal hareketlerin araştırma konusu ülkelerde somutlaşmış hali olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Tunus’ta işçi birlikleri, avukatlar ve meslek kuruluşları gösterilere öncülük ederken *protestolarda* genç ve işsiz üniversite mezunları bireysel olarak gerçekleştirdikleri eylemlerle kitlelerin harekete geçmesini sağlamıştır. Tunus’taki *sosyal medya* paylaşımlarında özellikle *protestoların* sembolü olarak görülen Mohammed Bouazizi adına açılan hashtagler ve *sosyal medya* hesapları üzerinden iletişimin canlı bir şekilde sürdürüldüğü dikkati çekmektedir.

Mısır’da Tahrir Meydanı *protestoların* merkezi olarak öne çıkarken Mübarek yönetiminin baskıcı ve şiddet yanlısı tutumuna rağmen *protestoların* devamı konusunda *sosyal medya* üzerinden kitlelerin cesaretlendirilmeye ve motivasyonlarını diri tutmaya yönelik paylaşımlara sıklıkla yer verilmiştir. Rejimlerin *protestoları* bastırmakta yetersiz kaldığı ve çaresizce şiddete ve tutuklamalara başvurdukları *sosyal medya* mesajlarında vurgulanmaktadır. Yerel gösterilerin ülkelerin geneline yayılabilmesi için elde ettikleri başarı ve uluslararası kamuoyu tarafından takdir görüyor olması *sosyal medya* mesajlarında öne çıkarılmaktadır. Toplumun statüleri gereği hassasiyet

gösterdiği avukatlar, işçiler ve sanatçılar gibi meslek örgütlerinin barışçıl gösterilerine yönelik rejim şiddetinin özellikle Tunus'taki *sosyal medya* paylaşımlarında vurgulandığı, *yeni toplumsal hareketlerin* rejimin protestolarda yer alan bu kesimlere yönelik acımasız uygulamaları üzerinden büyütülmeye çalışıldığı verilen örneklerde de açık bir biçimde göze çarpmaktadır. Mısır ve Libya'da ise kullanıcıların, Tunus deneyimi sonrasında ansızın patlak vererek büyüyen *toplumsal hareketleri* oluşturan kitlesel *protestolara sosyal medya* mesajlarında yer verdiği görülmektedir. *Yeni toplumsal hareketleri* oluşturan *protesto* gösterilerinin *sosyal medyada* işleniş şekli ve içeriklerinin ayaklanmaların gelişimi ve kronolojisi açısından Mısır ve Libya'da farklılıklar gösterebildiği değerlendirilmektedir.

Bu açıklamalar ışığında, aşağıda verilen *sosyal medya* paylaşımlarında, araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketlerin* ilk dönemlerinde, *protesto* temasının ele alınış şekli görülebilir.

“Tunus Avukatlar Birliği'nin protestolarında yer alan Abderraouf Ayadi'ye polis şiddeti!”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 29.12.2010)

“Bugün Tunus İşçi Birliği önündeki protestolarda göstericiler tutuklanan aktivist ve blogerların serbest bırakılmasını istedi.”

(Free Tunisia – Facebook, 09.01.2011)

“Paris'teki Tunus büyükelçiliği önünde protestolar <http://fb.me./yFEcBAD>”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 11.01.2011)

*“Tunus’ta şimdi: Sanatçıların barışçıl protestoları polis şiddetiyle karşılaşılıyor.
#tunisia #sidibouziid”*

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 12.01.2011)

*“Ön saflarda direnişimize devam etmeliyiz ki böylelikle gösterilerimiz Başkent
Tunus dışına da sıçrayabilsin.”*

(Tunus, Tunisian Resistance, Twitter, 12.01.2011)

“Protestolardan canlı yayın <http://fb.me/C9Nx5D23>”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 14.01.2011)

“Protestoları engellemek için internet ve telefon hatları kesildi.”

(Mısır, Freedom For Egypt, Facebook, 28.01.2011)

*“Mübarek canlı yayında konuşuyor ve bu protestoların demokratik politikalarının
sonucu olduğunu söylüyor! #egypt #Iran*

(Mısır-IGreen, Twitter, 29.01.2011)

“#egypt Mısır halkı Obama İsrail’in kuklasıdır ve halen Mübarek’e arka çıkmaktadır. Mısır halkı lütfen Mübarek gidinceye kadar protestolara devam edin.”

(Mısır-John Finucane, Twitter, 05.02.2011)

“Kaddafi’nin protestoları bastırmak için zalimce davranmasını bekliyorum. Ama bunun bir anlamı yok. #libya #feb17”

(Libya-Andy Carvin, Twitter, 20.02.2011)

Ayrıca Tunus’ta *yeni toplumsal hareketlerin* başladığı ilk dönemlerde *protesto* gösterilerine karşı rejimin şiddete başvurması ayaklanmaların başarıya ulaşmakta olduğu algısını güçlendirmek ve bu yolla halkın katılımını artırmak amacıyla *sosyal medya* mesajlarında işlenmiştir. Şiddetin rejim tarafından çaresizce başvurulan bir yöntem olduğu düşüncesi paylaşımlarda vurgulanmıştır. Verilen *sosyal medya* mesajı bu durumun kanıtı olarak sunulmuştur:

“Protestocuların yerlerde toplu olarak tutuklanmasından sonra işkence raporları, polis evlere girmesi ve protestocuların kaçırılması gibi çeşitli olaylara tanıklık ediliyor, hükümet kontrolü kaybediyor ve protestoları durdurmak için mafya taktikleri kullanıyor.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 27.12.2010)

Mısır ve Libya’da ise *yeni toplumsal hareketlerin* sonucunda nasıl bir sonucun ortaya çıkacağı ve ödenen ağır bedelin karşısında ne gibi bir netice alınmasının beklendiğine dair mesajlara rastlanmaktadır. *Yeni toplumsal hareketler* sürerken

kitlesel katılımında bir zafiyetin yaşanmaması için gösterilerin diri tutulmaya çalışıldığı açıktır. Katılımcılar vazgeçmemeleri ve gösterilere katılmaya devam etmeleri konusunda *sosyal medya* paylaşımlarıyla sürekli bir biçimde yüreklendirilmiştir. Nihai hedefe varıncaya kadar *protestoların* artarak devam etmesi gerektiği ise *sosyal medya* mesajlarında dikkati çeken bir başka husustur. Rejimlerin göstericilere yönelik tehdit içerikli açıklamaları lanetlenmiş ve bu yaklaşımın yönetimlerin göstericilerden ne denli çekindiğinin bir dışavurumu olarak ele alınmıştır. Bu bulgularımızı destekleyen *sosyal medya* paylaşımlarından bazı örnekler şunlardır:

“Çok üzgünüm. Mısırlılar savaşmayı bırakmayın. Mübarek istifa edinceye kadar gösterilere devam! #jan25 #egypt”

(Mısır-Aya A.Khalil, Twitter, 29.01.2011)

“Mısır hareketi Kahire’de yarın düzenlenecek gösterilere 1 Milyon insanın katılımını bekliyor. Mısır Hükümeti yarın öğleden sonraya kadar bütün tren seferlerini durdurdu! Vazgeçme Ya Mısır!”

(Mısır-Bonno DB, Twitter, 31.01.2011)

“12 günün ardından protestolar halen devam ediyor ancak ne Cumhurbaşkanı Mübarek ne de protestocular pazarlığa yanaşiyor.”

(Mısır-Daniel Ward, Twitter, 06.02.2011)

“Mübarek halen devlet başkanı mı? Peki biz bu protestoları neden yapıyoruz ve insanlar ölüyor?”

(Mısır-Nejla Karatas, Twitter, 11.02.2011)

“Trabluslu Libyalılar: Bu akşam veda gösterileri var. #Libya #Qaddafi #feb17”

(Libya- Asma, Twitter, 21.02.2011)

“Lanet Olsun! Libya yönetimi protestolar durmazsa nehirlerden su yerine kan akacağını söyleyerek halkı tehdit etti!”

(Libya, Resistance, Twitter, 21.02.2011)

“Libya protestoları devam ediyor: Bu çılgın Kaddafi'den kurtulmak zorundayız yoksa hepimizi öldürecek.”

(Libya-Ruth Anderson, Twitter, 26.02.2011)

“Kaddafi'nin Libya'daki hakimiyeti protesto dalgalarının etkisiyle zayıflıyor.”

(Libya-EGYPT Fever, Twitter, 22.02.2011)

Şiddet

Tıpkı katliam içerikli paylaşımlarda olduğu gibi rejim tarafından uygulanan şiddetin vurgulandığı *sosyal medya* mesajlarında da araştırma konusu ülkelerde siyasal rejimlerin kendi halklarına uyguladıkları şiddet dolayısıyla meşruiyetlerini yitirdikleri, uluslararası kamuoyunun bu duruma müdahale etmesi gerekliliği ve *yeni toplumsal hareketlerin* yaşandığı ülkelerde insanlık suçu işlendiğine yönelik vurgular dikkati çekmektedir. Tunus, Mısır ve Libya'da *yeni toplumsal hareketler* şiddete yol açmış ve bu şiddet, *yeni toplumsal hareketlerin* haklılığını ve siyasal rejimlerin kendi halklarına yönelik tutumlarını kanıtlamak üzere *sosyal medya* aracılığıyla yoğun şekilde kullanılmıştır.

Şiddetin toplumun hiçbir kesimini ayırt etmeksizin ölçüsüzce uygulandığına ilişkin vurgulara paylaşımlarda sıklıkla rastlanmaktadır. Böylelikle *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* gerçekleştiği araştırma konusu ülkelerin vatandaşlarının tamamının risk altında olduğu ve bu riskin bertaraf edilebilmesi için harekete geçilmesi gerektiği anlatılmaya çalışılmaktadır. *Sosyal medya* paylaşımlarında rejimin şiddetine karşı göstericiler barış ve özgürlüklerin yanında konumlandırılmaktadır. İyiyle kötünün savaşında her bilinçli birey iyinin yanında olmalı ve tarafını bu yönde mutlaka seçmelidir.

Tunus'ta polis şiddeti aktivist de olsan avukat da olsan ayırım yapmıyor, hepsi aynı muameleyi görüyor!

(Free Tunisia – Facebook, 02.01. 2011)

“Tunus'ta şiddet tırmanıyor. Bin Ali hükümeti azletti!”

(Tunus-Ermiyas S. Mulu, Twitter, 14.01.2011)

“Tunus’ta şiddetin bir an önce sona ermesini ve sivil özgürlüklerin başlamasını umut ediyoruz. Birakın barış ve özgürlük kazansın!”

(Tunus-BuddhaPolitics, Twitter, 14.01.2011)

“Bin Ali yandaşları kavgaya devam ederken Tunus’ta şiddet: Tunus başkenti silahlı güçler arasında şiddetli çatışmalara tanık oluyor.”

(Tunus-Whadday!, Twitter, 16.01.2011)

“En az sayıda yaşam kaybı, barış ve Mısır halkına özgür bir gelecek için dua ediyorum.”

(Mısır-Laura Farley – Mars, Facebook, 29.01.2011)

Eğer barış içinde yaşamıyorsak sebebi birbirimize ait olduğumuzu unutmamızdır. Meryem Ana Mübarek, sen Mısır’a ait misin? ŞİDDETİ DURDUR!”

(Mısır-Joseph Pratana, Twitter, 04.02.2011)

“Herkes iyi geceler ve barış diliyorum. Libya’nın bombalanmasından nefret ediyorum ama görünen o ki Kaddafi’nin şiddeti daha fazlasını hak ediyor.”

(Libya- Karoli, Twitter, 20.03.2011)

Şiddet, siyasal rejimlerin emriyle, halkın içinden gelen kolluk görevlilerinden ziyade para karşılığı hükümetlere hizmet veren gayri meşru silahlı güçler tarafından uygulanmakta, görevi ülkeyi korumak olan yasal kuvvetler bu duruma karşı harekete geçmeye çağrılmaktadır. *Sosyal medya* kullanıcıları bu yöntemle siyasal rejim ile polis ve ordu arasındaki bağı şiddet gerekçesini kullanarak koparmaya çalışmaktadır. Tunus, Mısır ve Libya ülkelerindeki gelişmeler dikkate alındığında bu amaçlarına kısmen de olsa ulaştıkları söylenebilir. Örnekleri verilen *sosyal medya* paylaşımlarında bu yaklaşım açık bir şekilde görülmektedir. Verilen örneklerde de görülebileceği üzere kronolojik olarak daha sonra devreye giren Mısır ve Libya'daki *sosyal medya* kullanıcıları, rejim şiddetine yönelik kullandıkları dil, yöntem ve öne çıkan kavramlar açısından Tunus'taki *sosyal medya* paylaşımlarını model olarak almışlardır:

*“An itibariyle Tunus'ta yaşananlar çılgınlık. Barış ve değişim için dua ediyorum.
Bin Ali mutlaka gitmeli.”*

(Tunus-Riki Panganiban, Twitter, 14.01.2011)

Bu sabahki konuşmalar Bin Ali'nin polisi ve askeri arasında yaşanan şiddeti doğruluyor. Eskisinin aynısı yeni patronla mı tanışalım?”

(Tunus-Dr Maha, Twitter, 16.01.2011)

“Tunus'taki şiddette 100'den fazla ölü. Tunus halkı Bin Ali'nin müttefiklerini iktidarda kalmasına yardım ettikleri için protesto ediyor.”

(Tunus-Hazem Ismail, Twitter, 19.01.2011)

“Başkan Mübarek’in Mısır’da devam eden şiddetin sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini düşünüyorum.”

(Mısır-Haroon Riaz, Twitter, 02.02.2011)

“Mısır’daki şiddetin kaynağı Mübarek’tir. Şiddeti beslemek için paralı haydutları işe aldı. Barışçıl bir dönüşüm için umutlar giderek azalıyor.”

(Mısır-Vanessa, Twitter, 02.02.2011)

“Mısır çatışmaları Devlet Başkanı Mübarek tarafından başlatıldı ve desteklendi. İnsanlar kışkırtmak ve şiddete neden olmak için para aldıklarını kabul ediyorlar.”

(Mısır-Mustafa Elshani, Twitter, 03.02.2011)

“Mübarek’i desteklemek için gönderilen yazılı mesajların hükümet tarafından hazırlandığı görülüyor. Peki buradaki şiddeti kim organize ediyor?”

(Mısır-Leah Postma, Twitter, 03.02.2011)

“Lütfen şu anda Kaddafi Rejimi tarafından insanlığa karşı işlenen iğrenç suçları dikkate alın.”

(Libya-Ashoo, Twitter, 21.02.2011)

*“Kaddafi’nin oğlunun şiddete ilişkin raporları gülerek okuduğunu gösteren video:
<http://nyti.ms/hDHGvA> #libya #feb17”*

(Libya-UAEtheWinner, Twitter, 27.02.2011)

“Susan Rice, Kaddafi rejimi tarafından işlenen savaş ve insanlığa karşı suçları ifade ediyor.”

(Libya-Shadi Hamid, Twitter, 18.03.2011)

“BM Güvenlik Konseyi taslak raporu, Libya’daki şiddetin insanlığa karşı suç teşkil edebileceğini söylüyor.”

(Libya-Carl Senna, Twitter,25.02.2011)

Özgürlük

Tunus, Mısır ve Libya’daki *yeni toplumsal hareketler süresince yapılan sosyal medya* paylaşımlarında tespit edilen bir diğer tema özgürlüktür. Özgürlük *üç ülke sosyal medya* kullanıcılarının paylaşımlarında da ortak arzu ve hedef olarak ön plana çıkmaktadır. Özgürlük taleplerinin kökeninde tek adam yönetiminin sona ererek sosyal yaşamın özgürleşmesi ve ülkelerin demokratik ve çoğulcu yönetimlere kavuşması beklentisi göze çarpmaktadır.

“Irak’ta Saddam’ın devrilmesine benzer şekilde Tunuslular diktatörlerinin dev posterini indirdiler! Amerika onların özgürlük konusunu destekleyebilir mi?”

(Tunus-Free Tunisia, Twitter, 10.01.2011)

“Çok yaşa Tunus, Tunus’ta özgürlük, güle güle Bin Ali”

(Tunus-Abdulaziz Alhamad, Twitter, 14.01.2011)

“Tüm Dünya bizi izlerken “Özgürlük Kadını” seni çağırıyoruz.”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 01.02.2011)

*“Özgürlük içinde yaşayan bir insandan daha doğal başka hiçbir şey yoktur.
Mısırlıların aradığı ve yakında alacağı şey budur.”*

(Mısır-Freedom For Egypt, Facebook, 04.02.2011)

*“Libya bağımsızlık ve özgürlük istiyor. Kaddafi durdurulmalı diyorlar, bu bizim
ülkemiz elbette fedakârlık yapacağız.”*

(Libya-Freedom Fighter Mom, Twitter, 22.02.2011)

Sosyal medya hesaplarının isimlerinde ve sokak gösterilerine katılan protestocular tanımlanırken özgürlük kavramının çok sık kullanıldığı görülmektedir. Farklı içerikteki mesajların paylaşımında bile özgürlük temasına hashtag olarak genellikle yer verilmiş, yeni toplumsal hareketler birer özgürlük

mücadelesi olarak nitelendirilmiştir. Buna karşın Tunus, Mısır ve Libya ülkelerindeki *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan *sosyal medya* paylaşımlarında kullanılan özgürlük kavramının içinin tam olarak doldurulmadığı görülmektedir. Lider karşıtlığı temelinde kullanılan özgürlük kavramından rejim değişikliği dışında ne beklendiğine ilişkin detaylara rastlamak mümkün olmamıştır.

“Özgürlüğün kokusunu alıyorum. #sidibouzyd #tunisia #FREEDOM”

(Tunus-Rihab Ben Regba, Twitter, 12.01.2011)

“Mısırlılar tarih yazıyor. #Egypt #2011 #Revolution #Tahrir #Freedom”

(Mısır-Smokin Sourrrr, Twitter, 04.02.2011)

“Libya’da olanlar hayal gücünün ötesinde. Kaddafi Hitler’den bile kötü! Bu delilik. #Libya #Freedom”

(Libya-Karim Moharram, Twitter, 21.02.2011)

Bu özgürlük taleplerine ve yoğun gösteriler ile *sosyal medya* kampanyalarına iktidardaki *yönetimlerin duyarsız kalmaları sonucunda yeni toplumsal hareketlerin* yayılması için sağlam gerekçeler ve güçlü bir motivasyon ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı kesimlerin yaptıkları paylaşımlarda bu gerekçelerle iktidarın meşruiyetini sorguladıkları ve daha müreffeh ve özgür bir gelecek vaadiyle kitleleri harekete geçmeye teşvik ettikleri dikkati çekmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi özgürlükten söz ederken paylaşımlarda mevcut rejimlere son verilmesi dışında somut beklentilere yer verilmemiştir.

Mısır'da ise özgürlük temasıyla rejimin o dönemki lideri Kaddafi'nin cezalandırılması yönelik paylaşımların temel motivasyonunu Kaddafi'ye bağlı bulunan silahlı güçlerin tutum değişikliğini sağlamanın oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bilindiği üzere Tunus ve Mısır'da *yeni toplumsal hareketlerin* patlak vermesinden çok kısa bir süre sonra mevcut siyasal rejimler sona ererken Libya'da yaklaşık 7 ay süren bir çatışma sürecinin ardından rejimin o dönemki lideri Kaddafi yakalanarak halk tarafından linç edilmiştir. Bu süre zarfında Kaddafi güçlerinin dirençlerini kırma amacı taşıdığı düşünülen ve aşağıda örnekleri verilen *sosyal medya* paylaşımlarında da görülebileceği gibi özgürlüğün ancak Kaddafi yönetiminin sona ermesi olduğuna yönelik mesajlara rejimle yürütülen askeri mücadele süresince sıklıkla rastlanmaktadır.

"#libya Halk için özgürlük, Kaddafi şehir meydanında asılmalı!"

(Libya, Ahmed Elnably, Twitter, 22.02.2011)

"Libya'ya Özgürlük! Kaddafi kuduz bir köpek gibi yere indirilmeli."

(Libya-Samantha Ann, Twitter, 26.02.2011)

"Kaddafi destekleyenler bunun hesabını verecekler. Şimdi onu terk etme zamanı. #libya #freedom #tripoli"

(Libya-Dr.SCTrojan, Twitter, 03.03.2011)

“Hindistan diyor ki Libya’yı bombalamayı bırakın ve konuşun, Kaddafi özgürlükleri için savaşanları öldürmeye devam ederken mi?”

(Libya, Jaqi, Twitter, 21.03.2011)

“Libyalı özgürlük savaşçıları yaralı Kaddafi askerlerini kurtarıyor. #libya #feb17”

(Libya-Moez, Twitter, 17.06.2011)

Ayrıca araştırma konusu olan 3 ülkede de sadece kendileri için değil Ortadoğu coğrafyasında baskı altında yaşayan tüm Arap ülkeleri için özgürlük çağrılarında bulunduğu görülmektedir. Bu evrensel değerlerin aynı etnik kökenlere mensup tüm milletler için talep edilmesi *yeni toplumsal hareketlere* uluslararası bir nitelik kazandırmış böylelikle bu mücadelelerin uluslararası kamuoyunda daha büyük bir yankı uyandırması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra dış güçlerden beklenen desteğin sağlanabilmesi için *yeni toplumsal hareketlerin* yerel değil evrensel bir nitelik taşıdığına ve dolayısıyla uluslararası kuruluşlar tarafından insan hakları temelinde sahiplenilmesine yönelik bir çaba açık bir biçimde göze çarpmaktadır. Araştırma konusu ülkelerdeki kronolojik gelişim sırasına göre *yeni toplumsal hareketlerin* filizlendiği bir sonraki ülkeye atıfta bulunan ve o ülkeler için de özgürlük talep eden paylaşımlar *sosyal medya* platformlarında tespit edilmiştir.

“#Adalet #insanhakları ve #özgürlük tarafında yer alan herkese saygı duyuyorum. Benim kahramanlarımsınız. Bana ilham veriyorsunuz. #Tunisia #Palestine #cesaret”

(Tunus-GeekyArtistWoman, Twitter, 09.01.2011)

“Sizin için en iyisini diliyoruz. Mısır için özgürlük diliyoruz.”

(Tunus-Mohamed Bouazizi, Facebook, 26.01.2011)

“Biz Mısırlılar sizin izinizden geliyoruz kardeşlerim.”

(Mısır-Ramzy Ahmed, Facebook, 26.01.2011)

“Mısır sıra sende!”

(Tunus-Mohammed Bouazizi, Facebook, 28.01.2011)

“Sadece Mısır için değil, yozlaşma ve baskı altında yaşayan tüm Arap ülkelerine özgürlük!”

(Mısır- Freedom for Egypt, Natacha Frm Lmd, Facebook, 29.01.2011)

“Mısır, Tunus, Sudan, Ürdün – Hey Libya sıra sende – özgürlüğünüzü almak için neyi bekliyorsunuz. Kaddafi gitmeli.”

(Libya-Mark Nie Saak Nie, Twitter, 02.02.2011)

3.3. Tunus, Mısır ve Libya’da Yaşanan Yeni Toplumsal Hareketlerde Sosyal Medyanın Ağ Toplumu ve Kaynak Seferberliği Kuramları Çerçevesinde Üstlendiği Role İlişkin Bulgular: “İnanç, Destek ve Çağrı”

Üçüncü problem cümlesi çerçevesinde ise Tunus, Libya ve Mısır’da *sosyal medyanın*, Castells’in “*Ağ Toplumu*” ve McCarthy ve Zald’in “*Kaynak Seferberliği Kuramları*” çerçevesinde *Arap Baharı* kapsamındaki *yeni toplumsal hareketlerin* gelişiminde üstlendiği role ilişkin “*inanç, destek ve çağrı*” temalarına ulaşılmıştır.

25 Aralık 2010’da Tunus’ta gerçekleştirilen ve katılım açısından önemli bir çoğunluğa ulaşamayan ilk gösterilerin ardından *sosyal medyanın* daha yoğun şekilde devreye girmesiyle birlikte kitlesel eylemlerin çapı, boyutu ve etkisi giderek artmıştır. *Sosyal ağları* kullanarak *yeni toplumsal hareketlerin* ihtiyaç duyduğu kaynakları bir araya getirmeye çalışan kullanıcılar, mevcut rejimin sona ereceğine dair inancı diri tutmaya, protestolara destek sunabilecek kesimlere yönelik çağrılar yapmaya ve daha geniş kitlelerin *yeni toplumsal hareketler* içinde yer almasına ilişkin yoğun paylaşımlar yapmışlardır. Bu yoğun *sosyal medya* trafiği Tunus’ta 10 Ocak 2011’den, rejimin lideri Bin Ali’nin yönetimden çekileceğini açıkladığı ve ardından ülkeyi terk ettiği 15 Ocak 2011 tarihine, Mısır’da *yeni toplumsal hareketlerin* başladığı 25.01.2011’den 11.02.2011’de Hüsnü Mübarek’in yönetimden çekilerek yetkilerini askeri konseye devrettiği ve Libya’da ise Muammer Kaddafi’nin 15.02.2011’den Sirte’de yakalanarak halk tarafından linç edildiği 20.10.2011’e kadar sürmüştür.

Protestoları bastırabilmek için şiddet kullanmayı deneyen siyasi rejimlerin göstericilere yönelik saldırıları yine *sosyal medya* aracılığıyla ülkeler geneline anlık şekilde duyurulmuştur. Bu paylaşımlarla sivil halka uygulanan şiddetin rejimlerin meşruiyetini yitirmiş olmalarının kanıtı olarak sunulması *yeni toplumsal hareketlere* yeni gönüllüleri kazandırarak protestoların daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur. Halka uygulanan orantısız şiddet nedeniyle sivil halkı durdurma emri alan Tunus ordu komutanları bu emre itaat etmeyi reddetmiştir. Ülkenin farklı bölgelerinden gelen şiddet uygulandığına dair *sosyal medya* mesajlarının

kitlelerin yanı sıra devlet kademesinde görev yapan asker ve memurları da etkilediği görülmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerin ilk olarak ortaya çıktığı Tunus'ta, 15 Ocak 2011 tarihinde Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanan *yeni toplumsal hareketler* üzerinde *sosyal medyanın* rolünün katılımı arttıran ve *yeni toplumsal hareketlerin* sonuca ulaşmasını sağlayan nitelikte olduğu düşünülmektedir. Devlet ve toplum üzerinde büyük hâkimiyeti bulunan 23 yıllık bir iktidarın, 17 Aralık 2010 tarihinde seyyar satıcı Muhammed Bouazizi'nin kendini yakması başlangıç olarak kabul edildiği takdirde bir aydan daha kısa bir süre içinde devrilmiş olmasında yaşanan tüm gelişmeleri anlık şekilde büyük kitlelere duyurma olanağına sahip *sosyal medyanın* rolü göz ardı edilemez. Ayrıca *sosyal medyanın* araştırma konusu olan diğer ülkelere göre çok daha temkinli şekilde kullanıldığı Tunus olaylarında bile düzenlenen kitlesel gösterilerle rejimin yıkılması sonucunun alınmış olması, bu yeni iletişim aracının destekleyici bir unsur olarak *yeni toplumsal hareketler* öncesi ve sırasında devreye girdiği düşüncesini uyandırmaktadır. Tunus'ta başlayan *yeni toplumsal hareketler* sırasında *sosyal medyanın* aktif şekilde kullanılması araştırma konusu olan diğer iki ülke Mısır ve Libya için model teşkil etmiş ve özellikle Mısır'da rejimin lideri Mübarek, halkın *sosyal medyayı* kullanarak kısa süre içinde örgütlenip ayaklanmaların sembolü olan Tahrir Meydanı'nda milyonları bulan sayılarla bir araya gelmesi sonucunda çok kısa bir süre içinde yönetimden ayrılmak zorunda kalmıştır. Libya'da ise süreç, *yeni toplumsal hareketlerin* uluslararası askeri müdahale sonucunda halk destekli bir silahlı harekate evrilmesi ve ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklı sebeplerden dolayı daha uzun sürmüştür.

Bu bilgiler ışığında, araştırmanın problem cümleleri arasında yer aldığı üzere *yeni toplumsal hareketler* süresince Tunus'ta gerçekleştirilen *sosyal medya* paylaşımlarını Castells'in "Sosyal Ağ" ve "Kaynak Seferberliği" kuramları perspektifinde değerlendirmemiz gerekmektedir. Castells (2013) bir *toplumsal ağ* olarak *sosyal medyayı yeni toplumsal hareketler* açısından bir gözlem alanı şeklinde ele almaktadır. *Yeni toplumsal hareketlerin sosyal ağlar* üzerindeki

yansımalarını kronolojik olarak ele alan Castells (2013), elde ettiği verileri bu çalışmada olduğu gibi *toplumsal hareketler kuramı* çerçevesinde değerlendirmeyi tercih eder. Tunus'ta meydana gelen *yeni toplumsal hareketlerde* yeni yüzyılın *sosyal ağları* olarak ön planı çıkan *sosyal medya* platformlarındaki yansımalar dikkate alınarak incelendiğinde bu dijital sosyal mecraların *yeni toplumsal hareketlerin* meydana gelmesinde etkiye sahip olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Mevcut siyasal rejimlere yönelik eleştirilerin görece daha özgür olarak kabul edilen bu dijital platformlarda diğer kitle iletişim araçlarından çok daha yoğun ve sık şekilde yer alabilmesi araştırma konusu ülkelerdeki gösterilerin bireysel protestolardan kitlesel bir ayaklanmaya dönüşmesinde büyük rol oynamıştır.

Manuel Castells'in (2013) de belirttiği gibi global ve yerel şekilde birbiriyle bağlantılı ağlar içinde yaşamlarını sürdüren bireylerin kolektif bir harekete yol açabilecek tüm psikolojik ve sosyolojik etmenler içinde yaşanan bu ağlar sayesinde çok daha etkili bir hale gelebilmektedir. Tunus örneği bu olgunun belki de ilk ve en dikkat çekici örneklerinden birini teşkil etmektedir. Ulaşılan *mutlak güç, katliam, protesto, şiddet ve özgürlük* temalarına örnek olarak verilen *sosyal medya* paylaşımlarında da görülebileceği üzere toplumsal yaşamda bastırılmış kimlikleri yeniden harekete geçiren ve kısıtlı iletişim olanaklarının yarattığı suskunluğu bozan bu *sosyal ağlar* sanal dünyadan gerçek dünyaya bir geçiş kapısı aralamaktadır. *Ağ toplumunun toplumsal hareketlerini* yeni yüzyılın toplumlarını oluşturacak olaylar olarak ele alan Castells'in (2013) bu öngörüsünün, Tunus, Mısır ve Libya örneklerinde açık şekilde doğrulandığı değerlendirilmektedir.

John McCarthy ve Mayer Zald'ın (1977) öncüsü olduğu *kaynak seferberliği kuramına* göre ise *toplumsal hareketlerin* başarıya ulaşabilmesi için siyasal ve ekonomik kaynaklara sahip olması gerekmektedir. Edwards ve MacCarthy'nin (2004) sıralamasına göre örgütlenme stratejileri, *sosyal ağlar*, gönüllüler ve dayanışmaya *toplumsal hareketlerin* sahip olması gerektiği önemli kaynaklar arasında yer verilmektedir.

Edwards ve MacCarthy'nin (2004) sözünü ettiği bu kaynaklar, araştırmanın problem cümlelerinden biri olan *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketlerin* oluşumunda üstlendiği rol bağlamında *sosyal medya* paylaşımları üzerinden incelenmiştir. Araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketlerin* gelişiminde, *sosyal ağların* işleyiş şekli ve bu ağlar aracılığıyla ülkelerdeki kaynakların nasıl harekete geçirildiğini belirlemeye yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. Zira araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketlerin* ortak özellikleri her üç ülkede de *sosyal medyanın* yoğun şekilde kullanılması ve bir iletişim aygıtı olarak bu yeni medya türünün gösterilerin yaygınlaşmasında rolü olduğunun düşünülmesidir. Bu kapsamda *sosyal ağ* ve *kaynak seferberliği* kuramları ışığında araştırma konusu ülkelerdeki *sosyal medya* paylaşımlarını açıklayan temalar belirlenmeye çalışılmıştır. *Sosyal medya* paylaşımlarında hedeflenen amaca ulaşma yolunda kaynakların *sosyal ağların* desteğiyle hangi vurgular kullanılarak harekete geçirildiği üzerinde yoğunlaşmış ve bu çerçevede "*inanç, destek ve çağrı*" temalarına ulaşılmıştır.

İnanç

Toplumsal hareketlerin gelişimi için en önemli kaynaklardan bir tanesi bu hareketlerin içerisinde yer almaya istekli gönüllülerin bulunmasıdır. Bir sosyal girişimin ses getirebilmesi ve hedeflerine ulaşabilmesi için yeterli sayıda gönüllüye ve bu gönüllüler arasında sağlam bir iş birliği ve dayanışmaya ihtiyaç vardır. Araştırma konusu ülkelerde olduğu gibi güçlü siyasal rejimlere karşı girişilen *yeni toplumsal hareketlerde* bu gerekliliklerin önemi çok daha büyüktür. *Yeni toplumsal hareketleri* bastırmak ve talepleri susturmak için her türlü olanağa ve araca sahip olan rejim güçlerine karşı neticeye ulaşabilmek için protestoların geniş kitlelerce benimsenmesi ve ülke sathına yayılması gerekmektedir.

Gönüllülerin bir araya gelmesi aynı zamanda stratejilerin oluşmasını sağlayacak, böylelikle kitleler örgütlü bir biçimde hareket etmeye ve tasarladıkları stratejileri uygulamaya başlayacaklardır. Sürecin bu şekilde ilerleyebilmesi için ön koşul

gönüllü üretimi, gönüllülerin bir araya gelmesinin ön koşulu ise başarıya olan *inançtır*. *İnanç* sadece gönüllülerin bir araya gelmesini değil aynı zamanda bir araya gelen gönüllülerin bir arada kalmasını da sağlar. *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerde* olduğu gibi şiddetle bastırılmaya çalışılan olaylarda *inancın* güçlü tutulması hayati önem taşımaktadır. Şiddete maruz kalan kitlelerin *yeni toplumsal hareketlerde* yer almakta ısrar etmesi ancak güçlü bir *inanç* bağı sayesinde mümkün olabilir.

Araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketler* süresince yapılan paylaşımlar incelendiğinde, bu hareketlerin içerisinde yer alan veya yer almak üzere çağrıda bulunulan mesajlarda *inanç* vurgusunun çok belirgin şekilde yer aldığı görülmüştür. Bu paylaşımların bazılarında halk başarıya inanarak sokağa inmeye davet edilmekte, bazılarında ise *yeni toplumsal hareketler* süresince karşılaşılan güçlükler ve uğranılan şiddete karşı halkın psikolojik direnci güçlendirilmeye çalışılmaktadır.

“Dost Tunuslular, Fransa Hükümetine güvenmeyin, onlar suç ortağından başka bir şey değiller. Kaderiniz kendi ellerinizde.”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 11.01.2011)

“Bin Ali hükümetini sadece ordu durdurabilir ve hasta ailesinin ülkemizin kaynaklarını çalmasına durdurabilir. İnancımızı koruyalım ve ordunun bunu yapması için dua edelim!”

(Tunisia-Facebook, Haithem Hseini, 12.01.2011)

“Dünya size kahramanlar olarak bakıyor. Sende aramıza katıl. Sakın vazgeçme!”

(Tunus-Tunisia Freedom, Twitter, 13.01.2011)

“Tunuslu protestoculara koca bir selam olsun. Eğer lideriniz kötüyse, sokağa inin, özgürlüğünüz için savaşın. Sizin için dua ediyorum.”

(Tunus-Rafey, Twitter, 14.01.2011)

“Ben de her biriniz gibi bu zorlu özgürlük mücadelesinde, yerinde ve memleketin her köşesinde bulunan arkadaşlarımın aktardığı bilgileri yayarak elimden geldiğince yer aldım. Yurттаşlarımın acılarını düşünerek bilgisayarımın arkasında ağlayarak geçirdiğim bu 15 günü asla unutmayacağım. Çocuklarımıza özgür ve gururlu bir ülke bırakacağız. Başımız dik duracağız. Hepinize teşekkür ederim.”

(Tunus-Mohammed Bouazizi, Twitter, 15.01.2011)

“Daha iyi bir yaşam, daha iyi bir gelecek için.”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 29.01.2011)

“Artık onlardan çok daha büyüğüz. Şimdi harekete geçme zamanı!”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 29.01.2011)

“Yapabilirsin Mısır!”

(Mısır-Beshir Hermann, Facebook, 30.01.2011)

“İnşallah tüm Mısırlılar özgürlüğe kavuşacak ve Mısır daha iyi bir ülkeye dönüşecek. Mısır’ı sev ve onun için en iyisini iste. Sadece Mübarek’ten sonra kime oy vereceğine dikkat et.”

(Mısır- Freedom for Egypt, Facebook, 31.01.2011)

“Birlik ol, Birlikte Dua Et, Birleş ve Güçlü Dur.”

(Mısır-Freedom for Egypt, Facebook, 03.02.2011)

“Mısır bu bunalımdan çıkacak ve talep ettiği özgürlüğü kazanacak.”

(Mısır-Freedom For Egypt, Facebook, 04.02.2011)

*“Yapabileceğinize inanıyorsanız yaparsınız. Zafer için inanç gereklidir. #Egypt
#Libya #syria #Tunisia”*

(Mısır, Tunus, Libya-3mr Elrefa3i, Twitter, 16.02.2011)

“Libya devrim seni bekliyor. Güçlü bir şekilde, inandığın değerler için savaş!”

(Libya-Kat Khan, Twitter, 23.02.2011)

“Bingazi’deki savaşta Kaddafi yalanları devrede. Onun yalanlarına inanmayın, Libyalı özgürlük savaşçılarında ondan çok daha fazlası var.”

(Libya-Parvez Sharma, Twitter, 16.03.2011)

“Kaddafi taraftarları! Sizler bu savaştan sağ kurtulabileceğinize inandığınız an kaybettiniz. Allah özgürlük savaşçılarıyla beraberdir.”

(Libya-AMSR12, Twitter, 23.04.2011)

Destek

Edwards ve MacCarthy’nin (2004) *toplumsal hareketlerin* kaynakları sıralamasında dayanışma önemli bir yer tutar. *Toplumsal hareketler* dinamik süreçlerdir ve her aşamasında farklı ihtiyaçlar ortaya çıkabilir. Bu ihtiyaçların gönüllülerin katkılarıyla giderilmesi *toplumsal hareketlerin* neticeye ulaşabilmesi adına büyük önem taşır. Dayanışmanın oluşabilmesi ve *toplumsal hareketlerin* gereksinim duyduğu kaynakların sağlanabilmesi için bir iletişim aygıtı gereklidir. *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* zincirinde Castells’in de (2012) vurguladığı “*Ağ Toplumu Kuramı*” çerçevesinde *sosyal medya* bir iletişim aracı olarak ön plana çıkmaktadır. *Sosyal medya* üzerinden yapılan paylaşımlarla dayanışmayı tesis etmeye çalışan *sosyal medya* kullanıcıları *destek* taleplerini paylaşmak suretiyle *yeni toplumsal hareketler* için elzem olan kaynakları bir araya getirme çabası içinde olmuşlardır.

Bu paylaşımların bir bölümünde toplumsal tepkinin güçlü bir şekilde uluslararası kamuoyuna yansiyabilmesi için verilen mesajlara rastlanılmaktadır. Özellikle Tunus’taki *yeni toplumsal hareketlerin* başlangıç döneminde sivil protestolara katkı sunma amacına taşıyan paylaşımlar göze çarpmaktadır.

“Bugün protestolar Tunus’taki İşçi Birliği’nin önünde. Tutuklu blogger ve aktivistlerin serbest bırakılması için imza verin.”

(Tunus-Free Tunisia, Facebook, 09.01.2011)

“Bin Ali’nin internet polisi Wikipedia sayfasındaki değişiklikleri geri almaya devam ediyor. Tüm gönüllülere çağrımızdır. Lütfen güncellemeye devam edin.”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 11.01.2011)

İlerleyen dönemlerde araştırma konusu ülkelerdeki sosyal medya paylaşımlarında daha operasyonel ve işlevsel destek arayışları ön plana çıkmaktadır. Bu paylaşımlarda insani ve tıbbi yardım talepleri sosyal medya aracılığıyla bildirilmeye çalışılmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin artık açık bir rejim şiddetiyle yanıtladığı ve sokaklarda kanlı çatışmaların yaşandığı bu dönemde yapılan paylaşımların, bir yandan ihtiyacı hissedilen kaynaklara erişme amacını taşıırken diğer yandan siyasal rejimlerin kendi halklarına uyguladıkları şiddeti görünür kılarak yeni toplumsal hareketlerin sürdürülebilirliğine katkı sunmayı amaçladığı değerlendirilmektedir.

“Kan bağışı gerekiyor. Lütfen en yakın merkezle temasa geçin.”

(Tunus-Tunisian Resistance, Twitter, 11.01.2011)

“Lütfen gelin ve söylediğimiz gibi ölen masum Tunuslular için desteğinizi gösterin!”

(Tunus-Bejaouizied, Twitter, 13.01.2011)

“Tunus için insani dayanışma. Acele karavanlar gerekiyor. Bu güzel devrim için katkının bir yolu. Şimdi düşünme zamanı!”

(Tunus- Abderrahim Benhalima, Facebook, 22.01.2011)

“Tahrir Meydanı’ndan doktora ihtiyaç var. Protestoculara destek verin.”

(Mısır-Alshaheed, Twitter, 25.01.2011)

“İnsanların meyve suyuna ve atıştırmalıklara ihtiyacı var. Vardiyalı kliniklerde hizmetler çöküyor. Eğer yakınsanız lütfen yardım edin. #egypt #jan25 #Tahrir”

(Mısır-Iman Mosaad, Twitter, 02.02.2011)

“Libya halkının tıbbi yardıma ihtiyacı var. Lütfen bağışlarınızı güvenilir yardım kuruluşlarına yapın. Devrimin bir parçası olun.”

(Libya-Sufi Warrior, Twitter, 28.02.2011)

Bu işlevsel destek içerikli sosyal medya mesajlarıyla eş anlı olarak uluslararası kamuoyunu hareketlendirmeye ve yeni toplumsal hareketleri desteklemelerine yönelik paylaşımlar da yapılmıştır. Sosyal medya paylaşımlarında farklı uluslar gösterilere destek vermeye davet edildiği gibi yabancı ülkelerde yaşadığı değerlendirilen kullanıcılardan araştırma konusu ülkelerdeki yeni toplumsal hareketleri desteklediklerine dair mesajlarına da rastlamak mümkün olmuştur.

“Kardeş İngiliz kuruluşumuzdan demokratik bir ülke için Tunus halkının özgürlük ve insan hakları mücadelesinde yanında olmasını bekliyoruz”

(Free Tunisia – Facebook, 14.01.2011)

“Arap Amerikalılar Tunus Devrimini destekleyin. Tüm Arap tiranları alaşağı edelim!”

(Tunus-ShiaYouthAssociation, Twitter, 16.01.2011)

“Bizi twitterı takip kullanarak takip ettiler ve tutukladılar. Birçoğumuz tutuklandı. Lütfen yardım edin!” #tahrir #cairo #jan25 #Egypt”

(Mısır-Camel Boromal, Twitter, 06.02.2011)

“Birleşmiş Milletler ve NATO özgürlük savaşçılarını gerçekten desteklemiyor. Allah özgürlük savaşçılarının yanındadır. Özgür Libya'nın yardım ve desteğe ihtiyacı var. #benghazi”

(Libya-No Name, Twitter, 10.04.2011)

“Fas'tan Libya'daki kahramanlara! Tüm desteğimiz sizinledir. Ülkeniz çok yakında özgür olacak. Dünya bundan çok şey öğrenmeli.”

(Libya-Raimundo Gregoire, Twitter, 21.08.2011)

Çağrı

Çağrı teması kapsamında destek temasından farklı olarak örgütlenme stratejilerini kurgulama amacıyla destek sağlama arayışını içeren *sosyal medya* mesajları ele alınmıştır. İlgili *sosyal medya* paylaşımlarında gönüllülerin protestoların yoğunlaştığı bölgelere sevk edildiği ve bir organizasyon stratejisinin bu yönlendirmeler çerçevesinde kurgulandığı göze çarpmaktadır. Zira *kaynak seferberliği* kuramına göre eylemi mümkün kılmak için var olan kaynaklar kontrol altında tutulmalı ve amaca yönelik şekilde harekete geçirilmelidir (McCarthy, Zald,1977, s.1220).

Herhangi bir *toplumsal hareketin* etkin bileşenlerinden biri olabilmek için bu harekete kaynak sağlamak gerekmektedir (McCarthy, Zald,1977, s.1221). Verilen örnek paylaşımlarda da görüldüğü üzere, ayaklanmalar boyunca *sosyal medya* platformlarında yer alan bireyler, *yeni toplumsal hareketlerin* bir parçası olmak üzere kaynak sağlamada oldukça aktif şekilde hareket etmiştir. *Yeni toplumsal hareketlerin* geliştiği dinamik süreçlerde içinde bulunulan aşamanın gerektirdiği kaynağın hangi alana ve ne şekilde sevk edileceğini belirleyen *çağrılar* ön plana çıkmaktadır. Kaynağı sağlamak kadar bu adımı doğru zamanda doğru bölgeye atmanın taşıdığı önem de göz ardı edilmemelidir. *Sosyal medya* kullanıcıların araştırma konusu ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketler* süresince *çağrılarını* belirli bir strateji ve zamanlamayla gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Özellikle Mısır ve Libya'daki *sosyal medya* kullanımı, Tunus'taki *yeni toplumsal hareketlerden* elde edilen verilerden beslenmiş ve bu deneyimin ışığında daha örgütlü bir görüntü vermiştir.

“Özgür Tunus olarak Tunus Hükümetine çağrı yapıyor ve tüm protestocuları serbest bırakmaya ve insan haklarına saygıya davet ediyoruz”

(Free Tunisia – Facebook, 24.12.2010)

“Yön şehir merkezine, Bar Trabelseya ! #sidibouid”

(Free Tunisia / @fakhriessedik – Twitter, 13.01.2011)

*“Tunus’taki İngiliz turistler, acınası olmayı bırakın ve gösterilere katılın.
20.Yüzyılın 1.Arap Devrimine tanıklık ettiğiniz için ayrıcalıklısınız.”*

(Tunus-Asa Winstanley, Twitter, 16.01.2011)

*“Mısır’daki sessiz çoğunluk ayağa kalkın ve onurunuzu koruyun. Eğer dışarı
çıkamazsanız kardeşleriniz Tahrir Meydanı’nda öldürülecek. #Jan25”*

(Mısır-Amro Khalifa, Twitter, 03.02.2011)

*“Söylentilere göre Mısır rejimi protestoculara saldıracak. Ben katılamıyorum,
eğer siz gidebiliyorsanız lütfen Tahrir’e gidin. Mısır’ın yanında durun. #Egypt
#Jan25”*

(Mısır-Kamel Mostafa Kamel, Twitter, 10.02.2011)

“Mısırlı işçileri devrime katılmaya davet edildi. #egypt #tahrir #feb11 #jan25#”

(Mısır-Tawfiq Ahmed, Twitter, 13.02.2011)

“Mısır aşkına Çarşamba ve perşembe günü yapacağımız etkinlikte bize katılın. Gelirin bir kısmı devrim şehitlerine bağışlanacaktır.”

(Mısır-Fairmont Nile City, Twitter, 01.03.2011)

“Abdullah Fattah Younis: Sivillerin bombalanması beni derinden yaraladı. Bu devrime katılmak için esas neden budur!”

(Libya-SultanAlQassemi, Twitter, 22.02.2011)

“#libya İçişleri Bakanı devrime katıldı ve orduyu da katılmaya davet etti! Bu Kaddafi'nin sonudur.”

(Libya-Ali Habibi, Twitter, 22.02.2011)

“Libya askerleri, devrime katılın. Silahlarınızı Kaddafi'ye doğrultun.”

(Libya-Rania Berro, Twitter, 22.02.2011)

“Şubat 17 Bingazi'de büyük bir iş çıkarıyor. Devrime katılın! #libya”

(Libya-Hakon A.Myhra, Twitter, 02.03.2011)

Belirlenen temalar ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bir kitle iletişim aracı olarak internet ve *sosyal medya*, *Arap Baharının* üç ülkesi Tunus, Mısır ve Libya'da toplumsal rahatsızlıkların, siyasi ve sosyal taleplerin, *yeni toplumsal hareketlerin* örgütlenme ve kaynak sağlama stratejilerinin kitlelere ve kamuoyuna yansıtıldığı bir araç olarak kullanılmıştır. Ayrıca *sosyal medya*, zaman ve mekândan bağımsız bir bilgi kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır.

Küresel değerlerin, modern topluma ait olgu ve durumların, gelişmişlik farkları söz konusu olmaksızın, MENA toplumları tarafından benimsenmesini ve operasyonel hale gelmesini sağlamıştır. *Sosyal medya* üzerinden iletişim kuran sosyal ağlara üye bireyler, iktidar veya liderlik hedefinden uzak, kökten bir dönüşüme imza atmak amacıyla *yeni toplumsal hareketlerin* içerisinde gönüllü olarak yer almışlardır. Kitlelerin harekete geçirilmesi, gönüllülerin temini ve gönüllü olarak kalmalarının sağlanması, *yeni toplumsal hareketlerin* gelişimi ile nihayete erişmesi için gerekli olan maddi ve manevi kaynakların temini amacıyla *sosyal medyanın* etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. *Sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler* kapsamındaki kullanım pratiğinin nasıl bir gelişim gösterdiği, toplumların sosyoekonomik ve sosyopolitik yapıları doğrultusunda *sosyal medya* paylaşımlarında hangi değişimlerin gözlemlendiği ve *kaynak seferberliği kuramı* çerçevesinde *sosyal ağların* araştırma konusu ülkelerdeki çalışma yöntemi araştırmanın bulguları ışığında sonuç bölümünde yorumlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Sosyal medya yansımaları çerçevesinde Tunus'ta 2010 yılı sonunda patlak vererek 2011 yılının ilk aylarında yönetim değişikliğiyle sonuçlanan ayaklanmaların en önemli motivasyon kaynaklarından birinin ülkedeki iş ve sosyal refah arayışları olduğu görülmektedir. Tunus'u araştırma konusu olan ülkelerden *sosyal medya* paylaşımları bağlamında ayıran özelliği *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* ilk ortaya çıktığı ülke olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı *yeni toplumsal hareketler* öncesindeki yönetime ve yaşam koşullarına ilişkin muhalif nitelikteki paylaşımların Tunus'ta araştırma konusu diğer ülkelere göre çok daha az sayıda olması göze çarpmaktadır. Bu durumun temel nedeninin *yeni toplumsal hareketlerin* başarıya ulaşabileceğine dair bir modelin henüz ortada olmayışı olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın bulgular bölümünde de değinildiği gibi Tunus'taki protesto bilgisini yaymayı amaçlayan ilk dönem paylaşımları süreç içerisinde yerini, *yeni toplumsal hareketleri* koordine ve organize eden, belirli bir stratejiye dayalı, *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketlere* kaynak oluşturma fonksiyonunu üstlenerek ilk kullanımının deneyimlendiği yeni model paylaşımlara bırakmıştır. Mısır'da ise Tunus'a göre *yeni toplumsal hareketler* daha kısa bir süre içerisinde sonuca ulaşmıştır. *Sosyal medya* kullanım pratiğinin yerleşmesi ve sonuçlarının daha önce deneyimlenmiş olmasının bu süreci hızlandırdığı düşünülmektedir.

Araştırma konusu ülkelerdeki farklı *sosyal medya* platformlarında, mevcut yönetimin sorumlu tutulduğu ekonomik dar boğaz, yolsuzluklar ve adaletsiz uygulamaları içeren paylaşımlara sıklıkla rastlanılmaktadır. Özellikle genç kesimlerin aldıkları üst düzey eğitime rağmen iş hayatının içinde kendilerine yer bulamamış olmaları dikkat çekici bir toplumsal rahatsızlık olarak ön plana çıkmaktadır. Araştırmanın problem cümleleri arasında da yer verildiği gibi *sosyal medyada* yapılan paylaşımlar toplumların sosyoekonomik ve kültürel yapıları çerçevesinde şekillenmekte ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. *İşsizlik* teması Tunus ve Mısır'da ön plana çıkarken Libya'da diğer iki ülke kadar yoğun şekilde işlenmemiştir. Tunus'ta kendini yakarak yaşamına son veren

Muhammed Bouazizi adındaki seyyar satıcının ismi *sosyal medya* mesajlarında etiket olarak sembolleştirilmiş, diğer iki ülkedeki *yeni toplumsal hareketlerin* başlangıcında da benzer hikayeler olmasına karşın *sosyal medya* paylaşımlarında Tunus'taki kadar yer bulmamıştır. *Yolsuzluk ve yozlaşma* temasına Tunus ve Mısır'daki *sosyal medya* paylaşımlarının birçoğunda erişmek mümkün olurken Libya ile ilgili yansılarda nadiren kullanıldığı tespit edilmiştir. Zira araştırma konusu ülkelerdeki en önemli ortak özelliklerden biri uzun süreli ve otoriter rejimler tarafından yönetilmeleri olmasına rağmen ülkelerdeki öncelikli şikâyet ve talepler ile *yeni toplumsal hareketlerin* içinde yer alan bireylerin kültürel yapıları farklılıklar göstermekte, bu durum ise *sosyal medya* mesajlarına yansımaktadır.

Her üç ülkenin *sosyal medya* paylaşımları üzerinden sosyoekonomik özellikleri ve toplumsal yapıları bağlamında ulaşılan *işsizlik, adalet, yolsuzluk – yozlaşma ve insan hakları* temaları altındaki mesaj örneklerinde, ülkelere göre birisi diğerinden daha ağır basabilmekle birlikte, ortak rahatsızlıkların ilk kez bu kadar görünür şekilde ifade edilebilmesinden kaynaklandığı düşünülen bir yoğunluğa rastlanmaktadır. Her üç ülkede de fırsat eşitliği ve adalet arayışı ön plana çıkmaktadır. Demokrasi ile yönetilmeyen üç ülkenin lideri de toplumsal eşitsizliğin ve *yozaşmanın* ana sebebi olarak gösterilmektedir. *Yozlaşma ve adalet* kavramlarına araştırma konusu ülkelerde farklı anlamlar da yüklenebildiği göze çarpmaktadır. Tunus'ta adaletten kast edilen şey ile Mısır ve Libya'da yüklenen anlamlar birbirlerinden farklıdır. Bazen bu kavramların somut anlamlar yüklenmeden toplumsal rahatsızlık için bir çatı kavram niteliğinde kullanıldığı da söylenebilir. Tunus'ta *işsizlik*, haksız zenginleşen bir azınlığın topluma tahakkümü ve özellikle genç nüfusun ağır şekilde duyduğu yoksunluk hissi siyasal *yozaşmanın* bir sonucu olarak *sosyal medya* mesajlarına yansırken, Mısır'da demokrasi ve ekonomik refah arayışı daha yoğun şekilde işlenmekte, varılan nokta *yozaşmanın* sonucu olarak nitelendirilmektedir. Libya'da ise sosyoekonomik durum diğer iki ülkeye göre oldukça farklıdır. Öncelikle şu söylenmelidir ki Kaddafi dönemi Libya'sında büyük bir ekonomik refah söz konusudur. Yani Libya'da sorun ekonomik olmaktan öte siyasiidir. *Arap Baharı* boyunca Libya merkezli *sosyal medya* platformlarında yapılan paylaşımlar

incelendiğinde bu durumun mesajlara açık bir şekilde yansıdığını gözlemlemek mümkün olmuştur. Rejimin otoriter yapısı diğer ülkelerde daha önce meydana gelen *yeni toplumsal hareketlerin* de etkisiyle sorgulanmış ve somut beklentilerden daha çok askeri müdahale desteğiyle mevcut siyasal rejimin sonlandırılması talebi başat hale gelmiştir. Diğer *yeni toplumsal hareketlerde* kullanılan talep ve kavramlar ise Libya'da rejim değişikliği beklentisinin dışı vurumu şeklinde tam olarak tanımlanmamış ve somutlaştırılmamış mesajlarda kendine yer bulmuştur.

Mısır'da protestocuların *yeni toplumsal hareketler* süresince yaptıkları *sosyal medya* paylaşımlarıyla sadece *yeni toplumsal hareketler* için gerekli olan iletişim ve kaynağı sağlamanın dışında aynı zamanda göstericiler için bir kimlik inşa etme çabasında olduklarını da gözlemlemek mümkündür. Siyasal rejimin uyguladığı orantısız karşıt göstericilerin entelektüel, medeni, barış yanlısı ancak özgürlük arayışlarından taviz vermeyen bir kitle olduklarına ilişkin üslup ve mesajlara *sosyal medya* paylaşımlarında sıklıkla rastlanmıştır. Bu üslubun daha sonra diğer ülkelerde meydana gelen *Arap Baharı* olayları ile bu olaylardan bir süre sonra Türkiye ve İran'da yaşanan *yeni toplumsal hareketlerde* de benimsendiği görülmektedir. *Yeni toplumsal hareketlerin* gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyunda sempati toplaması ve özgürlük arayışlarının meşrulaştırılmasını sağlayan bu üslup *sosyal medyanın* kurumsallaşmış kullanım tekniklerinden biri haline gelmiştir.

Yeni toplumsal hareketlerin temelinde yatan ana güdü, aynı zamanda araştırmanın temalarından biri olan özgürlüktür. Demokratik bir siyasal rejimde yaşamayan, yaşamı boyunca biat kültürünün tesiri altında kalmış ve kendilerini gerçekleştirememiş toplumlar için *yeni toplumsal hareketler* bir özne olarak ortaya çıkmak adına önemli bir fırsattır. Castells'in de (2012) *sosyal ağ* kuramında belirttiği gibi, bireylerin özerkliklerinin onaylandığı ve kendi yaşamlarının öznesi olma fırsatının yaratıldığı *yeni toplumsal hareketlerin* otoriter rejim yurttaşları açısından bir çekiciliği söz konusudur. Bu çekiciliğin aksiyona dönüşebilmesi için aynı ya da benzer sosyal statülere sahip bireylerin özgürleşme arzusuyla bir araya gelebildiği toplumsal mecraların varlığı büyük önem taşımaktadır.

Castells'in (2012) *sosyal ağları* tam da bu noktada devreye girmektedir. Bireyler kendilerine özgü gerekçeler ve hissetmiş oldukları toplumsal rahatsızlıklar nedeniyle önce kendi ağlarını kurmakta ardından internet aracılığıyla diğer ağlara dahil olarak karşılıklı deneyim aktarımında bulunmaktadır.

Arap Baharı olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* süresince internet erişiminin siyasal rejimler tarafından engellenmeye çalışıldığına araştırmamızın bulgular bölümünde kanıtlarıyla yer verilmiştir. Bu durum *sosyal medya* paylaşımlarına insan haklarına aykırı bir uygulama olarak yansımış ve kamuoyu tarafından bu şekilde algılanmıştır. *Sosyal medya* ve internet kullanımının bir insan hakkı olarak ortaya çıkması *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketlerin* doğurduğu yeni bir sonuçtur. Gerek *Arap Baharı* olayları sırasında gerekse sonrasında meydana gelen *yeni toplumsal hareketlerde* siyasal yönetimlerin internet kullanımını kısıtlayıcı müdahaleleri insan haklarına açık bir saldırı olarak nitelendirilmekte, bu kısıtlamalar *yeni toplumsal hareketler* sırasındaki öfkeyi ve bütünleşmeyi artırıcı bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Toplumsal hareketlerde aşılması gerekli olan belki de en önemli eşik eylemliliğe geçiş eşiğidir. Süregelen öğretilere tamamen aykırı bir biçimde egemen otoriteye karşı harekete geçebilmek için Castells'in (2012) de ifade ettiği gibi isteğe ve *toplumsal harekete* bağlanan sağlam bir umuda ihtiyaç vardır. İstek ve umudun varlığı *toplumsal hareketin* ortaya çıkışını kolaylaştıracaktır. Bir toplumsal grubu harekete geçmeye ikna etmek *toplumsal hareketlerin* en önemli kaynağını oluşturabilmek için gerekli olan temel unsurdur. Protesto etmek üzere harekete geçmeye istekli bir grup oluşturulamadığı takdirde *toplumsal hareketin* bir sonraki aşamaya geçerek kitlesel hale gelmesi mümkün olmayacaktır. Bu aynı zamanda bir zamanlama problemidir. Moore'un (1995) da ifade ettiği gibi kaynak sağlamak hareketin olgunlaşmasının ve sonuç üretmesinin gecikmesiyle birlikte daha da zorlaşmaktadır. Araştırmamızın bulgular bölümünde de değinildiği üzere, görevdeki siyasal rejimler olayların büyümesini ve kitlesel hale gelmesini önleyebilmek için şiddete başvurmuşlardır. Burada amaç harekete geçmek üzere örgütlenmeye çalışılan grupların korku yoluyla sindirilmesidir. Burada pozitif duyguların yanı sıra *toplumsal hareketlerin* önünde önemli bir engel teşkil eden

korkudan da söz etmek gerekir. Zira araştırmamızın bulgular bölümünde de görülebileceği üzere *sosyal medyanın* itici gücüyle harekete geçirilmeye çalışılan kitleler rejimlerin şiddet içeren uygulamalarıyla karşı karşıya kalmış ve korku yoluyla ayaklanmalar sindirilmeye çalışılmıştır. Korkunun üstesinden gelmenin yolu da yerine öfkeyi koymaktır. Öfkenin örneklendirilen *sosyal medya* paylaşımlarında başat bir duygu olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Siyasal rejimlerin halk ayaklanmaları karşısında güç ve mevzi kazanmaya başladığı dönemlerde öfke mesajlar yoluyla körüklenmeye çalışılmıştır.

Castells'e (2012) göre, *sosyal ağlarda* oluşan hareketlerin ortaya çıkışı için bir öfke patlamasına gereksinim duyulur. Öncesinde planlanmamış *sosyal ağ* çıkışlı *yeni toplumsal hareketler* bir çağrıyla başlar ve bu çağrının dışa vurumundaki özellikler yaratacağı etki bakımından büyük önem taşır (Castells, 2012, s. 193-194, akt. Sucu, 2016, s.115). *Sosyal medya* korkunun aşılacak bir öfke patlamasına dönüşmesinde büyük rol oynamıştır. Tespit edilen temalar altında verilen mesajlar toplumsal rahatsızlıklara işaret ederek toplumun bu konulardaki farkındalığının yükselmesine yardımcı olmuştur. Toplumsal rahatsızlıklara ilişkin farkındalıklar siyasal rejimler tarafından kendi yurttaşlarına uygulanan şiddete duyulan öfkeyle birleştiğinde ortaya çıkan tepki, *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketlerin* araştırma konusu ülkeler Tunus, Mısır ve Libya'da rejim değişiklikleriyle sonuçlanmasına katkıda bulunmuştur.

Araştırma konusu ülkelerde meydana gelen *yeni toplumsal hareketlerde* de dramatik şekilde sunulmuş görüntülerin eşliğinde yapılan çağrılar söz konusudur. Kendini yakarak intihar eden veya tutuklanan kişilerin görüntüleri ve haklarındaki dramatik bilgiler *yeni toplumsal hareketlerin* fitilini ateşleyen unsurlar olarak *sosyal medyada* yoğun şekilde yer almıştır. Sembolleştirilen kişilerin isimleri paylaşımlarda hashtag şeklinde kullanılarak *yeni toplumsal hareketlerle* ilgili tüm bilgi akışı etiketler üzerinden sağlanmıştır. Dolayısıyla sürecin hangi aşamasında olursa olsun *yeni toplumsal hareketlerin* katılımcıları mesajları kaçırmadan olan biten hakkında eksiksiz bir şekilde bilgilendirilmeye çalışılmıştır. *Yeni toplumsal hareketler* süresince gönüllülerin aktif katılımının zafiyete uğramadan devamı için iletişimin denetimden mümkün olduğunca uzak ve özerk bir şekilde sürekliliği

şarttır ve bu koşul *sosyal medya* sayesinde *Arap Baharı* olarak nitelendirilen *yeni toplumsal hareketler* süresince son derece etkin bir şekilde sağlanmıştır.

Ayrıca, Tunus, Mısır ve Libya'daki yeni *toplumsal hareketler* süresince yapılan *sosyal medya* paylaşımlarında toplumun hassasiyet taşıdığı kesimlere yönelik olarak uygulanan rejim şiddetinin başlayan *yeni toplumsal hareketleri* kitlesel bir hale getirebilmek amacıyla sıklıkla görünür kılınmaya çalışıldığına tanık olunmaktadır. Sanatçılar, aktivistler, avukatlar gibi statüsü gereği şiddetle bağdaştırılamayan figürlerin maruz kaldıkları kaba kuvvet *sosyal medya* paylaşımlarında yoğun şekilde işlenmiş, *yeni toplumsal hareketlerin* sembolü haline gelen ilk göstericilerin yanı sıra bu profiller de ayaklanmaların devamında destekleyici unsurlar olarak kullanılmıştır. Benzer bir pratiğe *Arap Baharı* sonrasında meydana gelen *yeni toplumsal hareketlerde* de rastlamak mümkündür.

İletişimde dijital dönüşümün en önemli sonuçları, bireyin artık medyanın üreticisi konumuna yükselmesi, anında iletişim sayesinde zaman ve mekâna dayalı olmaksızın asenkron ve çift yönlü bir aktarımın mümkün hale gelmesi ve iletişimin süreklilik kontrolünün alıcının elinde olmasıdır. Alıcılar bu iletişimi ne kadar sürekli hale getirir ve aktif olursa içinde buldukları *dijital sosyal ağlar* o kadar büyüyecektir. Ağlar içindeki etkileşim *yeni toplumsal hareketler* içerisinde yer almaya ilişkin kaygıyı ortadan kaldırmaktadır. Castells'in (2012) belirttiği bu durum tamamı uzun süreli ve otoriter siyasal rejimler tarafından yönetilen *Arap Baharı* ülkeleri için önemli bir noktaya işaret etmektedir. Zira *yeni toplumsal hareketlerin* önündeki en önemli engellerden bir tanesi bu kaygı eşliğinin aşılmasıdır.

Sosyal medya özerk, eşzamanlı ve mekândan bağımsız yapısıyla *Arap Baharı* ülkelerindeki *yeni toplumsal hareketlerin* gelişimini hızlandırmıştır. *Arap Baharı* ülkelerinde yaşananların taşıdığı ortak yönleri küreselleşme çerçevesinde yaptığı *ulus ötesi toplumsal hareketler* kavramıyla olaylardan yaklaşık 10 yıl önce ortaya koyan Smith (2002), çalışmasında *sosyal medyayı* kast etmiş olmasa dahi, farklı coğrafyalarda benzer *toplumsal hareketlerin* küreselleşmenin etkisiyle görülebileceğini ifade ederek bu hareketlerin kaynak ve örgütlülük bağlamında

benzerlikler taşıyabileceğini belirtmiştir. Kendisini doğrular nitelikte gelişen *Arap Baharı* olayları, küreselleşmenin en önemli dijital araçlarından biri olan *sosyal medya* sayesinde farklı coğrafyalarda aynı sorun ve temalara sahip ve aynı şekilde örgütlenen *yeni toplumsal hareketlere* sahne olmuştur. Araştırmanın bulgular bölümünde yorumlanan ortak temalardan da anlaşılacağı üzere Tunus, Mısır ve Libya'da yaşanan *yeni toplumsal hareketler sosyal medya* aracılığıyla benzer motivasyon, talep ve şikayetler ele alınarak kamuoyuna pazarlanmıştır. Bölgesel olarak birbirlerine yakın olmasına karşın sosyoekonomik ve kültürel açıdan birbirinden oldukça farklı toplumlara sahip ülkelerdeki *yeni toplumsal hareketlerin sosyal medya* sayesinde benzer temalar üzerinden kaynak ve örgütlülük sağlaması konuyu araştırmanın temel kuramsal dayanaklarından biri olan *kaynak seferberliği kuramı* çerçevesinde ele almaya da olanak tanımaktadır.

Toplumsal hareket örgütleri mevcut ve yoğun *sosyal ağları* hedeflemeye odaklanırlar ki bu yaklaşımları örgütlere önemli avantajlar sunar. Böylelikle bireylere kolektif kimliklerinden maddi ve dayanışma kaynaklarını sağlarken yeni gönüllüler de kazanabilirler. *Sosyal ağlar* aracılığıyla karmaşık ve maliyetli kitle iletişim teknikleri yerine yüz yüze çevreleme stratejilerini kullanabilmektedirler. Ayrıca ağların özellikleri, *toplumsal hareket* örgütlerinin davranışlarını da etkiler çünkü belirli ağlarda yer alan üyeler, *toplumsal hareket* örgütünün istifade edebileceği, daha önce deneyimlenmiş bir strateji sağlayan özel bilgiye ve uzmanlığa sahip olmanın yanı sıra benzer organizasyon türlerinde bulunmuş kişiler olabilirler (Golhasani ve Hosseinirad, 2016, s. 2). Araştırma konusu ülkeler olan Tunus, Mısır ve Libya'nın *sosyal medya* platformlarında yapılan paylaşımların incelendiği bulgular bölümünde de yorumlandığı gibi ağlar arasındaki geçişkenlik ve deneyim aktarımının, *yeni toplumsal hareketlerin* bir zincirin halkaları halinde süreklilik kazanmasına neden olduğu görülmektedir. Kaynakların seferber edilmesi ve *yeni toplumsal hareketlerin* hizmetine sunulmasına yönelik olarak üç ülkedeki *sosyal medya* yansımalarında da benzer temalara yer verilmiş olması, *sosyal medyanın yeni toplumsal hareketler* için kullanımına ilişkin pratikte, ülkeler arası bir etkileşimin varlığını kanıtlar niteliktedir.

Kaynak seferberliği toplumsal hareketleri harekete geçirmeye ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan, organizasyon ve başarı için gerekli, internet tüketicilerinin erişebileceği, başlı başına ve açık bir kaynaktır. Bu yaklaşıma göre organizasyonu kuran bireyler *toplumsal hareketin* bir parçası olmaya karar vermeden önce maliyetleri ve faydaları tartmakta, faydayı maksimize etmekte ve mevcut kaynakları nasıl kullanacaklarını bilmektedir. *Sosyal medyayı* herhangi bir *yeni toplumsal hareket* için kaynakları seferber etmek üzere kullanan herkes, böyle hareket eden rasyonel toplumsal aktörlerdir (Golhasani ve Hosseinirad, 2016, s. 4). *Sosyal medya* ise hem bir kaynak hem de kaynakları seferber etmenin bir aracıdır. Araştırmanın bulgular bölümünde de değinildiği üzere, *Arap Baharı* olarak nitelenen *yeni toplumsal hareketler* hakkında bilgi akışını özerk ve kesintisiz şekilde sağlayan *sosyal medya* bu yönüyle bir kaynak, ihtiyaç duyulan gönüllüler, insani yardım ve destek malzemeleri ile motivasyon ve cesaret gibi moral kaynakları harekete geçirme yönüyle ise çok önemli bir araç olmuştur.

Kaynak seferberliği kuramına göre bireyler gerek kendilerinin gerekse mensubu oldukları toplumun yararı için *toplumsal hareketler* içerisinde yer alırlar. Sadece *toplumsal hareketler* içerisinde yer almakla kalmayan bireyler aynı zamanda bu hareketlerin başarıya ulaşabilmesi için toplantı ve gösterileri planlama, protestoculara destek verme, maddi kaynak ve moral destek sunma, yetkililere sorunlarını aktararak grubu değişik ortamlarda temsil etme faaliyetlerini de gerçekleştirirler (Edwards ve McCarthy, 2004, akt. Uysal, 2009). Castells (2013), ortaya koyduğu *ağ kuramıyla kaynak seferberliği kuramına* yeni bir boyut katarak interneti *yeni toplumsal hareketlerin* merkezine oturtmuğu, internet üzerinden oluşturulan *sosyal ağların yeni toplumsal hareketlerin* oluşması, örgütlenmesi ve etkili olabilmesi için çok önemli bir fonksiyonu yerine getirdiğine vurgu yapmıştır. *Ağ toplumunda yeni toplumsal hareketlerin* oluşabilmesi için internetin bir anlamda zorunlu olduğu söylenebilir (Castells, 2001, s. 138-139, akt. Çımrın, 2011, s.75). İnternet, *yeni toplumsal hareketlerin* birbirleriyle bağlantıya geçmesi, *yeni toplumsal hareketlere* ilişkin konuların mekân ve zaman kısıtı olmaksızın gerçekleştirilmesi ve protestoların düzenlenmesi gibi önemli organizasyonel öğelere kaynaklık etmektedir. Zira Castells'e göre internete dayalı ağlar oluşturma süreci yalnızca bir örgütlenme ve mücadele aygıtı değil, yeni bir

toplumsal etkileşim, harekete geçme ve karar alma biçimi anlamına da gelmektedir (Castells, 2006, s.200, akt. Çımrın, 2011, s.75).

Bu yaklaşım esasen *kaynak seferberliği kuramının* internet ve dijital sosyal ağlar perspektifiyle yeniden yorumlanmasını ve günümüze uyarlanmasını içermektedir. Dijital sosyal ağları yeni toplumsal hareketler için vazgeçilmez bir kaynak olarak ele alan Castells, fonksiyonel ve organizasyonel gereksinimlerin internet üzerindeki sosyal ağlar aracılığıyla giderilerek yeni toplumsal hareketlerin doğuşu ve gelişimine zemin hazırladığına değinmektedir. *Kaynak Seferberliği Kuramı*, herhangi bir sosyal ağ içerisinde bulunan bireylerin yeni toplumsal hareketlere daha kolay ve hızlı bir şekilde katıldığını öne sürer. Ancak asıl önemli olan bireylerin toplumsal hareketler içerisinde yer alması değil bir toplumsal hareket için ne kadar kaynağın bir araya getirilebildiğidir. Zira yeterli maddi ve manevi kaynağa sahip olmayan toplumsal hareketler istedikleri etkiyi yaratamazlar (Jenkins ve Perrow, 1977, akt. Uysal, 2009).

Araştırmanın odaklandığı *Arap Baharı* olaylarında sosyal medyada toplumsal hareketleri destekleyici mahiyette paylaşım yapan her kullanıcı esas olarak var olan kaynağı zenginleştirmiştir. Aynı zamanda düşünsel bir seferberliği ifade eden kaynak seferberliği kuramı bağlamında sosyal medya, *Arap Baharı* için hem bir kaynak hem de kaynakları bir araya getirmenin aracı olmuştur. Paylaşım yaptıkça paylaşım havuzu genişlemiş ve yeni toplumsal hareketler içerisinde yer almaya istekli gönüllülerin cesaret ve hevesi pekiştirilmiştir. Paylaşım ve izleyicilerin artması fonksiyonel kaynaklar için gerekli olan potansiyel kaynakların sayısının da artmasını sağlamıştır. Böylelikle maddi kaynaklar da sosyal medya üzerinden sağlanan doğrudan ve özerk iletişim sayesinde çok daha hızlı bir biçimde karşılanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında, kaynak seferberliği kuramının Castells'in (2013) *ağ toplumu kuramı* çerçevesinde zenginleştirerek güncellediği yeni yorumuyla *Arap Baharı* olarak nitelenen sosyal medya destekli yeni toplumsal hareketler süresince geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Bu çalışma genellemelere ulaşma amacıyla olmasa da 2011 yılında Ortadoğu'da yaşanan ve *Arap Baharı* olarak nitelenen yeni toplumsal hareketlerde ön plana çıkan sosyal medya kullanımının ve bu paylaşımların

ayaklanmalar üzerindeki rolünün daha sonra yaşanan *yeni toplumsal hareketler* üzerinde de gözlemlenebildiği düşünülmektedir. Zira gerek 2013 yılında Türkiye’de patlak veren *Gezi Parkı* olayları gerekse 2022 yılında İran’da Mahsa Amini adlı kadının göz altında ölümünün ardından yaşanan *yeni toplumsal hareketlerde sosyal medyanın* çok yoğun bir şekilde kullanıldığı ve olayların büyümesinde katkısı olduğu açıktır. Teknolojik gelişmelerle paralel bir biçimde iletişim alanında yaşanan devrim niteliğindeki değişimlerle birlikte *yeni toplumsal hareketlerin* oluşumunda *sosyal medya* faktörü yadsınamaz bir hal almıştır. Gerek Türkiye’deki *Gezi Parkı* olayları gerekse İran’da son dönemde yaşanan protestolarda *yeni toplumsal hareketlerin* büyüyerek etkili hale gelebilmesi için gerekli olan gönüllüler ve diğer maddi ve moral kaynakların bir araya getirilmesinde *sosyal medya* önemli bir rol üstlenmiştir.

Sosyal medya platformlarında oluşturulan *sosyal ağlar*, bu toplumsal olaylardaki katılımcı faktörünün korku ile zaman ve mekân kısıtlamasından bağımsız bir şekilde etkili olmasını, katılımcıların *toplumsal hareketler* için gerekli olan diğer kaynakları üretme konusunda aktif bir şekilde görev almasını sağlamıştır. *Arap Baharı* olaylarına benzer şekilde, Türkiye ve İran’da yaşanan *yeni toplumsal hareketlerde* de protestocuların *sosyal medyada* örgütlenerek sokak gösterilerini organize etmesi siyasal rejimlerin tepkisiyle karşılanmıştır. Kısıtlama girişimleri, her iki vakada da tıpkı *Arap Baharı* olaylarında olduğu gibi katılımın genişlemesine ve gösterilerin ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu *yeni toplumsal hareketlerde sosyal medyanın* bir iletişim ve moral kaynağı olmasının yanı sıra diğer maddi kaynaklara erişimde etkili bir araç olarak rol üstlendiğini söylemek mümkündür. *Arap Baharı* olayları ile başlayan süreçten itibaren *yeni toplumsal hareketleri* organize ederek gerekli kaynakları sağlamasına yardımcı olan *sosyal medyanın* kullanımı giderek kurumsallaşmış ve kendi pratiklerini yaratmıştır. Tunus sonrası *yeni toplumsal hareketler* incelendiğinde kural ve işleyiş yöntemleri giderek yerleşmiş ve çalışma prensiplerini oturtmuş bir iletişim aracı olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Sosyal medyanın toplumsal iletişimdeki rolü teknolojik gelişmelerle birlikte gelecekte yerini daha farklı araçlara bırakacak olsa da medya üreticisine dönüşen

bireyin *yeni toplumsal hareketlerin* oluşumu ve gelişimindeki yerinin bundan böyle geçmiş deneyimlerden çok daha ötede olacağı açıktır. Araştırma kapsamında ele aldığımız kavram ve kuramların da teknolojik gelişme ve internet iletişiminin kurumsallaşmasıyla birlikte güncellenmesi, *yeni toplumsal hareketler* ile ilintilerinin yeniden ele alınması gerekebilir. Araştırma, *Arap Baharı* ve sonrasındaki *sosyal medya ile sosyal ağların yeni toplumsal hareketler* üzerindeki rolü ve gelişimini ele alarak gelecekte bu yönde yapılacak yeni bilimsel çalışmalara ışık tutmayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdou, D. S., Zaazou, Z. (2013). The Egyptian Revolution and Post Socio-Economic Impact. Topics in Middle Eastern and North Africa Economies Electronic Journal, Chicago, 15 (1), 92-113.4
- Akbıyık, N., Öztürk, M. (2012). Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde “Arap Baharı” ve “Wall Street’i İşgal Et” Eylemleri. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II – Küresel Değişim ve Demokratikleşme, Malatya.
- Allagui, I., J, Kuebler. (2011). The Arab Spring and the Role of ICTs. International Journal of Communication, 5, 1435-1442.
- Allman, J. (1979). Social Mobility, Education and Development in Tunisia. Social, Economic and Political Studies of the Middle East and Asia, 28.
- Anagnostopoulos, A., Kumar, R., Mahdian, M. (2008). Influence and Correlation in Social Networks. 14th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining, 7-15.
- Anderson, L. (1986). The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980. Princeton University Press.
- Arendt, H. (1996). Totalitarizimin Kaynakları Antisemitizm 1-2 (B. S. Şener Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ayhan, V. (2012). Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim. Bursa: MKM Yayınları.
- Aziz, A. (2007). Siyasal İletişim. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Babacan, M. E., Haşlak, İ., Hira, İ. (2013). Sosyal Medya ve Arap Baharı. Akademik İncelemeler Dergisi, 6 (2), 63-92.

- Babchuk, W. A. (1997). Glaser or Strauss: Grounded Theory and Adult Education. Paper Presented at the Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing and Community Education, Michigan State University, East Lansing, Michigan.
- Banko, M., Babaoğlan, A. R. (2013). Gezi Parkı Sürecine Dijital Vatandaşın Etkisi. İstanbul: Kişisel Yayınlar.
- Başer, A. (2010). Yeni İletişim Teknolojilerinin Evriminde Televizyonun Yeri (F. Aydoğan ve A. Akyüz Haz.) İkinci Medya Çağında İnternet Kitabı, İstanbul: Alfa Yayınları, 36-60.
- Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direniş. Birey ve Toplum, 4 (7), 23-57.
- Bekâroğlu, E. A., Kurt, V. (2015). Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: "Arap Baharı" ve Sonrası Sürecin Analizi. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 2 (2), 1-36.
- Bhuiyan, S. I. (2011). Social Media and Its Effectiveness in the Political Reform Movement in Egypt. Middle East Media Educator, 1(1), 14-20.
- Binark, M. (2009). Yeni Medya Dolayımı İletişim Ortamında Olanakların ve Ol(a)mayanların Farkında Olmak. Evrensel Kültür, 216, 60-63.
- Bon, G. L. (2011). Devrimin Psikolojisi. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Boughelaf, J. (2011). Mobile Phones, Social Media and the Arab Spring CredemusAssociates,
- Boughzala M. (2013). Youth Employment and Economic Transition in Tunisia Global Economy and Development Working Paper, 57, 1-36.
- Bozarslan, H. (2012). Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi – Arap İsyanlarından Önce ve Sonra (M. I. Durmaz Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Böke, K. (2011). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Alfa Basım ve Yayımları.

- Breuer, A., Landman, T., Farquhar, D. (2012). Social Media and Protest Mobilization: Evidence from the Tunisian Revolution. 4. European Communication Conference for the European Communication Research and Education Association, 1-35.
- Buechler, S. M. (1995). New Social Movement Theories. *Sociological Quarterly*, 36 (3), 441-464.
- Bulut, K. Ç. (2014). Yeni Toplumsal Hareket Tartışmalarında Amerikan Ekolü: Kaynak Mobilizasyonu ve Siyasi Fırsat Yaklaşımları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 39, 47-67.
- Castells, M. (1989). *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and The Urban-Regional Process*. Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2001). *The Information Age: Economy, Society and Culture, End of Millenium*. New York: Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2004). *Informationalism, Networks, and the Network Society: A Theoretical Blueprint. The Network Society: A Cross-cultural Perspective* (Ed. Manuel Castells). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Castells, M. (2005). *The Network Society: A Cross-cultural Perspective*. USA: Edward Elgar Pub.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Toplumu: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2010). *The Information Age: Economy, Society and Culture, The Power of Identity*. New York: Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2012). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity Press.

- Castells, M. (2013). İsyân ve Umut Ağları (E. Kılıç Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ceng, E. (2018). Algı Yönetimi Aracı Olarak Twitter Kullanımına İlişkin Siyasal Bir Analiz. Erciyes İletişim Dergisi, 5 (4), 663-689.
- Chaudhry, K. A. (1997). The Price of Wealth: Economies and Institutions in the Middle East. Cornell University Press.
- Chokoshvili, D. (2011). The Role of the Internet in Democratic Transition: Case Study of the Arab Spring. Central European University: Department of Public Policy.
- Cole, F.L. (1988). Content Analysis: Process and Application. Clinical Nurse Specialist, 2(1), 53–57.
- Comunello, F., Anzere, G. (2012). Will the Revolution Be Tweeted? A Conceptual Framework for Understanding the Social Media and the Arab Spring. Islam and Christian – Muslim Relations, 23 (4), 453-470.
- Çetinkaya, Y. D., (2014). Ortadoğu: Direniş, Devrim, Emperyalizm. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çımrın, F. K. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2).
- Çımrın, F.K. (2011). Manuel Castells'i Yeniden Okumak: Küresel Ağ Hareketleri Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 65-77.
- Çoban, B. (2009). Küreselleşme, Direniş, Ütopya – Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Debord, G. (2012). Gösteri Toplumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demirdaliç,E.(2015).Herber tBlumer ve Sosyolojik Katkıları.
edemirdalic.blogspot.com

- Demirkürek, İ. (2012). *Azınlıklar ve Marjinal Gruplar*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Demiroğlu, T. E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 133-144.
- Dewey, T., Kaden, J., Marks, M., Matsushima, S., Zhu, B. (2012). *The Impact of Social Media on Social Unrest in the Arab Spring. Final Report Prepared for: Defense Intelligence Agency*. Stanford: Stanford University.
- Diriöz, A. O. (2011). Bağımsızlığından Günümüze Tunus'a Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*, 3 (36), 79-82.
- Downes, S. (2005). *Semantic Networks and Social Networks*. The Learning Organization, Emerald Group Publishing Limited, 411-417.
- Edwards, B., Gillham, P. F. (2013). *Resource Mobilization Theory*. The Wiley – Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements, 1-6.
- Edwards, B., Kane, M. (2014). *Resource Mobilization and Social and Political Movements*. Hejden Print.indd, 205-232.
- Eltantawy, N., Wiest, J. B. (2011). *Social Media in the Egyptian Revolution: Reconsidering Resource Mobilization Theory*. *International Journal of Communication*, 5, 1207- 1224.
- Elo, S., Kyngas, H. (2008). *The Qualitative Content Analysis Process*. *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1), 107-115.
- Elo, S., Kaariainen, M., Konste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., Kyngas, H. (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. *SAGE Open*, 1-10.
- Eijkman, H. (2008). *Web 2.0 as a Non-Foundational Network-Centric Learning Space*. *Campus-Wide Information Systems*, 25(2), 93-106.
- Erdemol, M. K. (2013). *Gezi Parkı Direnişi: Küçük Bahçede Büyük Kıyamet*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

- Eren, V., Aydın, A. (2014). Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16 (1), 197-205.
- Ertem, C., Esayan, M. (2013). Dünyayı Durduran 60 Gün. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Ete, H., Coşkun, T. (2013). Kurgu İle Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Araştırması, Ankara.
- Forman, J., Damschroder, L. (2007). Qualitative Content Analysis. Empirical Methods for Bioethics: A Primer.
- Gerbaudo, P. (2014). Twitler ve Sokaklar- Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Gelyani, S. (2014). Arap Baharı, Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya: Tunus ve Mısır Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Glaser, B. G., Strauss, A.L. (2006). The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. New Brunswick:Aldine Transaction, A Division of Transaction Publishers.
- Golhasani, A., Hosseinirad, A. (2016). The Role of Resource Mobilization Theoryin Social Movement. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 3 (6), 1-5.
- Gürkan, A. (2012). Toplumsal Değişme, Medya, İktidar İlişkileri Üzerinden Sosya Medya Çağında Sosyolojiye Bakış. Düşünen Siyaset, 28.
- Gürkan, D., Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 61-90.

- Gürson, P., Karaaslan, S. (2012). Social Media and The Transformation of News: The Example of "Arab Awakening?". Proceedings of the International New Media Conference, 107-116.
- Güven, E. (2021). Manuel Castells'in Ağ Toplumu Kavramı ve Ötekiler: Yeni Toplumsal Hareketler ve Marjinal Yapılanmalar. Global Media Journal TR Edition, 12 (23), 1-27.
- Hannigan, J. A. (2012). Toplumsal Hareket Teorisi ve Din Sosyolojisi: Yeni Bir Senteze Doğru (C. Z. Köroğlu Çev.). Toplum Bilimleri Dergisi, 6 (11), 241-266.
- Hasdemir, T. A., Coşkun, M. K. (2008). Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63 (1), 121-149.
- Hermida, A., Lewis, S. C., Zamith, R. (2012). Sourcing the Arab Spring: A Case Study of Andy Carvin's Sources During the Tunisian and Egyptian Revolutions. International Symposium on Online Journalism in Austin, 1-21.
- Hira, İ. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 11 (1), 1-14.
- Hogg, T, Adamic, L. A. (2004). Enhancing Reputation Mechanisms via Online Social Networks. ACMEC 06, New York: 236-237.
- Howard, P. N., Hussain, M. M. (2013). Democracy's Fourth Wave – Digital Media and the Arab Spring. New York: Oxford University Press.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Facebook>

- <https://www.brandingturkiye.com/facebook-istatistikleri-guncel/>
- <https://medyaakademi.com.tr/2020/02/03/2020-sosyal-medya-kullanici-sayilari/>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51508126>
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/YouTube>

<http://www.arabsocialmediareport.com>

<http://dl.dropbox.com/>

<https://www.haber7.com/ortadogu/haber/1065664-tunusta-islami-uyanis-ve-nahda-tecrubesi>

<https://www.brandingturkiye.com/facebook-istatistikleri-guncel/>

<http://gundem.milliyet.com.tr/facebook-nedir-facebook-nezaman/gundem-detay/1786490/default.htm>

https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/twitterinturkiyeistatistikleri,g_aGWslnyEyZmK6SEa0kXw/vGhMuNz89kes6QoJQm6RWw

<http://tubularinsights.com/youtube-statistics/>

İşler, S., Andiç, B. (2011). Ağdaki Olta Balıkları ve Viral Pazarlamacılar. Maltepe Üniversitesi SBE İletişim Dergisi, 1-9.

Jenkins, J. C. (1983). Resource Mobilization Theory and The Study of Social Movements. Annual Review, 9:527(53), 527-553.

Jonyy, J. (2011). Social Media and Social Movements. International Socialism, 2:130.

Karakaya, İ., Çelik, T. M. (2021). Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. Akademik İzdüşüm Dergisi, 6 (1), 175-192.

Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 70-86.

Kışlakçı, T. (2012). Arap Baharı. İstanbul: Mana Yayınları.

Kırık, A. M. (2012). Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm. 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 1 (3), 87-98.

Kinsman, J. (2011). Democracy Rising: Tunisia and Egypt, When Idealists Got it Right, Policy Options, 37-43.

- Kirman, M. A. (2013). Rasyonel Seçim Kuramı. Kahramanmaraş Sütçü İmam ; Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 22, 66-98.
- Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. Yasama Dergisi, 22, 23-61.
- Korkmaz, A. (2013). Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü. International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC), 2147-2153.
- Koyuncu, A. A. (2013). Arap Baharında Suriye. Ankara: Altınpost Yayıncılık.
- Kök, S., Tekerek, M. (2012). Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 59- 65.
- Köse, H. (2010). Medya ve Tüketim Sosyolojisi. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Krippendorff, K. (2018). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. The Annenberg School for Communication, University of Pennsylvania.
- Laure, G., Haythornthwaite, C., Wellman, B. (1997). Studying Online Social Networks. Journal of Computer-Mediated Communication, 3 (1).
- Lea, B. R., Bin-Yu, W., Maguluru, N., Nichols, M. F. (2006). Enhancing Business Networks Using Social Network Based Virtual Communities. Industrial Management & Data Systems 106 (1), 121-138.
- Lelandais, G. E. (2009). Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme (B. Çoban Haz.). İstanbul: Kalkedon, 63-90.
- Lewis, B. (2007). Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I., Boyd, D. (2011). The Revolutions Were Tweeted: Information Flows During the 2011 Tunisian and Egyptian Revolutions. International Journal of Communication, 5.

- Mahalli, H. (2012). *Ortadoğu'da Kanlı Bahar*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- McCarthy, J. D., Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *The American Journal of Sociology*, 82, (6), 1212-1241.
- Melnychenko, V. (2020). *Resource Mobilization Through Social Media: Ukrainian Case*. University of Jyväskylä, Department of Music, Art and Culture Studies, MA Thesis, Jyväskylä.
- Mislove, A., Marcon, M., Gummadi, K. P., Druschel, P. (2007). Measurement and Analysis of Online Social Networks. *IMC '07: Proceedings of the 7th ACM SIGCOMM Conference on Internet Measurement*, 29-42.
- Moghaddom, A. (2006). Coding Issues in Grounded Theory. *Issues in Educational Research*, 16, 1-15.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1-2 (S. Özge Çev.)*.Ankara: Yayın Odası.
- Ngulube, P. (2015). Qualitative Data Analysis and Interpretation: Systematic Search for Meaning. *Mathipa, Er & Gumbo*, 8 (1), 131-156.
- O'Murchu I., Breslin, J. G., Decker, S. (2004). Online Social and Business Networking Communities. *Proceedings of the ECAI 2004 Workshop on Application of Semantic Web Technologies to Web Communities*, Valencia, Spain, 1-23.
- Owen, R. Pamuk, Ş. (1998). *A History of Middle East Economies in the Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Özalp, A. (2017). Sembolik Etkileşimciliğin Tarihine Bir Bakış: Cooley ve Din Örneği. *SAM: Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9 (36).

- Özdemir, M. (2010). Qualitative Data Analysis: A Study on Methodology Problemin Social Sciences. Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), 323-343.
- Özen, H. (2015). Meydan Hareketleri ve Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler. Mülkiye Dergisi, 39 (2), 11-40.
- Özkoç, Ö. (2015). Devrimin Başladığı Yer: Sidi Bu Zeyd/Tunus. Mülkiye Dergisi, 39 (2), 283-290.
- Özkoray, N., Özkoray, E. (2013). Bireyselleşme ve Demokrasi: Gezi Fenomeni. İstanbul: İdea Politika Yayınları.
- Özpek, B. B. (2011). En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu. Ortadoğu Etütleri, 3 (2), 183-215.
- Özpek, B. B. (2013). Arap Baharı- Gezi Protestoları ve Hükümetlerin Meşruluğu. Ortadoğu Analiz, 5 (56), 52-59.
- Öztürkler, H., Keskingöz, H. (2012). Ortadoğu Ekonomilerinin Genel Özellikleri, Arap Baharı, Sorunlar ve Fırsatlar. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 11-19.
- Pareto, V. (2010). Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü (M. Z. Doğan Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Prashad, V. (2012). Arap Baharı, Libya Kışı (Ş. Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.
- Punch, K. F. (2005). Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Polat, M. A. (2021). Firavunlar Döneminden Arap Baharı'na: Mısır Arap Cumhuriyeti. www.stratejikortak.com.
- Sağır, A. (2014). Uygulamalı Sosyolojik Çalışmalar. Ankara: Siyasal Yayın ve Dağıtım.
- Sanlı, L. (2005). Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler. İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Sarihan, A. (2012). Is the Arab Spring in the Third Wave of Democratization? The Case of Syria and Egypt. *Turkish Journal of Politics*, 3 (1), 67-85.
- Scherier, M. (2014). *Qualitative Content Analysis. The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*.
- Scott, A. (1990). *Ideology and the New Social Movements*. London: Unwin Hyman.
- See, H., Jousain, A., Duverger, M. (2005). *Tarihte ve Günümüzde İhtilal ve Diktatörlük*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Sereghy, Z., Bunk, S., Preiss, B. (2012). The Arab Revolutions: Reflections on the Role of Civil Society, Human Rights and New Media in the Transformation Processes. *Austrian Study Center for Peace and Conflict Resolution, Safran* 9, 3-49.
- Skinner, J. (2011). *Social Media and Revolution: The Arab Spring and the Occupy Movement as Seen through Three Information Studies Paradigms*. *Sprouts: Working Papers on Information Systems*, 11 (169), 1-26.
- Snow, D. A., Soule, S. A., Kriesi, H. (2004). *The Blackwell Companion to Social Movements*. Blackwell Publishing Ltd, Australia.
- Soares, C. D. M., Joia, L. A. (2015). *The Influence of Social Media on Social Movements: An Exploratory Conceptual Model*. *Lecture Notes in Computer Science*, 9249.
- Stepanova, E. (2011). *The Role of Information Communication Technologies in the "Arab Spring"*. *PONARS Eurasia Policy*, 59, 1-6.
- Sucu, A. (2016). *Manuel Castells'in Ağ Toplumu Çerçevesinde Sosyal Ağlar ve Yeni Toplumsal Hareketler İlişkisi: Gezi Parkı Örneği*. Maltepe Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.
- Stemler, E. S. (2001). *An Overview of Content Analysis. Practical Assessment, Research & Evolution*, 7 (17), 1-10.

- Şen, A. F., Şen, Y. F. (2015). Sosyal Medya, İletişim Hakkı ve İfade Özgürlüğü Üzerine Bir Değerlendirme. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (2), 122-136.
- Şener, G., Emre, P. Ö., Akyıldız, F. (2015). Türkiye’de Sosyal Medyanın Siyasi Katılıma Etkileri. Kıbrıs Uluslararası Üniversitesi, Folklor/Edebiyat, 21 (83), 75-98.
- Şentürk, Ü. (2006). Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşıtlığı. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 31-46.
- Taatila, P. V., Suomala, J., Siltala, R., Keskinen, S. (2006). Framework to Study the Social Innovation Networks, European Journal of Innovation Management, 9 (3).
- Tanrıverdi, Y. (2011). Tunus’ta Halk Ayaklanması: Nedenleri ve Etkileri. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 3 (26).
- Tarrow, S. (1994). Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tarrow, S. (1998). Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Telli, Azime. (2012). Mısır Devrimi’nde Sosyal Medyanın Rolü. Bilge Strateji, 4 (7), 65-91.
- Timisi, N. (2003). Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Touranie, A. (1999). Toplumdan Toplumsal Harekete, Yeni Sosyal Hareketler/ Teorik Açılımlar (K. Çayır Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tusa, F. (2013). How Social Media Can Shape a Protest Movement: The Cases of Egypt in 2011 and Iran in 2009. Arab Media and Society, 17, 1-19.

- Tüfekçi, Z., Wilson, C. (2012). Social Media and the Decision to Participate in Political Protest: Observations From Tahrir Square. International Communication Association.
- Ulutaş, V., Torlak, F. (2011). Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi. SETA Analiz, 46, 1-24.
- Uysal, A. (2009). Toplumsal Hareketler için Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 217-238.
- Wilson, C., Dunn, A. (2011). Digital Media in the Egyptian Revolution: Descriptive Analysis from the Tahrir Data Sets. International Journal of Communication, 5, 1248-1272.
- Wolfsfeld, G., Segev, E., Sheaffer, T. (2013). Social Media and the Arab Spring: Politics Comes First. The International Journal of Press/Politics, 18 (2), 115-137.
- Vandewalle, D. J. (1998). Libya – Since Independence: Oil and State Building. Cornell University Press.
- Vandewalle, D. J. (2012). A History of Modern Libya. Cambridge University Press. Vatikiotis, P. J. (1991). The History of Modern Egypt: From Muhammed Ali to Mobarek. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Vural, Z. B. A., Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal Of Yasar University. 20 (5), 3348-3382.
- Yaylacı, F. G. (2011). Yeni Toplumsal Hareketler – Toplumsal Hareketler ve Kuramsal Yaklaşımlar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yeniçikti, N. T. (2014). İletişimsel Eylem ve Facebook: Gezi Parkı Olaylarında Sosyal Medyanın Gücü. Selçuk İletişim, 8 (2), 263-284.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, 7-17.

YILDIRIM, A., Şimşek, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5) Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, T. P. (2009). *Ortadoğu Ekonomisi ve Su Sorunu*. Harran Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.

EK 1. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 23/01/2023</p> <p>Tez Başlığı : : Arap Baharı: Ortadoğu'da Sosyal Medya Destekli Toplumsal Hareketler - Tunus, Mısır Ve Libya Örnekleri</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 160 sayfalık kısmına ilişkin, 08/02/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 14 'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Tanzer Polat YILMAZ</p> <p>Öğrenci No: N09241509</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Sosyoloji Doktora</p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p>_____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

Ek 1. A Orijinallik Raporu (İngilizce)

 <p style="margin: 0;">HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT</p>												
<p style="margin: 0;">HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES SOCIOLOGY DEPARTMENT</p> <p style="text-align: right; margin: 0;">Date: 23/01/2023</p> <p style="margin: 0;">Thesis Title : Arab Spring: Social Movements Supported by Social Media in the Middle East - Examples of Tunisia, Egypt and Libya</p> <p style="margin: 0;">According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 08/02/2023 for the total of 160 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 14%.</p> <p style="margin: 0;">Filtering options applied:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ☒ Approval and Declaration sections excluded 2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded 3. ☐ Quotes excluded 4. ☒ Quotes included 5. ☒ Match size up to 5 words excluded <p style="margin: 0;">I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.</p> <p style="margin: 0;">I respectfully submit this for approval.</p>												
<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 70%;"></td> <td style="text-align: right; vertical-align: bottom;">Date and Signature</td> </tr> <tr> <td>Name Surname: _____</td> <td>Tanzer Polat YILMAZ</td> </tr> <tr> <td>Student No: _____</td> <td>N09241509</td> </tr> <tr> <td>Department: _____</td> <td>Sociology</td> </tr> <tr> <td>Program: _____</td> <td>Sociology Ph.D.</td> </tr> <tr> <td>Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.</td> <td></td> </tr> </table>		Date and Signature	Name Surname: _____	Tanzer Polat YILMAZ	Student No: _____	N09241509	Department: _____	Sociology	Program: _____	Sociology Ph.D.	Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.	
	Date and Signature											
Name Surname: _____	Tanzer Polat YILMAZ											
Student No: _____	N09241509											
Department: _____	Sociology											
Program: _____	Sociology Ph.D.											
Status: ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.												
<p style="margin: 0;"><u>ADVISOR APPROVAL</u></p> <p style="margin: 0; margin-top: 20px;">APPROVED.</p> <p style="margin: 0; margin-top: 10px;">_____</p> <p style="margin: 0; margin-top: 5px;">(Title, Name Surname, Signature)</p>												

Ek 2. Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 23/01/2023</p> <p>Tez Başlığı: Arap Baharı: Ortadoğu'da Sosyal Medya Destekli Toplumsal Hareketler – Tunus, Mısır Ve Libya Örnekleri</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Tanzer Polat YILMAZ</p> <p>Öğrenci No: N09241509</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Sosyoloji Doktora</p> <p>Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">_____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p> <p>Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

Ek 2. a Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu (İngilizce)

	HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS
HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES SOCIOLOGY DEPARTMENT	
Date: 23/01/2023	
Thesis Title: Arab Spring: Social Movements Supported by Social Media in the Middle East - Examples of Tunisia	
My thesis work related to the title above:	
<ol style="list-style-type: none">1. Does not perform experimentation on animals or people.2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).3. Does not involve any interference of the body's integrity.4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).	
I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.	
I respectfully submit this for approval.	
Date and Signature	
Name Surname:	Tanzer Polat YILMAZ
Student No:	N09241509
Department:	Sociology
Program:	Sociology Ph.D.
Status:	☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.
<u>ADVISER COMMENTS AND APPROVAL</u>	
_____ (Title, Name Surname, Signature)	

